



**2021**

# **VOJENSKÁ OSVETA**

**Spoločenskovedné semináre  
2. časť**



# MATÚŠ ČÁK TRENČIANSKY



Portrét Matúša Čáka



Erb Čákovcov

Prelom 13. a 14. storočia bol v našich dejinách búrlivým obdobím. Mocní šľachtici zaberali kráľovské majetky. Stávali sa nezávislými na panovníkovi a na vlastných územiach vládli neobmedzenou mocou. Jedným z takýchto šľachticov bol aj Matúš Čák. Vo svojich rukách nahromadil takú moc, že sa stal hlavou šľachtickej opozície. Na vrchole moci ovládal 50 hradných panstiev. Vďaka nesmiernej vojenskej sile dokázal odolávať aj útokom kráľovských vojsk. Matúšovo sídlo, Trenčiansky hrad, kráľ nikdy nedobyl. Až do jeho smrti, 18. marca 1321 zostal pánom na svojich rozsiahlych majetkoch. Jeho smrťou sa skončilo obdobie šľachtickej anarchie v kráľovstve.

Matúš Čák Trenčiansky patrí medzi najznámejšie osobnosti našich dejín. Jeho moc nám dodnes pripomína napríklad majestátnosť Trenčianskeho hradu. Aj 700 rokov po jeho smrti sa na Slovensku zachoval obraz pána Váhu a Tatier.



# Vojenská OSVETA

Spoločenskovedné semináre

**2021**  
**2. časť**

## Vydavateľ:

Personálny úrad OS SR  
Demänová 393  
031 01 Liptovský Mikuláš

## Redakčná rada:

Predseda: plk. Ing. František GRZNÁR  
Tajomník: Ing. František MATYÁŠ, PhD.  
Členovia:  
pplk. Ing. Tatiana VOJČINIÁKOVÁ  
mjr. Mgr. Oľga JANČOVÁ KOHÁRYOVÁ  
mjr. Mgr. Katarína GARGALÍKOVÁ  
mjr. Mgr. Zdenko BARANEC  
Dr. Imrich PURDEK, PhD.  
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.

## Redaktor:

Ing. Iveta ČATLOCHOVÁ  
tel.: 0960 428166  
e-mail: iveta.catlochova@mil.sk

## Grafický redaktor:

Ing. Zdenko ZAŤKO  
tel.: 0960 428163  
e-mail: zdenko.zatko@mil.sk

## Recenzenti:

prof. RNDr. Juraj HREŠKO, CSc.  
doc. PhDr. Mária PETRUFOVÁ, PhD.  
Mgr. Juraj ŠIMKO, PhD.  
Ing. František MATYÁŠ, PhD.

**Rok vydania:** 2021

**Vydanie:** prvé

**Náklad:** 350 ks

**Nepredajné**

© Personálny úrad OS SR  
Liptovský Mikuláš

**ISBN 978-80-89609-27-7**

## Obsah:

- 1. Súčasný terorizmus v Európe a vo svete**  
doc. PhDr. Jozef **KLAVEC**, PhD. .... 2
- 2. Vojenské osobnosti Slovenska – Matúš Čák  
Trenčiansky**  
Mgr. Marek **ORAVEC** ..... 18
- 3. Environmentalistika a kvalita životného pro-  
stredia človeka**  
npor. Mgr. Bc. Lenka **MERAVÁ** ..... 36
- 4. Efektívne komunikačné zručnosti**  
PhDr. Mária **MARTINSKÁ**, PhD. .... 55

---

## 2. strana obálky:

Matúš Čák Trenčiansky  
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

## 3. strana obálky:

Neverbálna komunikácia  
Pripravil: Mgr. Marek ORAVEC

---

Publikácia je určená pre vnútornú potrebu Ozbrojených síl Slovenskej republiky na zabezpečenie spoločenskovedných seminárov pre profesionálnych vojakov a vybrané skupiny zamestnancov Ozbrojených síl SR.

Jednotlivé odborné články boli posúdené recenzentmi.

Bezplatné rozširovanie do útvarov a zariadení ozbrojených síl zabezpečuje vydavateľ.

Publikácia je dostupná na [osveta.mil.sk](http://osveta.mil.sk)

doc. PhDr. Jozef **KLAVEC**, PhD.

## ÚVOD

Terorizmus je jednou z najväznejších globálnych hrozieb medzinárodných vzťahov. Ohrozuje vnútropolitické usporiadanie v hraniciach jednotlivých štátov, ako aj vzťahy medzi nimi. Jeho základným nástrojom je využívanie strachu na dosahovanie vytypovaných cieľov. Pre šírenie strachu, zastrašovanie a vytvorenie klímy, pre ktorú je strach určujúcou charakteristikou, terorizmus využíva extrémne násilie. „*Terorizmus je aktuálny alebo hroziaci násilím so zakalkulovaným vytváraním atmosféry strachu*“. <sup>1)</sup> Pre vývoj smerujúci k praxi teroristických útokov je rozhodujúci posun na trajektórii od radikalizmu k extrémizmu a terorizmu. Spočiatku mala organizačná forma teroristických skupín prevažne hierarchickú štruktúru. Na prelome 20 a 21. storočia prevažuje horizontálna štruktúra voľne prepojených teroristických buniek v rámci globálnej džihádistickej teroristickej siete. V súčasnosti sa do popredia globálnej siete džihádistického teroru dostal Islamský štát v Iraku a Sýrii (ďalej len „ISIS“, „IS“), ktorý svojim vplyvom a významom odsunul na globálnej teroristickej scéne al-Káidu. Ide o novú formu organizačnej základne zloženej z oblastí dvoch štátov v Iraku a v Sýrii, ktoré obsadili džihádistickí bojovníci. To, že dostali pod kontrolu územia s bohatými ropnými zdrojmi im umožňovalo dosahovať vysoké zisky z predaja ropy. Tento predaj doplňovali rôznymi formami legálneho podnikania a kriminálnej činnosti, čo robilo z IS najbohatšiu teroristickú organizáciu na svete.

## 1 FUNDAMENTALISTICKÁ INTERPRETÁCIA ISLAMU A TERORIZMUS

Do procesu teroristických aktivít zasahuje radikálna fundamentalistická interpretácia islamu, na základe ktorej radikálne duchovné authority posväcujú teroristické činy skupín, pretože ich cieľom je rozložiť a zvrhnúť existujúce politické zriadenie a vytvoriť islamské štáty. Ďalším cieľom týchto radikálnych islamistických skupín je zrušenie existujúcich hraníc medzi štátmi a vytvorenie islamského superštátu (kalifátu). Súčasná islamizačná vlna (oživenie islamu – islamský revivalizmus – al-ahwa al-Islamia) má svoje korene v historickej skúsenosti moslimov s riešením vnútorných problémov a z kontaktov s ostatným svetom. Mnoho moslimov verí, že v Koráne a v hadítoch je obsiahnutý dokonalý a podrobný plán, ako by sa mala vyvíjať spoločnosť. Spoločenstvo moslimov sa v období, keď žil Prorok pre nich stáva vzorom, podľa ktorého by malo existovať aj súčasné spoločenstvo, lebo je to pravé východisko z kríz, ktorými sú v rôznej miere postihované krajiny islamského sveta.

V roku 1939 vydal indický moslim Mawdúdí spis s názvom *Vojna v záležitosti Alahovej*, v ktorom hovorí o džiháde a islamskej revolúcii, odlišnej od iných revolúcií vo svete, pretože islam neuznáva hranice a neakceptuje iné systémy. Ďalej vyhla-

1) GARDNER, D.: *Risk - the Science and Politics of Fear*, 2008.

suje, že cieľom islamského džihádu je eliminovať nadvládu neislamského systému a nahradiť ho islamským systémom štátnej moci. Podľa neho cieľom islamu je univerzálna revolúcia, a aby to bolo možné dosiahnuť je potrebné vytvoriť islamskú stranu. Touto stranou je podľa neho Hizb Allah – strana Boha.<sup>2)</sup>

Proces moslimského revivalizmu v spojení s rastom vplyvu radikálneho islamizmu sa prejavuje aj formami extrémneho násillia. Vo väčšine názorov islamských radikálov sa často opakuje téza, že súčasným politickým inštitúciám chýba legitimita v zmysle tradičného islamu. Snaha o legitímnosť je neustála a vychádza zo vzťahu medzi náboženským presvedčením fundamentalistov a politikou štátov v islamskej oblasti, kde problémy vyplývajú z nedostatočného konsenzu a požiadaviek politickej legitimity. Tvrdia, že súčasnú spoločnosť ovládlo pohanstvo a je potrebné zmeniť ju od základu. Podľa nich sú len dve strany: Božia (Hizb Allah – vodcovia a stúpenci islamizmu) a satanova (zahrnujúca všetkých ich protivníkov). Božia strana musí viesť neľútostný džihád až do ustanovenia Božej vlády.<sup>3)</sup> Džihád interpretovaný v duchovnom slova zmysle znamená aj úsilie o sebazdokonalenie a prekonalenie prekážok na ceste k svätému životu. Môže to však znamenať aj úsilie alebo boj o konverziu všetkých nemoslimov. V tomto slova zmysle neexistuje nijaké časové a priestorové ohraničenie. Existuje snáď len jediné všeobecné ohraničenie, ktoré sa dá vyjadriť slovami „pokiaľ celý svet neakceptuje islam“, alebo ešte radikálnejšie „pokiaľ sa nepodriadi islamskému štátu“.

*„Terorista, ktorý si hovorí mudžahíd (ten, ktorý vedie džihád) reaguje na poníženie inak. Jeho snaha o pomstu, túžba napraviť krivdy a odčiniť zranenia je hlboká a nemilosrdná. Zničí to v ňom všetky city k ľuďom, ktorí sú pre neho nepriatelia, a teda diabli pomocníci, vrátane žien a detí. Keďže jeho činy inšpirovala viera, netrápia ho žiadne pocity viny za to, že posielal nezúčastnených ľudí na smrť. To platí predovšetkým pre atentátnika – samovraha. Nič ho nespája s normálnym samovrahom, ktorý koná zo zúfalstva a bezmocnosti. Samovražedný atentátnik by stratil náboženskú pôdu pod nohami, svoj pocit vznešenosti, keby sa riadil podobnými motívmi. Samovrah, ktorý si vezme život z osobných dôvodov, spáchal v jeho očiach zbabelý, rúhačský čin.“<sup>4)</sup>*

Súčasťou tohto úsillia obrany pred westernizáciou je aj budovanie a rozširovanie siete náboženských vzdelávacích inštitúcií – madras. Hlavnou náplňou vzdelávania je štúdium a výklad koranických textov a hadítov. Tieto madrasy majú aj svoje oddelenia pre zahraničných študentov, prostredníctvom ktorých sú na štúdium prijímaní mladí ľudia z rôznych oblastí islamského sveta. Tisíce madras je v Pakistane. V tejto krajine je najväčší počet radikálne islamisticky orientovaných madras. Mnohé madrasy sú aj strediskami regrutácie islamských študentov do rôznych radikálnych a teroristických skupín a najvýznamnejšími strediskami, z ktorých globálna teroristická sieť získava nových členov. Prostredníctvom radikálnych islamistických bojových skupín, ktoré dnes operujú najmä v Sýrii a Iraku, na územiach ovládaných Islamským štátom, sa mladí ľudia dostávajú do teroristickej siete globálneho džihádu alebo odchádzajú do svojich domovských krajín, kde sa stávajú členmi niektorých teroristických organizácií.

2) BONNEY, R.: Jihad from Quran to bin Laden, 2004.

3) KROPÁČEK, L.: Islámský fundamentalizmus, 1996.

4) KAKAR, S.: Svet je na ceste ku krvavému zdraviu, 2005.

## POZNÁMKY

Viacerí z nich prešli zdokonaľovacím vojenským výcvikom. Vo výcvikových táboroch na území Afganistanu, Pakistanu, Kašmíru, Sýrie a Iraku alebo v iných oblastiach prechádzajú členovia trojstupňovými kurzami. Na prvom stupni ide napríklad najmä o získanie dostatočnej fyzickej zdatnosti, vyučovanie základov topografie, prvej pomoci a bezpečnosti. V druhom stupni prebieha nacvičovanie partizánskych útokov, náhlych prepádov, prepádov zo zálohy a výcvik v kurze prežitia. Prebieha aj výcvik v strelbe a používaní výbušnín. Takisto sa nacvičujú aj spôsoby obsadenia a zabezpečenia strategických objektov. Tretí stupeň je venovaný previerke získaných vedomostí, a takisto aj ďalšiemu zdokonaľovaciemu výcviku.

Súčasná generácia členov islamistických radikálnych a teroristických skupín je orientovaná na džihád skôr v zmysle boja proti neveriacim, odpadlíkom a na boj proti westernizácii, čo sa z ich pohľadu dá vysvetliť ako džihád na obranu islamských hodnôt, lebo svoje činy chápu ako boj za rozširovanie sveta islamu (dar al-islam) na úkor sveta úpadku, tmy a rozkladu, teda nepriateľského sveta (dar al-harb). Cieľom islamského džihádu je eliminovať neislamský systém, a namiesto neho nastoliť islamský štátny systém. Islam nezamýšľa obmedziť toto vládnutie na jednotlivý štát alebo na malé množstvo krajín. Ide mu o vyvolanie celosvetovej revolúcie. Pakistanský islamista Mawdúdí hovorí: „*Tí, ktorí potvrdzujú svoju vieru v túto ideológiu sa stávajú členmi strany islamu a majú rovnaké postavenie a rovnaké práva bez rozdielu triedy, rasy, etnicity alebo národnosti*“. V tomto duchu sa zrodila medzinárodná revolučná strana, ktorej Korán dáva názov Hizb Allah. Podobne pre radikálneho moslima je nemožné súhlasiť, keď sleduje islamistický vzor pod autoritami neislamského systému zriadenia. Všetky zákony, ktoré považuje za nesprávne, všetky dane, ktoré považuje za nezákonné, všetky záležitosti, ktoré považuje za zlo, civilizáciu a spôsob života, ktorý považuje za nemravný, vzdelávací systém, na ktorý sa díva ako na zhubný, toto všetko neúprosne dolieha na neho, jeho domov a jeho rodinu.<sup>2)</sup>

V ideologicko-náboženskej koncepcii džihádu, ktorý je odôvodnením existencie a činnosti viacerých organizácií a teroristických buniek, ktoré sa k nej hlásia môžeme túto ideológiu charakterizovať ako panislamistickú, opierajúcu sa o radikálny islamský fundamentalizmus. Podľa Usámu bin Ladina je cieľom zjednotiť moslimov a zriadiť vládu, ktorá bude dodržiavať zákon kalífov. Je to nutné preto, že väčšina príslušníkov vládnučich elít a členov vlád v moslimských štátoch zišla zo správnej cesty. Toto je spôsobené najmä tým, že podľahli tlakom westernizácie, ktorej účinky na moslimské štáty sa prehlbujú. Podľa fundamentalistov tento negatívny trend spôsobuje úpadok v moslimských krajinách a dá sa zastaviť len odstránením prozápadných vlád týchto krajín za súčasného vytvorenia moslimského spoločenstva, čo by sme si mohli predstaviť aj ako vytvorenie Svetovej moslimskej únie, superštátu alebo kalifátu. Predpokladá to aj odstránenie štátnych hraníc medzi moslimskými štátmi.

Ide o politický program, ktorý je vyjadrený najmä pomocou náboženských argumentov. Neexistuje celistvý programový dokument v zmysle politického programu al-Káidy alebo Zjednoteného islamského frontu, ktorý sa vytvoril na základe bin Ladinovej autority a jeho aktivít, ako asociácia radikálnych fundamentalistických orga-

nizácií islamského sveta. Ich politické ciele sú obsiahnuté vo viacerých vyhláseniach alebo fatwách a znamenajú zhodnotenie situácie, a na základe toho aj zameranie činnosti na dosiahnutie vybraných cieľov. Z tohto hľadiska sú najdôležitejšie dva dokumenty. Jedným z nich je bin Ladinovo „Vyhlásenie vojny“ z roku 1996 a druhým je „Vyhlásenie svetového islamského frontu za džihád proti Židom a križiakom“, ktorého text bol zverejnený 23. februára 1998 v Londýne, v časopise al-Kuds al-Arabí. Tento text podpísali viaceré vtedajšie authority radikálnej interpretácie islamu, ako boli šejk Usama bin Mohamed bin Ladin alebo Aiman al-Zawahiri a ďalší: *„Sláva Bohu, ktorý zjavil Knihu, vládne mrakom a zjednocuje: až prejdú zakázané mesiace, potom bojujte a zabíjajte pohanov, kdekoľvek ich nájdete, zmocnite sa ich, obliehajte ich a čakajte na nich s akoukoľvek ľstou a mier nech je našim prorokom Mohamedom bin Abdallahom, ktorý povedal: „Bol som poslaný s mečom v rukách, aby som zaručil, že nikto, len Boh bude uctievaný. Boh, ktorý umiestnil moju existenciu do tieňa môjho oštetu, a ktorý bude opovrhovať tými, ktorí neuposlúchnu moje rozkazy.“*

Bin Ladinove výzvy sa snažili o aktivizáciu moslimských organizácií a jednotlivcov v boji proti koalícii mocenských elít moslimských štátov so západnými krajinami a USA, ktoré podľa jeho názorov vedú k deislamizácii, ochudobneniu a podriadeniu si islamského sveta. Preto je ospravedlnené aj zabíjanie občanov tejto koalície akýmkoľvek prostriedkami a spôsobovanie čo najväčších strát týmto štátom. Terorizmus je v tomto zmysle chápaný ako akt sebaobrany proti agresívnemu nátlaku na moslimské krajiny.

Štruktúra teroristických buniek a siete je prispôbená tomu, aby organizácie, ktoré sa hlásia k al-Káide mohli zničiť ciele, proti ktorým chcela al-Káida zaútočiť, poškodiť ich, alebo ich úplne zničiť. Tieto ciele neboli sústredené len v určitej časti sveta, ale skoro na väčšine zemského povrchu. Vzhľadom na takéto rozptýlenie cieľov, a tým aj oblastí, v ktorých členovia buniek a organizácií pôsobia, organizačná štruktúra ich spojenia s vedením nie je hierarchická s prísnu centralizáciou, ale vytvára štruktúru siete prakticky s celosvetovým rozsahom. V nej majú jednotlivé voľne spolupracujúce skupiny veľkú možnosť samostatného postupu.

Charakteristická diverzifikovaná štruktúra autonómnych buniek v jednotlivých oblastiach štátov sveta má vplyv aj na voľnejšiu spoluprácu regionálnych teroristických organizácií s ústredím globálnej siete. Autonómnosť sa prejavuje aj v plánovaní a realizácii operatívnej činnosti týchto teroristických skupín, kde je určitá koordinácia dôležitá, aby táto činnosť bola v súlade so základnými cieľmi riadiaceho centra tejto globálnej siete.

Globálna sieť úzko súvisí s medzinárodným terorizmom. V tomto prípade ide o vzťah medzi terorizmom, ktorý existuje v určitom regióne a teroristickou činnosťou, ktorá presahuje hranice štátov a regiónov, a tým sa stáva nadregionálnou. Pri analýze foriem terorizmu a ich účinkov na užšie tzv. domáce alebo vnútorné a na vonkajšie, medzištátne alebo globálne prostredie, na vzájomné vzťahy a stabilitu v rámci medzinárodného spoločenstva štátov môžeme niektoré ich atribúty považovať za atribúty medzinárodného terorizmu. David L. Milband definuje transnacionálny terorizmus ako čin, ktorý bol uskutočnený v podstate autonómny



## POZNÁMKY

neštátnymi aktérmi, či už mali alebo nemali určitý stupeň podpory od sympatizujúcich štátov.<sup>5)</sup>

Na základe uvedených skutočností možno povedať, že neexistuje nejaká „čistá“ forma medzinárodného terorizmu, pretože v rámci spoločenstva štátov ich vzájomne prepájané vzťahy vytvárajú sieť, alebo aj inak povedané – medzinárodnopolitickú scénu, na ktorej sa prejavujú ich vnútorné – bilaterálne alebo multilaterálne problémy. Medzinárodný terorizmus znamená zastrašovanie použitím násilia jednotlivcami, alebo častejšie skupinami voči vybraným cieľom v medzinárodnom prostredí. Použitie teroristického násilia má ten účel, aby aktéri teroristických akcií dosiahli zmenu postojov a priorít vybraných skupín alebo jednotlivcov. Príprava a uskutočnenie takýchto teroristických akcií presahuje hranice štátov a vyžaduje si aj podporu zo zahraničia.

Hlavným problémom pri analýze terorizmu v súčasnosti je do značnej miery stieranie rozdielov medzi dosahom pôsobnosti teroristických skupín. Okrem regionálneho a globálneho dosahu činnosti teroristických skupín sa pri skúmaní týchto skupín a charakteru ich akcií využíva hodnotenie viacerých charakteristík. Takými sú napríklad vraždy, únosy a branie rukojemníkov. Dôležité je aj miesto, kde sa teroristická akcia uskutočnila, čas jej trvania, počet obetí, motivácia, štruktúra a zloženie členov skupiny podľa národností, jej väzba na zdroje podpory, použité zbrane a obsah posolstva danej akcie a cieľová skupina, ktorej je určené.

Aktivita na miestnej alebo globálnej teroristickej scéne je významným spôsobom podmienená aj protiteroristickými opatreniami orgánov štátnej správy alebo medzinárodne koordinovaným úsilím protiteroristických útvarov viacerých štátov. Nemožno prehliadnuť ani faktor príkladu alebo inšpirácie teroristických skupín, najmä pokiaľ sa nachádzajú vo fáze vzostupu svojej činnosti a pôsobia inšpiratívne na rôzne sociálne skupiny. Otázkou je, či na takéto výzvy k násilným akciám proti existujúcej elite moci môže stačiť aktivita teroristickej skupiny. Dôležitým faktorom pri charakterizovaní hnutí ako teroristických je, či pri presadzovaní svojich požiadaviek pomocou násilných akcií využívajú aj metódu brania rukojemníkov a ako sa voči nim správajú. Ďalej, či túto metódu využívajú systematickejšie alebo náhodne, a za čiastočne dôležitý sa považuje aj počet zajatých a ich neustále premiestňovanie po vopred pripravenej tajnej sieti úkrytov počas vyjednávania s bezpečnostnými orgánmi.

André Glucksmann sa vo svojej filozofickej eseji zamýšľa nad dôsledkami terorizmu, ktorý využíva extrémne násilie a moderné prostriedky ničenia, nech sú zamerané proti komukoľvek. Tvrdí, že sa to stáva útokom a ohrozuje to celé ľudstvo: *„Absolútny terorista (štát, skupina, jednotlivec) sa na rozdiel od vojaka, dobrovoľníka i partizána, od samého začiatku správa ako oslobodený od všetkých pravidiel. Týmto počínaním odbúrava všetky hranice a zábrany moderných schopností ničenia. Tým, že rozpútava bezhraničné násilie, pred ktorým v skutočnosti nie je nikto ušetrený, tým že vyvoláva hrôzu namierenú proti komukoľvek, teda proti všetkým, vojna sa stáva zločinnou a medzinárodný terorizmus sa stáva agresiou proti celému ľudstvu“.*<sup>6)</sup>

5) MILBANK, D. I.: Research Study : International and Transnational Terrorism, 1976.

6) GLUCKSMANN, A.: Dostojevskij na Manhattane, 2003.



Profesionálny revolucionár a ľavicovo orientovaný terorista venezuelského pôvodu Ramirez Iljič Sánchez, známy ako Carlos, privítal útok samovražedných teroristov na WTC v New Yorku 11. septembra 2001 týmito slovami: „Spolu s ďalšími antiimperialistickými vodcami zastávajúcimi rozličné ideológie som schválil princíp leteckých útokov presne proti týmto nepriateľským objektom v New Yorku a vo Washingtone“. <sup>6)</sup>

Arabský autor Atif Laktar charakterizuje postoj fanatikov, ktorí si podľa neho v kolektíve liečia svoj pocit menejcennosti týmito slovami: „*Fanatici, tak ako všetky slabé osobnosti, nachádzajú v kolektíve liek proti svojmu pocitu menejcennosti a hľadajú vo veľkých mýtoch odkazy na vyššie mocnosti. Nehovoril vari ruský anarchista Kropotkin (1842 – 1921), že jeho láska k ľudstvu ako celku neponecháva v jeho srdci miesto pre nijakú konkrétnu osobu? Včera sme obetovali druhých v mene čistoty rasy; dnes to robíme v mene náboženskej čistoty... Fanatikova šaría je v skutočnosti zákonom džungle, kde je zabíjanie vo veľkom aj v malom isté hobby*“. <sup>6)</sup>

Vo filozofickej reflexii samovražedných útokov teroristov, ktorí uniesli lietadlá civilnej dopravy a zaútočili na vybrané ciele na území USA 11. septembra 2001 hovorí: „*Ľudstvo, ktorému sa bráni v komunikácii, je zasiahnuté vo svojich existenčných podmienkach. Vzduch a vzdušná navigácia sú, takisto ako voda, súčasťou „spoločného“ majetku a terorista, ktorý unáša lietadlá a používa ich ako zbraň hromadného ničenia, je tak ako kedysi pirát nepriateľom ľudstva bez teritória a je odsúdený na to, aby sa proti nemu viedla „vojna proti terorizmu“. Cieľom tejto vojny je nihilista – ničiteľ, ktorý sa líši od vojaka, dobrovoľníka a partizána aj napriek tomu, že prostredníctvom týchto troch postáv dozrieva absolútne násilie, ktoré na Ground Zero vztýčilo svoju vlajku a dožaduje sa plnej moci. Hrdinovia bezuzdnej a nekonečnej agresie, piráti alebo Hitlerovia neútočia na konkrétnu osobu, ale na všetkých, až kým ich totálna vojna nepodkope podmienky nie takého alebo onakého mieru, ale mieru vo všeobecnosti. Propaganda uskutočňovaná cez príklad nihilistickej explózie šíri hrozby, ktoré nielenže nie sú o nič menej nebezpečné, ale sú ešte nákazlivejšie*“. <sup>6)</sup>

Vzhľadom na rozptýlenie cieľov a tým aj oblastí, v ktorých pôsobia členovia teroristických buniek a organizácií, organizačná štruktúra ich spojenia s vedením nie je hierarchická s prísnu centralizáciou, ale vytvára štruktúru siete prakticky s celosvetovým rozsahom, v ktorej majú jednotlivé, voľne spolupracujúce skupiny veľkú možnosť samostatného postupu a majú vlastné autonómne postavenie. Ide vlastne o diverzifikovanú štruktúru siete s voľnou spoluprácou buniek, alebo aj tajných teroristických organizácií, ktoré dostávajú finančnú a inú podporu zato, že pôsobia v súlade so strategickými zámermi vedenia siete a jej riadiaceho útvaru. Vo finančnom zabezpečení nebola al-Káida odkázaná na jeden zdroj, či už ide o štát, nejakú organizáciu, alebo jednotlivca. Spočiatku boli finančné náklady al-Káidy zabezpečované prostriedkami, ktorými disponoval Usama bin Ladin. Ich výška sa odhadovala od 200 do 400 miliónov amerických dolárov. Zdrojom bolo bohatstvo jeho otca, prisťahovalca z Jemenu, do Saudskej Arábie, ktorý mal dobré vzťahy s vrcholnými predstaviteľmi moci. Pomocou týchto kontaktov sa stal úspešným stavebným podnikateľom a dostával lukratívne zákazky pri výstavbe dopravnej infraštruktúry Saudskej Arábie. Po jeho smrti pri leteckom nešťastí Usama bin Ladin zdedil znač-

**POZNÁMKY**

nú časť jeho majetku. Neskôr finančné prostriedky, ktoré mal k dispozícii investoval do spoločností a bánk v rôznych častiach sveta, napríklad aj do islamskej al-Šamal v Chartúme, hlavnom meste Sudánu.

**2 FINANCOVANIE TERORIZMU**

Činnosť výcvikových táborov a stredísk je po materiálnej aj odbornej stránke finančne náročná. Preto nie je možné zabezpečiť túto činnosť bez sponzorovania určitými štátmi, alebo získavania darov od jednotlivcov alebo malých skupín ľudí mimo štátnych štruktúr. Títo môžu prispievať aj na účty rozvinutého systému rôznych islamských nadácií, z ktorých najvýznamnejšiu časť kontroluje a spravuje Saudská Arábia. Najdôležitejšími charitami, prostredníctvom ktorých boli okrem humanitárnych akcií zabezpečované aj finančné náležitosti radikálnych sunitských islamistických skupín a aj teroristickej siete al-Káida sú: Islamská nadácia al-Haramain, Medzinárodný podporný fond al-Bir Society, Medzinárodná islamská podporná organizácia, Svetová moslimská liga, Rabita Trust, Svetové zhromaždenie moslimskej mládeže, Saudský výbor pre podporu Kosova a Čechenska a Saudský výbor červeného polmesiaca. <sup>7)</sup> Medzi osobami, ktoré finančne podporovali al-Káidu figurujú aj známi bankári ako Chalid bin Mahfúz, Saleh Abdullah Kamel a obchodníci ako Jasín al-Kadi a Mohamed Husajn al-Amudi.

Prostriedky poskytované z týchto fondov a charitatívnych organizácií sú nasmerované najmä na pomoc radikálnym sunitským skupinám. Na druhej strane je to aj Iránska islamská republika, ktorá podporuje najmä šítske skupiny v islamskom svete, ktorých je menšina. Toto rozdelenie však nemusí vždy platiť, lebo Irán podporuje organizácie a skupiny ako to vyhovuje cieľom jeho zahraničnej politiky a priamemu alebo nepriamemu odstrašeniu od aktivít, ktoré z pohľadu politickej elity súčasného Iránu znamenajú ohrozenie jeho bezpečnosti. Irán v súčasnosti podporuje najmä rôzne radikálne šítske organizácie a hnutia v Sýrii, Iraku, Libanone a v Afganistane. Prostredníctvom rôznych nadácií a fondov pod dohľadom iránskych revolučných gárd presúva veľké sumy finančných prostriedkov na účty týchto organizácií alebo prostredníctvom mimo bankového transferu známeho ako hawala.

Množstvo organizácií, ako je napríklad Úrad pre oslobodzovacie hnutia a sieť Ali Akbara Mohtašamiho, sa angažuje v tejto činnosti. Nadácia mučeníkov založila oddelenie pre vzťahy s verejnosťou a medzinárodné vzťahy, prostredníctvom ktorého sa uskutočňuje spolupráca s islamskými oslobodzovacími hnutiami. <sup>8)</sup>

**3 AKTIVITY GLOBÁLNEHO TERORIZMU V REGIÓNOCH SVETA**

Pri analýze údajov o teroristickej sieti al-Káidy v jednotlivých regiónoch bola do roku 2002 mimo hlavnej pozornosti juhovýchodná Ázia, kde bola vytvorená rozsiahla regionálna sieť opierajúca sa o miestne radikálne islamistické hnutia. Takýmto spôsobom boli prepojené a do teroristickej činnosti zaangažované viaceré

<sup>7)</sup> BRISARD, J.: Terrorism financing, 2002.

<sup>8)</sup> PANAHA, M.: The Islamic Republic and the World, 2007.

radikálne islamistické skupiny, najmä v Indonézii, na Filipínach a v Malajzii, alebo aj v iných oblastiach juhovýchodnej Ázie.

Vedenie al-Káidy sa pri vytváraní týchto spojení v regióne opieralo najmä o skúsenosti a aktivity dvoch populárnych indonézskeho radikálnych islamistov. Jedným z nich bol Riduan Isamudin, známy tiež ako Hambali. Patril do siete „Afgancov“ a v polovici 80. rokov pri svojom pobyte v Malajzii pomáhal organizovať radikálne islamistické študentské skupiny. Riduan Isamudin zodpovedal za operácie buniek teroristickej siete al-Káida v juhovýchodnej Ázii a súčasne bol aj šéfom operácií radikálnej indonézskej islamistickej skupiny Džama Islamija. Podozrivý bol z prípravy viacerých bombových útokov, medzi nimi aj bombového útoku na turistické stredisko na Bali v Indonézii, pri ktorom zahynulo 202 ľudí. Druhým je Abu Bakar Bašir, vodca radikálnej islamistickej organizácie Rada mudžahedínov Indonézie, ktorej cieľom je vytvorenie islamského štátu. Bašir bol zatknutý a dostal 19-ročný trest väzenia. Tohto roku mu trest vypršal a bol prepustený na slobodu.

## Filipíny

Ďalšou oblasťou juhovýchodnej Ázie, v ktorej sú aktívne gerilové jednotky radikálnych islamistických skupín sú Filipíny. Na filipínskom súostroví je to najmä ostrov Mindanao, na ktorom sa Islamský front oslobodenia Moro (ďalej len „IFOM“) snaží dosiahnuť vytvorenie islamského štátu. Konkrétne fakty o činnosti a spojeniach IFOM, ktoré začala v súvislosti s intenzívnym monitoringom IFOM a ďalších skupín podobného charakteru po udalostiach zo septembra 2001 zhromažďovať filipínska tajná služba potvrdzujú, že vzťahy so stredoázijským regiónom, konkrétne s Afganistanom a Pakistanom, na území ktorých sa pohybovali osoby z najvyššieho vedenia sídlili aj iné, regionálne pôsobiace skupiny islamských radikálov, s ktorými mal IFOM dlhodobé kontakty.

Aj napriek vojenskej porážke Islamského štátu v Iraku a Sýrii v oblasti irackého Mosulu a sýrskej Rakky nie je Islamský štát úplne porazený. Pretransformoval sa a rozšíril svoj vplyv do iných oblastí, hlavne islamského sveta. Na Filipínach sú to najmä skupiny radikálov, ktoré sa na ostrove Mindanao snažia o vytvorenie Islamského štátu. Skupina, zložená z bratov Mauteovcov a ich stúpencov napojená na ISIS sa snažila o obsadenie a udržanie mesta Marawi od 23. mája 2017 s cieľom založiť provinciu ISIS na ostrove Mindanao.

Skupina Maute začala svoju činnosť v roku 2012. Pomenovanie je odvodené od mena dvoch bratov, ktorí ju viedli. Bol to Abdullah a Omar Chajám Maute. Okrem iného skupina chcela vytvoriť z mesta Marawi logistickú základňu, kde by bol priestor na výcvik islamistických bojovníkov a aj podmienky na prípravu kazaťelov radikálnej interpretácie islamu. Skupina bola aj z týchto dôvodov hodnotená ako najnebezpečnejšia na Filipínach. Jej členovia boli aj zahraniční bojovníci, najmä z Malajzie a Indonézie. Stúpala jej popularita, čo sa ukázalo aj na regrutácii nových členov a na získavaní finančnej podpory.

**POZNÁMKY**

Začali sa aj boje medzi filipínskou armádou a džihádistickými oddielmi, ktoré podporovala skupina džihádistu Insilona Hapilona. Dňa 16. októbra 2017 filipínske ozbrojené sily zabilo Insilona Hapilona a Omara Chajáma Mauteho. Hapilon a skupina Abu Sajaf sa zameriava na únosy osôb, najmä cudzincov a zabíjanie unesených, pokiaľ si nevymôžu požadované výkupné. Američania vypísali na hlavu Hapilona alebo na informácie o ňom odmenu 5 miliónov amerických dolárov. Skupina Maute sa skontaktovala s útvarom Božích bojovníkov, ktorých viedol Insilon Hapilon. ISIS ju uznal za svoju skupinu pre juhovýchodnú Áziu a Hapilonovi udelila titul emíra pre juhovýchodnú Áziu. V skupine Maute mal Abdullah funkciu zástupcu pre operatívnu činnosť. Omar sa zaoberal činnosťami, ktoré by sme mohli označiť za politické. Muhammad Chajám mal na starosti rozvedku – získavanie informácií a ochranu pred infiltráciou. Indonézania, Malajci a Filipínci, ktorí žili v Sýrii a Iraku, boli pre skupinu prínosom. Ich prínos spočíval v bojových skúsenostiach a pri riešení situácií vyplývajúcich z ozbrojenej konfrontácie s filipínskou armádou, alebo s nepriateľskými skupinami. <sup>9)</sup>

Skupina Abu Sajaf zjednocuje viacerých banditov a teroristov na Južných Filipínach. Táto skupina zaútočila s výbušnami na pouličný trh v meste Davao, rodisko prezidenta Duterteho v roku 2016. Zabili pritom 15 ľudí. Bol tu vykonaný aj útok teroristickej bunky pri veľvyslanectve USA v Manile. Omar Chajám s bratom Abdullahom Maute založili ešte v roku 2013 skupinu Dawla Islamia. Neskôr sa prihlásila k spojenectvu s ISIS. <sup>9)</sup>

**Indonézia**

Špeciálna jednotka indonézskej polície na Južnej Sumatre zatkla Sumarsona, známeho ako Zulkarnen, vojenského veliteľa Džama Islamia zodpovedného za plánovanie viacerých teroristických útokov. Bol študentom biológie a v rokoch 1975 – 1981 chodil do islamskej školy, kde bol v kontakte so zakladateľmi Džama Islamia, Abdullahom Sungkarom a Abu Bakarom Bašírom. Zulkarnen sa stal vedúcim výcvikového tábora Saddah v Afganistane pre bojovníkov z juhovýchodnej Ázie. Podieľal sa na útokoch Džabhad Islamia na hotel Mariot a na austrálske veľvyslanectvo. Zulkarnen sa stal vedúcim operácií Džama Islamia. Po zatknutí jeho predchodcu Riduana Isamudina v Thajsku nastal úpadok vplyvu al-Káidy a posilňovanie vplyvu IS, najmä prostredníctvom väzby k organizácii Východoindonézskeho mudžahedínov. Pre indonézske teroristov je dôležité spojenie z Indonézie na Filipíny, najmä na ostrov Mindanao. Tam sa uskutočňuje výcvik v streľbe, konštruovaní bômb, v riešení bojových situácií a uskutočňovaní únosov.

Prejavom nebezpečenstva zvyšujúcej sa džihádistickej hrozby v Indonézii je aj samovražedný teroristický útok 13. mája 2018 v Surabai vo východnej Jáve, pri ktorom bolo 13 ľudí zabitých a 41 zranených. Na samovražedný útok s výbušnými náložami bola pripravená 5-členná rodina, ktorá sa doviezla motocyklami k vstupu na policajnú stanicu v Surabai. Výbuch zabil štyroch útočníkov, troch policajtov

<sup>9)</sup> DANCEL, R.: Philippines Security Forces Kill Two Top Terrorists, Including ISIS Chief in Southeast Asia, 2017.



a traja civilisti boli zranení. Zo zúčastnených útočníkov sa zachránila len 9-ročná dcéra rodiny, ktorej zlyhala bomba a ušla na motocykli. Boli to sympatizanti ISIS. Okolo 600 Indonézancov odišlo bojovať do Sýrie a asi 100 z nich chcelo uskutočniť podobné útoky, aké boli v Paríži v roku 2015. <sup>10)</sup>

### Srí Lanka – Cejlón

Séria samovražedných teroristických útokov stúpcov ISIS na Srí Lanke počas Veľkej noci 2019 si vyžiadala smrť okolo 250 ľudí. Boli použité nálože s výbušninou TATP naplnené železnými klincami a guľkami. Vodcom teroristickej bunky bol radikálny islamistický kazateľ, 34-ročný Zahran Hášim, ktorý sám uskutočnil samovražedný útok na jeden z hotelov. Druhým bol Ilham Ibrahim Inšhaf Ibrahim, ktorý zaútočil na hotel Cinnamon v Kolombe. V meste Negombo, ktoré leží severne od Kolomba spáchal Muhammadu Mohamed Hašim samovražedný útok pri kostole svätého Sebastiana. Počas zásahu polície v byte Inšafa Ibrahima odpálila bombu jeho žena Fatima. Výbuch okrem nej zabil aj jej troch synov, troch policajtov a ešte aj jej nenarodené dieťa. <sup>11)</sup>

### Kašmír

V oblasti Kašmíru sa prehľbuje radikalizácia mladých moslimov, ktorí sú proti kontrole nad touto časťou Indie. Dôkazom toho je aj jeden incident, ktorý neskôr prerástol do zaangažovania sa v samovražednom teroristickom útoku. V roku 2016 17-ročný Adil Ahmad Dar išiel zo školy, zastavili ho a zbili vojaci. Ako 20-ročný sa zapojil do oddielu zameraného na bombové samovražedné útoky organizácie Džaiš-e-Mohammed, ktorá zabila 40 príslušníkov indických polovojenských jednotiek. India z toho obvinila kašmírskych džihádistických radikálov a pakistanské bezpečnostné orgány. <sup>12)</sup>

### Stredný východ a Afrika

Po likvidácii Abu Bakra al-Bagdadiho ho vo vedení ISIS nahradil Abu Ibrahim al-Hašimi al-Kurajší. Podľa novodobých zistení ide o Amira Mohameda Saida Abd al-Rahmana al-Mawla. Vo svete je 20 000 bojovníkov IS, z toho 10 000 v Sýrii a Iraku, vyše 3 500 v Nigérii, okolo 3 000 v Mozambiku, 2 200 v Afganistane a 400 v Líbyi. Na Srí Lanke pôsobili dve známe lokálne skupiny: National Tawhid Džamat a Džamiatul Ibrahim – Organizácia Ibrahimovho náboženstva. Európsku sieť bojovníkov Islamského štátu a Útvar pre externé operácie organizoval Mohamed Abdul Latif. Tento tajný útvar pre externé operácie prenikal aj do Konga, Kamerunu, Čadu, Srí Lanky a v Centrálnej Afrike aj do Mozambiku. V západnej Afrike existuje provincia Islamského štátu Veľká Sahara. Vojaci islamského kalifátu pôsobia v Tunise, Maroku a Keni. Rôzne skupiny sa dopúšťajú násillia v mene Islamského štátu. V Líbyi sú

10) SCHULZE, K.: Surabaya Bombings and the Evolution of the Jihadi Threat in Indonesia, 2018.

11) AMARASINGAM, A.: Understanding the Eastern 2019 Attacks in Sri Lanka, 2019.

12) HAIDER, S.: The Pulwama Suicide Bombing and Youth Radicalization in India – Administered Kashmir, 2021.

**POZNÁMKY**

to bojovníci skupiny Katibat al-Batar al-Libi (brigáda Batar), Ansar al-Šaria a Skupina islamskej mládeže (Madžlis Šura Šabab). V týchto skupinách pôsobí asi 6 000 bojovníkov.

V Alžírsku džihadistickí bojovníci ustanovili provinciu ISIS Wilajat Džazair, v ktorej pôsobí skupina bojovníkov (Džund al-Kilafah). V Egypte je to Wilajat Sinai a v severnej časti Sinajského polostrova je aktívna skupina Ansar Bait al-Magdis. Tá sa prihlásila k ISIS a ustanovila túto provinciu. V Nigérii pôsobí najznámejšia teroristická organizácia Boko Haram. Jej doterajší vodca Abu Bakar Šekau sa hlásil k spojenectvu s Abu Bakrom al-Bagdadím. Bol nahradený novým vodcom Abu Musom al-Barnawim. V roku 2019 uskutočnili 177 útokov a okrem vojakov sa sústredili najmä na civilistov, prepady dedín a hromadné únosy žien. V juhozápadnej Afrike sa sformoval emirát Islamského štátu na Veľkej Sahare. Džihadisti tohto emirátu pri svojich bojoch a útokoch prekračujú hranice okolitých štátov. Na akciách proti nim sa okrem armády týchto štátov zúčastňujú aj francúzski vojaci, ktorých je v tejto oblasti 4 500.<sup>13)</sup>

V rámci provincie Islamského štátu Centrálna Afrika, v ktorej je aj Mozambik (najmä jeho severná časť) sa boje zintenzívnili v provincii Cabo Delgado. Vyžiadali si okolo 1 500 mŕtvych. V severnom Mozambiku pôsobí Islamská rada, ktorá medzi iným hlása aj odmietanie požívania alkoholu a sekulárneho vzdelávania. Teroristická činnosť miestnej organizácie al-Šabábu sa zameriava na prepady dedín a zničenie obydľí. Takýmto bol aj útok na jednu dedinu, pri ktorom bolo zabitých 12 ľudí a zničených 55 obydľí. Útoky sa rozširujú do ďalších oblastí, ktoré boli v roku 2020 charakterizované zabíjaním, mučením, únosmi žien a detí a došlo aj k odrezávaniu hláv obetí. V roku 2020 stúpol počet útokov, aj ich brutalita, ako napríklad v prípade masakru 52 mladých ľudí, ktorí odmietli regrutáciu. Dňa 15. júla 2020 pri útoku na dedinu Munque zabili 20 ľudí. V inej oblasti, pri jednom opakovanom útoku na dedinu zničili znovuvybudovanú pôrodnicu. Napätie a ozbrojená konfrontácia sa prenáša aj do susednej Tanzánie, ktorá je dôležitá aj pre pašovanie zbraní, čo umožňuje kvalitnejšie vyzbrojovanie džihadistov. Svoje aktivity prenášajú cez hranice do Demokratickej republiky Kongo. Podľa francúzskeho experta na terorizmus Oliviera Guittu sa Afrika stáva na 20 rokov hlavným bojiskom džihadistov a nahradí tak Stredný východ.<sup>14)</sup>

**Islamský štát v Iraku a Sýrii (ISIS)**

Prelomovou udalosťou vo vývoji globálneho džihádu bolo sformovanie ISIS, ktorý odsunul al-Káidu do pozadia aj s jej predstaviteľom Aimanom al-Zawahirim. ISIS sa sformoval na základe predchádzajúcej organizácie, ktorú v Iraku po páde Husajnovho režimu založil jordánsky militantný džihadista Abu Musa al-Zarkáwi a stala sa známa pod menom Tawhíd a džihád (Jednota a svätá vojna). Bola naviazaná na spoluprácu s al-Káidou. Preto bola organizácia pomenovaná Armáda al-Káidy v Iraku, alebo aj Organizácia al-Káidy v Krajine dvoch riek (Eufrat a Tigris). Zarkáwi

13) WARNER, J. a kol: The Evolution of the Islamic State Threat in Africa, 2020.

14) LISTER, T.: Jihadi Insurgency in Mozambique Grows in Sophistication and Reach, 2020.

bol v roku 2006 zabitý pri leteckom útoku. S prehľujúcou sa krízou a občianskou vojnou sa v nej v čoraz väčšom počte angažovali radikálne gerilovo-teroristické sunitské ozbrojené skupiny. Do Iraku a Sýrie začali prichádzať aj džihádisti bojovníci zo zahraničia. Irán začal mobilizovať šítske bojové skupiny nielen v Sýrii a Iraku, ale aj mimo tohto územia. V Sýrii získala rozhodujúcu pozíciu džihádistická a bojová organizácia Džabhad al-Nusra, ktorú viedol Muhammad al-Džulání. Neskôr svoju činnosť spojila s ISIS. Do vedenia ISIS v Iraku sa dostal Abu Bakr al-Bagdadí. Rozhodujúcim rokom pre vzostup ISIS bol rok 2014, keď ozbrojenci ISIS obsadili mesto Mosul v severnom Iraku. V Sýrii bola hlavná základňa hnutia od roku 2013 v meste Rakka. Po obsadení Mosulu bol v júni 2014 Abu Bakr al-Bagdadí vyhlásený za kalífa Ibrahima. Islamský štát v Iraku a v Sýrii sa transformoval do súčasnej podoby islamistického štátu – kalifátu (al-Dawla al-Islamia). V súčasnosti je roztrieštený, ale perspektívne mal zahrňovať územia Izraela, Jordánska, Libanonu a ďalšie oblasti od dnešného Španielska a Portugalska cez severnú časť subsaharskej Afriky, Arabský polostrov, územie Kaukazu až po južnú a strednú Áziu. Provinciou ISIS mal byť Korasán (Afganistan a Pakistan). Súčasťou kalifátu sa stali aj územia Balkánu, ktoré v minulosti patrili do Osmanskej ríše.

Súčasne s takýmto rozsiahlym územným vymedzením kalifátu sa organizácia ISIS stala najbohatšou teroristickou organizáciou – štátom. V roku 2014 mala organizácia ISIS k dispozícii 2 miliardy amerických dolárov z domácich kriminálnych činností – vykradnutej pobočky irackej štátnej banky v Mosule a z iných bánk, taktiež z kontroly obchodovania, vyberania výpalného, predaja ropy a iných činností. Jezidske ženy sa predávali bojovníkom ISIS ako sexuálne otrokyne alebo ich v tomto postavení predávali do Zjednotených arabských emirátov a Jordánska. S obchodom s migrantmi dosahovali v roku 2014 zisk 323 miliónov amerických dolárov. Ďalšie zisky boli z vymáhania výpalného a za prepustenie unesených osôb.

Produkcia ropy na územiach ropných polí pod kontrolou Islamského štátu dosahovala približne 80 000 barelov denne a poplatok za barel bol 20 – 35 amerických dolárov. Po zintenzívnení bombardovania spojeneckým letectvom poklesli dodávky ropy zo Sýrie na 48 000 barelov. Pri vývoze týchto dodávok platili pašeráci na kontrolných bodoch 5 000 amerických dolárov. Obchodovalo sa aj s vojenským materiálom ukoristeným alebo zanechaným irackou armádou. Lukratívny bol aj obchod so starožitnosťami, ktoré sa pašovali a predávali až v Európe a USA. Zisky plynuli aj z obchodu s drogami. Boli to prevažne kryštalické drogy v tabletkách, ktoré boli vyrábané najmä v Sýrii a pašované do Libanonu a odtiaľ do štátov v Perzskom zálive, na rozdiel od Afganistanu, kde to bolo najmä ópium. Tabletky Captagonu konzumovali aj bojovníci ISIS, aby mali dostatok energie v boji. ISIS kontrolovala aj čierny trh s tovarom, ktorý sa pašoval najmä z Turecka do sýrskej Rakky. Boli to aj cigarety napriek tomu, že proti fajčeniu cigariet sa viedla kampaň.<sup>15)</sup>

## Európa

Dvaja bratia líbyjského pôvodu, Salman a Hašim Abedi spolupracovali pri príprave teroristického útoku v Manchestri, v hale počas koncertu speváčky Ariany

15) STERN, J.: ISIL and the Goal of Organizational Survival, 2019.

**POZNÁMKY**

Grande. Dňa 22. mája 2017 Salman Abedi odpálil vo foyeri improvizované výbušné zariadenie – bombu, v dôsledku čoho bolo zabitých 22 ľudí, 237 bolo zranených, z toho 91 ťažko. Bomba obsahovala úlomky železa a 3 000 matíc a klinec. Vážila 36 kilogramov. Salman sa 18. mája 2017 vrátil lietadlom z Líbye do Manchestru. Pred útokom bol v hale, aby zväžil čo najlepšie umiestnenie bomby. Bratia sa hlásili k Islamskému štátu a Hašim chcel v Tripolise zabiť zvláštneho veľvyslanca OSN v Líbyi počas jeho návštevy v tomto meste. Bomba pri výbuchu v Manchestri odtrhla Salmanovi hlavu a zdeformovala jeho hornú časť tela. <sup>16)</sup>

Dôležitú funkciu pri teroristických útokoch Islamského štátu v externom prostredí má sformovanie teroristických buniek v rôznych štátoch Európy, ktoré sa grupujú napríklad z migrantov pochádzajúcich zo strednej Ázie a Čechenska, ako aj z miestnych kriminálnych skupín. Je to aj prípad teroristickej bunky zloženej z tadžických migrantov, ktorí boli v kontakte s poverenými členmi Islamského štátu a Afganistanu. Bunka prostredníctvom aplikácie Telegram dostávala pokyny od šéfa, ktorý používal meno Abu Fatima. Vedenie Islamského štátu nechcelo, aby členovia tejto bunky odišli bojovať do Sýrie, ale aby zostali v Európe, ktorú označovali ako miesto diabla. Bunka zamýšľala, že po zostrojení výbušných náloží ich bude zhadzovať na vybrané ciele pomocou dronov alebo paraglaidistov. Jedným z cieľov bola aj americká vojenská základňa v Nemecku.

Ďalšou dôležitou osobou medzi Tadžikmi bol Gulmurod Chalimov, bývalý príslušník špeciálnych policajných síl, ktorý sa pridal k Islamskému štátu. V roku 2019 pôsobil v Afganistane v provincii Badachšan. Gulmurod Chalimov nahradil v Afganistane Abu Omara Šišáního, ktorý bol zabitý v roku 2016. <sup>17)</sup>

Basil Hasan, žijúci v Dánsku, bol libanonského pôvodu a zradikalizoval sa. Odišiel z Dánska a spravodajskými službami bol zhodnotený ako jeden z najnebezpečnejších operatívov Islamského štátu. V roku 2010 získal titul inžiniera na Technickej univerzite v Dánsku a začal navštevovať aj pilotný kurz. Stal sa členom skupiny Sarajevo, z ktorej Bajro Ilhanovič a Senad Hasanovič odišli v roku 2013 do Sýrie. Basil Hasan získaval pomocou dronov zábery základní sýrskej armády Ain Isa. Bol vyhlásený za globálneho teroristu a pre rozvinutú sieť ISIS v Európe bol veľmi dôležitý. Cvičil adeptov ako na ozbrojené útoky využívať drony. Zomrel pravdepodobne v libanonskom meste Aرسال pri sýrskych hraniciach. Podieľal sa na príprave teroristických útokov na lietadlá. Pripravoval aj plán útoku na lietadlá na transatlantickej linke Veľká Británia – USA, ktorý dozoroval agent al-Káidy Rašíd Rauf z Pakistanu a mal podiel na prípravách útokov aj na iné lietadlá civilnej dopravy. <sup>18)</sup>

Dňa 2. novembra 2020 sa v centre Viedne uskutočnil teroristický útok. Útočníkom bol Kujtim Fejzulai. Mal viaceré kontakty so stúpencami radikálneho islamu a džihádu v Rakúsku, ako aj v iných štátoch Európskej únie. Strelbou zabil štyroch ľudí a zranil 22 osôb. Stúpenec Islamského štátu Fejzulai citlivo vnímal rozširované

16) BENEDEK, E. - SIMON, N.: The 2017 Manchester Bombing and the British-Libyan Jihadi Nexus, 2020.

17) SOLIEV, N.: State Terror Plot Against US and NATO Military Bases in Germany, 2021.

18) ALBÆK, M. M. a kol.: The Controller : How Basil Hassan Launched Islamic State Terror into the Skies, 2020.



posolstvo hovorca Islamského štátu Abu Mohameda al-Adnaniho. Abu schvaľoval a vyzýval svojich stúpcov na malé teroristické útoky v ich domovských štátoch, ktorými by trestali križiakov „dňom a nocou“, čo by bolo Európe výstrahou. Fejzulai bol vyzbrojený samopalom M-70, výrobkom srbskej továrne Zastava, pištoľou, mačetou a samovražednou vestou, v ktorej ale neboli žiadne výbušniny. Jeho rodičia, Albánci zo severného Macedónska, sa prisťahovali do Viedne v roku 1985, kde sa Fejzulai narodil. Neskôr sa návštevami mešity, v ktorej imámom bol stúpenec salafistickej interpretácie islamu, zradikalizoval. Chcel sa dostať do Sýrie a pripojiť sa k ISIS, ale na turecko-sýrskych hraniciach ho zatkla turecká polícia a bol deportovaný naspäť do Rakúska. Patril k stúpencom 62 džihádov z Rakúska, ktorí sa chceli dostať do radov ISIS v Sýrii alebo v Iraku. Počas teroristického útoku v centre Viedne Fejzulaia zastrelili príslušníci rakúskej polície.

Asi 326 rakúskych džihádov sa pripojilo k ISIS. Boli to predovšetkým ľudia čečenského pôvodu, ktorí sa so skupinou Džaiš al-Muhadžirun Wa al-Ansar a Džund al-Šam spojili do boja proti Asadovmu režimu v Sýrii. Viacerí z nich patrili medzi zahraničných bojovníkov pochádzajúcich z Balkánu.<sup>19)</sup>

## Austrália

Protiteroristický oddiel austrálskej polície dňa 29. júla 2017 odhalil prípravu teroristického útoku na lietadlo civilnej dopravy Etihad na linke Sidney – Abu Dhabi so 400 cestujúcimi na palube. Vyšetrovanie pozadia útoku dostalo označenie operácia Silves. Vyšetrovanie viedlo k odhaleniu, že príprava bola dozorovaná operatívcami Islamského štátu v Sýrii. Príprava útoku začala v januári 2017. Austrálska polícia bola na to upozornená informáciou od zahraničnej rozviedky. Dňa 26. júla 2017 boli zatknutí štyria podozriví. Dvaja z nich, Chalid Kayal a Mahmud Kayal, boli prepomení s ISIS, ktorý ich podporoval v získavaní zručností ako zostrojiť bombu alebo aj ako využiť plyn. Obaja bratia pochádzali z mesta Tripolis v severnom Libanone. Ohľadom použitia bomby boli v kontakte s Basilom Hasanom. Druhá časť plánu počítala aj s využitím smrtiaceho plynu. Mal byť rozptýlený plyn sírovodík. Útok sa nepodaril a v decembri 2019 boli bratia Chalid a Mahmud Kayalovci odsúdení. Chalid na 40 rokov a Mahmud na 36 rokov väzenia.<sup>20)</sup>

## 4 ZÁVER

Zásadný význam pre vývoj globálneho terorizmu malo vytvorenie druhého centra Islamského štátu v Iraku a Sýrii, spolu s dôsledkami občianskej vojny, počas ktorej prichádzali do oblasti pod jeho kontrolou zahraniční bojovníci – džihádisti z rôznych oblastí islamského sveta a iných regiónov. Al-Káida existovala, ale do popredia sa dostávalo riadiace centrum Islamského štátu na čele s kalifom Ibrahimom. Po jeho smrti si Islamský štát naďalej udržiaval rozhodujúci vplyv na väčšinu džihádov distických gerilovo-teroristických skupín. Po vojenskej prehre v Iraku a Sýrii nebol Islamský štát porazený, ale jeho bojovníci sa rozptýlili do rôznych regiónov sveta.

19) SAAL, J. - LIPPE, F.: The Network of the November 2020, 2021.

20) ZAMMIT, A.: Operation Silves, 2020.

**POZNÁMKY**

Tam našli podporu miestnych teroristických skupín, ktoré sa prihlásili k ISIS. V oblastiach svojho pôsobenia, kde je oslabená kontrola vládnych štruktúr, nízka úroveň bezpečnosti a pôsobia zločinecké skupiny, vyhlasujú vytváranie islamských emirátov.

Problémom naďalej zostáva aj radikalizácia moslimov, napríklad v Európe z radov druhej a tretej generácie prisťahovalcov, ktorí sa v prostredí, v ktorom žijú cítia ako cudzinci. Náhradu nachádzajú v členstve neformálnych skupín, ako aj v mešitách, v ktorých pôsobia kazatelia radikálnej interpretácie islamu. Pod týmto vplyvom si osvojujú presvedčenie o svojom životnom poslaní, v ktorom je potrebné robiť všetko pre obranu islamu a bojovať proti jeho nepriateľom. Okrem takejto radikalizácie mladých moslimov, pôsobí ich radikalizácia aj v prípade, že sa dostanú do väzenia. Tým sa vytvárajú podmienky pre určitú konšpiráciu a vytváranie „spiacich“ teroristických buniek v rôznych krajinách Európy. V globálnom rozmere džihádistického terorizmu dochádza aj k ozbrojenej konfrontácii skupín orientovaných na al-Káidu a na Islamský štát. Podľa niektorých odborníkov na terorizmus Afrika ako bojisko džihádistov v priebehu budúcich 20 rokov nahradí Stredný východ.

**ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV**

- ALBAEK, M. M a kol.: The Controller: How Basil Hassan Launched Islamic State Terror into the Skies. In: *CTC Sentinel*, roč. 13, 2020, č. 5.
- AMARASINGAM, A.: Understanding the Eastern 2019 Attacks in Sri Lanka. In: *CTC Sentinel*, roč.12, 2019, č. 5.
- BENEDEK, E. - SIMON, N.: The 2017 Manchester Bombing and the British-Libyan Jihadi Nexus. In: *CTC Sentinel*, roč. 13, 2020, č. 5.
- BONNEY, R.: *Jihad : From Quran to bin Laden*. Londýn : Palgrave Macmillan, 2004. 594 s. ISBN 978-0-230-507029.
- BRISARD, J.: *Terrorism financing : Report prepared for the President of the Security Council United Nations*. NewYork : JCB Consulting, 2002.
- DANCEL, R.: Philippines Security Forces Kill Two Top Terrorists, Including ISIS Chief in Southeast Asia. In: *The Straits Times*, 16. október 2017.
- GARDNER, D.: *Risk : The Science and Politics of Fear*. Londýn : Virgin Books, 2008. ISBN 9780753515532.
- GLUCKSMANN, A.: *Dostojevskij na Manhattane*. Bratislava : Agora, 2003. 247 s. ISBN 80-968586-5-9.
- HAIDER, S.: The Pulwama Suicide Bombing and Youth Radicalization in India – Administered Kashmir. In: *Terrorism Monitor*, roč. 19, 2021, č. 8.
- KAKAR, S.: Svet je na ceste ku krvavému zdraviu. In: *SME*, 27. augusta 2005. ISSN 1335-440X.
- KROPÁČEK, L.: *Islámský fundamentalismus*. Praha : Vyšehrad, 1996. 263 s. ISBN 80-7021-168-7.
- LISTER, T.: Jihadi Insurgency in Mozambique Grows in Sophistication and Reach. In: *CTC Sentinel*, roč. 13, 2020, č. 10.

MILLBANK, D. I.: *Research study : International and Transnational Terrorism : Diagnosis and Prognosis*. Washington D. C. : CIA, 1976. 53 s.

PANAH, M.: *The Islamic Republic and the World : Global Dimension of the Iranian Revolution*. Londýn : Pluto Press, 2007. 224 s. ISBN 9780745326221.

SAAL, J. - LIPPE, F.: The Network of the November 2020. Vienna Attacker and the Jihadi Threat to Austria. In: *CTC Sentinel*, roč. 14, 2021, č. 2.

SCHULZE, K.: Surabaya Bombings and the Evolution of the Jihadi Threat in Indonesia. In: *CTC Sentinel*, roč.11, 2018, č. 6.

SOLIEV, N.: State Terror Plot Against US and NATO Military Bases in Germany: The Tajik Connection. In: *CTC Sentinel*, roč. 14, 2021, č. 1.

STERN, J.: ISIL and the Goal of Organizational Survival. In: MATFESS, H. - MIKLAUCIC, M. (eds.): *Beyond Convergence : World Without Order*. Washington D. C. : Center for Complex Operations, 2016, s. 195-211.

WARNER, J. a kol.: The Evolution of the Islamic State Threat in Africa. In: *CTC Sentinel*, roč.13, 2020, č. 11.

ZAMMIT, A.: Operation Silves : Inside 2017 Islamic State Sydney Plane Plot. In: *CTC Sentinel*, roč. 13, 2020, č. 4.

## TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE

1. Ako vnímajú džihádisti rozdiel medzi obetovaním života pre splnenie cieľa útoku a samovraždou ako riešením osobných problémov?
2. K čomu vedie vytvorenie dvoch centier globálneho terorizmu?
3. Prečo je pre plánovanie externých operácií ISIS dôležité odporučiť niektorým zahraničným bojovníkom ISIS, aby zostali v Európe a vytvárali tak sieť spiacich teroristických buniek?
4. V čom je pre ISIS dôležité spojenie so zahraničnými bojovníkmi s vysokou úrovňou technického vzdelania?
5. Prečo nebol Islamský štát aj napriek neúspechom v bojových operáciách úplne porazený a zachoval si kontrolu určitých oblastí v Sýrii a Iraku a presunul ťažisko svojich aktivít do subsaharskej Afriky? Prečo niektorí experti na terorizmus tvrdia, že sa Afrika v nasledujúcich 20-tich rokoch stane hlavným bojiskom džihádistického teroru a nahradí tak Stredný východ?

Mgr. Marek **ORAVEC**

## ÚVOD

V roku 2021 ubehlo 700 rokov od smrti významného uhorského baróna so slovenskými koreňmi, Matúša Čáka Trenčianskeho. Ide o jednu z mála osobností našich stredovekých dejín, ktoré si zachovávajú obľúbenosť medzi ľuďmi. Jeho meno pozná väčšina Sloveniek a Slovákov. Zásľuhu na tom má aj ľudová slovesnosť a historická tradícia, ktorá sa uchovávala od jeho smrti v roku 1321 až po 18. storočie. V 18. storočí stúpol u slovenských národovcov záujem o stredoveké dejiny. Dúfali, že nájdu dôkaz o tom, že slovenský národ bol v Karpatskej kotline skôr ako maďarský. Slovenskí národovci týmto spôsobom reagovali na stupňujúcu sa maďarizáciu. Vďaka historickému výskumu tak znovu objavili napríklad Veľkú Moravu. Na základe tohto objavu vytvorili tézu o starobylosti slovenského národa a jeho právo na samostatnosť. Pri ďalšom hľadaní narazili na ďalšiu významnú postavu slovenských dejín. Bol ňou práve Matúš Čák. Podľa zmienok stredovekých kronikárov vládol neobmedzene na území, ktoré bolo označené ako „terra Mathei“, teda Matúšova zem. Pán Váhu a Tatier presne zapadal do obrazu, ktorý chceli dosiahnuť. Slávna história Slovákov dostala svojho nekorunovaného stredovekého kráľa.

Od tohto obdobia sa začal budovať obraz Matúša Čáka ako slovenského kráľa, či kniežaťa. V 19. storočí tento pohľad podporovali aj štúrovci. V ich očiach bol Matúš jedným z ideálov slovenského národného hrdinu. Šírenie tohto názoru v odborných kruhoch sa podarilo aj vďaka prácam takých významných slovenských historikov tej doby, ako boli Franko Sasinek a Jonáš Záborský. Predstavovali ho ako neohrozeného bojovníka, vodcu šľachtickej opozície, hrdého a neústupného, ktorý za krátky čas dokázal vytvoriť „samostatné kniežatstvo“ na území, kde žili väčšinou Slováci. Táto romantizujúca predstava Matúša Čáka, ktorá vznikala v dobe politického, kultúrneho a národného zápasu Slovákov s Maďarmi, však bola časom prekonaná. Napriek tomu ostáva naďalej v centre pozornosti a jeho postava fascinuje historikov dodnes.

## 1 POČIATKY MATÚŠOVHO PANSTVA

Matúš pochádzal z pradávneho uhorského rodu Čákovcov. V uhorských kronikách sa spomína, že tento rod prišiel do Karpatskej kotliny so samotným vojvodcom Arpádom. Jeho zakladateľom mal byť Sabolč, jeden zo siedmich bájných maďarských kapitánov. Historici však nepredpokladajú, že by išlo o skutočného historického predka čákovského rodu. Čákovci pôvodne vlastnili rodové majetky v Zadunajsku, okolo Stoličného Belehradu, Vesprímu a Komárna. Už v priebehu 13. storočia bol rod rozdelený na dvanásť samostatných vetiev. Je nesporné, že príslušníci tohto rodu sa tešili veľkej priazni panovníkov. Často totiž zastávali funkcie na kráľovskom dvore a pri správe krajiny. Jedným z najvýznamnejších členov rodu Čákovcov bol Ugrín, ktorý sa stal aj ostrihomským arcibiskupom.





Obrázok 1: Historizujúci obraz Matúša Čáka



Obrázok 2: Erb Petra Čáka

Matúš Čák pochádzal z trenčianskej vetvy Čákovcov. Jej zakladateľom bol jeho starý otec, Matúš I. Po bitke pri rieke Slaná, v ktorej bojoval proti mongolskému vojsku, mu boli udelené prvé majetky v Ponitří. Okrem toho zastával úrad kráľovského stolníka (zodpovednosť za hospodárstvo dvora aj kráľovstva), taverníka (správcu pokladnice), nitrianskeho a bratislavského župana. Išlo o významné krajiniské hodnosti, ktoré so sebou prinášali veľkú moc. Jeho synovia sa tiež angažovali na kráľovskom dvore. Za krátkej vlády kráľa Štefana V. (1270 – 1272) získali prvé funkcie, ktoré si neskôr ponechali aj za vlády jeho syna Ladislava IV. Kumánskeho (1272 – 1290). Ladislav IV. bol na začiatku svojej vlády ešte len dieťa. Namiesto neho vládla jeho matka a zbor radcov, medzi ktorých patrili aj Čákovci. Z tohto dôvodu prebiehali na kráľovskom dvore boje o moc. S Čákovcami súperili rody Kyseckých a Gutkeledovcov. Vyskytovali sa aj časté ozbrojené potýčky. Čákovci si však dokázali udržať najväčšiu moc, čo dokazuje aj množstvo úradov, ktoré zastávali. Spomedzi nich bol najdôležitejší titul palatína, teda správcu kráľovstva. Išlo o najmocnejšieho muža v kráľovstve, okrem samotného kráľa. Petrovi Čákovi sa podarilo získať úrad palatína v polovici sedemdesiatych rokov 13. storočia. Okrem toho zastával aj úrad sedmohradského vojvodu. Držiteľ týchto najdôležitejších funkcií v kráľovstve bol automaticky považovaný za baróna, teda jedného z najvyššie postavených šľachticov kráľovstva.

Peter Čák sa stal pokračovateľom trenčianskej vetvy Čákovcov. Hoci nebol najstarší spomedzi synov Matúša I., jediný z nich mal mužských potomkov. Vďaka držbe kráľovských hodností mohol rozširovať majetky na juhozápadnom Slovensku. Pôvodne skromné majetky na Ponitří sa jemu a jeho bratom podarilo rozšíriť. Dosiahli to výmenami majetkov, ktoré vlastnili v iných uhorských župách za tie, ktoré susedili s tými na Ponitří. Spájaním jednotlivých chotárov dosiahli rozšírenie svojej moci na regionálnej úrovni. Výhodou bola jednoduchšia a prehľadnejšia správa

**POZNÁMKY**

panstiev. Za necelé polstoročie si Čákovci vybudovali na území juhozápadného Slovenska rozsiahle domínium <sup>1)</sup>, pričom ešte pred polovicou 13. storočia tu nevlastnili ani jednu dedinu. Medzi najvýznamnejšie sídla, ktoré tu vlastnili patrili Topoľčany, Topoľčianky, Komárno Chynorany, Senica či Starý Tekov.

Budovanie panstva Čákovcov bolo umožnené najmä tým, že bratia Čákovci zastávali počas sedemdesiatych rokov 13. storočia úrad palatína prakticky nepretržite. Na základe svojich takmer neobmedzených právomocí si mohli udeľovať územia, ktoré patrili kráľovi. Takto získali napríklad Topoľčany, ktoré po smrti pôvodného majiteľa pripadli kráľovskej korune. Kráľ Ladislav IV. Sa spravovaniu krajiny takmer nevenoval. Právomoc sa teda ocitla v rukách bohatých barónov krajiny, ktorí si v mene kráľa postupne udeľovali majetky. V krajine zavládla anarchia a moci sa chopili mnohí oligarchovia. Postupný prechod moci do rúk oligarchie sa začal už za vlády Bela IV. Po pustošivom mongolskom vpáde bolo potrebné posilniť obranyschopnosť krajiny. Jednou z možností ako ju dosiahnuť bola stavba kamenných hradov. Tie ako jediné odolali útokom kočovníkov. Kráľ nemal dostatok prostriedkov na stavbu obrovského počtu hradov. Preto právo na ich stavbu udeľoval jednotlivým šľachticom, hoci dovtedy toto právo patrilo výlučne jemu. Hrady, ktoré si šľachta postavila získala do užívania automaticky, čím si rozširovala pole pôsobnosti na viac majetkov. Takto si šľachtici zväčšovali moc, pretože čím viac majetkov vlastnili, tým viac peňazí z nich získavali. Toto viedlo k snahám šľachticov získavať ďalšie majetky. Postupne si tak niekoľko významných šľachtických rodov vytváralo rozsiahle majetkové domínia, ktoré im zabezpečovali čoraz väčší podiel na vláde v kráľovstve.

Počas vlády slabého panovníka, akým bol napríklad Ladislav IV. Kumánsky, sa majetková anarchia prejavila naplno. Významní baróni krajiny, ktorí si už za jeho predchodcov vybudovali väčšie panstvá, chceli svoje majetky čoraz viac zväčšovať. Kráľovská moc upadala, pretože Ladislav IV. sa o vládu nad kráľovstvom nezaujímal. Viac ho zaujímal voľný život svojich kumánskych príbuzných. Moc tak mali v rukách kráľovskí úradníci, ktorí oberali korunu o územia na úkor svojich mocenských chýťok. Rozsiahle panstvá vlastnili napríklad Kysekovci na západe Uhorska, Omodejovci na severovýchode, Ladislav Kán v Sedmohradsku, alebo Frangepánovci v Chorvátsku. Na severozápade Uhorska, dnešnom juhozápade Slovenska, si takéto domínum vytvárali aj Čákovci.



Obrázok 3: Smrť Ladislava IV. Kumánskeho

1) Väčšie panstvo, ktoré vzniklo spojením viacerých majetkov.

Po smrti Petra Čáka niekedy v roku 1284 sa moci na týchto majetkoch ujal jeho syn, Matúš III. Čák (Trenčiansky). Jeho snahou bolo získať ešte viac majetkov a hradných panstiev, ktoré by mohol ovládať nezávisle od kráľa. Za vlády Ladislava IV. sa mu podarilo dokončiť hrad Topoľčany, ktorý chvíľu slúžil ako jeho hlavné sídlo. Po smrti kráľa v roku 1290 nastúpil na trón posledný panovník z rodu Arpádovcov, Ondrej III. Hoci ho vo všeobecnosti historici hodnotia ako silného kráľa, jeho krátka vláda mu nedovolila dokončiť viaceré reformy, o ktoré sa pokúšal. Najväčším problémom jeho panovania bola šľachtická opozícia, ktorá podkopávala jeho autoritu a suverenitu. Kráľ sa ju snažil vyriešiť novými zákonmi. V nich ustanovil, že všetky donácie, ktoré udelil jeho predchodca boli neplatné. S tým samozrejme nesúhlasili baróni, ktorí práve vtedy nadobudli rozsiahle majetky. Ondrej III. preto začal podporovať nízku šľachtu a mestá. Videl v nich prirodzených spojencov proti vyššej šľachte, ktorá nezákonne zaberala práve ich panstvá. Ďalšou oporou mu mala byť cirkev, ktorú si chcel získať uzákonením nedeliteľnosti cirkevných majetkov. Chcel tak zabrániť tomu, aby sa opakovali útoky na dediny vo vlastníctve cirkvi, ako sa to udialo v roku 1276. Vtedy práve Peter Čák zaútočil na biskupské mesto Vesprím, pričom vykradol a vypálil katedrálu. Oligarchovia však tento krok kráľa Ondreja III. nerešpektovali. Niektorí dokonca pozvali do Uhorska neapolských Anjouovcov, ktorých chceli dosadiť na uhorský trón. Proti kráľovi sa vtedy postavil aj najvýznamnejší cirkevný predstaviteľ v Uhorsku, ostrihomský arcibiskup. Tým sa ešte viac podkopala panovníkova autorita.

Obdobie vlády Ondreja III., teda deväťdesiate roky 13. storočia, boli prvým politickým vystúpením Matúša Čáka. V tomto čase sa angažoval ako verný stúpenec kráľa. V jeho mene dobyl späť hrady na západnom Uhorsku, ktoré zabrali Rakúšania, vrátane Bratislavského hradu. Za to mu bol udelený úrad kráľovského stajníka a bratislavského župana. Už v tomto období mal ambície vybudovať si reprezentatívne rodové sídlo, teda kamenný hrad. Dal preto postaviť hrad Hrušov, ktorý sa nachádzal pri ich staršom majetku v Topoľčiankach. S konkurenciou v tejto oblasti sa vysporiadal zničením hradu Mihalvára. Stavbou Hrušova si zaistil východnú hranicu svojho zväčšujúceho sa panstva. Okrem toho začal vyvíjať nátlak na svojich ďalších susedov, ktorých majetky chcel získať. Takto napríklad vymenil niektoré bezvýznamné dediny za hrad Uhrovec. Hrad Červený Kameň získal kúpou za 200 hriev striebra a rytiersku zbroj. Neformálne tiež podporoval svojich stúpenecov v ich výbojoch, s cieľom získať ďalšie územia. V roku 1295 bol Matúš vymenovaný za palatína, teda najmocnejšieho muža krajiny. O rok a pol ho kráľ však zosadil, pravdepodobne preto, že zabral kráľovský hrad Trenčín. Odvtedy sa kráľ snažil prinútiť oligarchov, aby vrátili všetky nelegálne nadobudnuté kráľovské a cirkevné majetky. Títo baróni, ako napríklad Omodejovci, Kysekovci či Matúš Čák, však nemienili prenechať nadobudnuté panstvá korune a cirkvi. Vo svojich dŕžavách totiž vládli neobmedzene, a ani kráľ proti nim nič nezmožol.

Matúš, podobne ako ostatní mocní šľachtici, si z kráľových nariadení nič nerobil a naďalej zaberá majetky cirkevným inštitúciám a nižším šľachticom. Takto získal panstvo Nové Mesto a pričlenil ho k Beckovskému hradu. Šľachticom, ktorí vlastnili majetky okolo jeho územia ponúkol možnosť vstúpiť do jeho služieb. Zastávali

**POZNÁMKY**

by tak úlohu jeho familiárov, teda členov širšej šľachtickej rodiny. Familiári bol šľachtici, ktorí vstúpili do služby k bohatším a mocnejším veľmožom. Títo sa zaviazali ochraňovať ich a poskytovali im funkcie na svojom veľkom panstve. Za to očakávali vernú službu v ich vojsku a možnosť spravovať ich majetky. Ak túto ponuku šľachtici odmietli, Matúš ich z ich panstva vyhnal a pripojil ho k tomu svojmu. Okrem nátlaku a nelegálneho zaberania majetkov však Matúš podnikal aj priame útoky na panstvá a hrady, ktoré chcel vlastniť. Takto zabral hrady Čachtice, Tematín, Rajec, Bojnice a Prievidzu, ktoré patrili veľmožskému rodu Hunt-Poznanovcov. Rodu Diviackovcov zas zabral Vyšehrad, ktorý stál na hranici hornej Nitry a Turca. Po ich sťažnostiach nariadil kráľ, aby im Matúš majetky vrátil. Vydal im na ne aj nové listiny v domnienke, že sa tak postavia na odpor spupnému veľmožovi. Matúš však aj naďalej podnikal útoky na okolité hrady. V roku 1299 dobyl hrady Holíč, Hričov, Lietava a Starhrad v hornej Trenčianskej župe, čím si vytvoril bezpečné zázemie na Považí. Okrem toho nátlakom získal aj hrad Trenčín, na ktorom si zriadil nové sídlo. Jeho predchádzajúce sídelné hrady Hrušov a Uhrovec tak slúžili už iba ako fortifikácie, ktoré možno ubrániť aj s menšou posádkou. Tu sa začína Matúšovo stotožňovanie sa s Trenčínom, ktoré pretrvalo storočiami až dodnes.

**2 MATÚŠ ČÁK V OBDOBÍ MEDZIVLÁDIA V UHORSKU**

V januári 1301 zomrel posledný arpádovský kráľ Ondrej III. bez dediča. Dynastia Arpádovcov vymrela po meči, teda bez priameho mužského potomka. V tomto prípade mala moc nad voľbou nového uhorského kráľa šľachta. Pochopiteľne si želali slabšieho panovníka, ktorý by nemal dostatočnú podporu na to, aby čokoľvek menil. Veľmoži by tak mohli naďalej vládnuť vo svojich dŕžavách bez obmedzení. Navyše by im bol nový panovník naklonený, keďže oni by ho dosadili na trón. Do úvahy preto pripadali mladí, neskúsení nástupníci, ktorých by mohli ovplyvňovať ich dvorskí úradníci. Jedným z nich bol potomok neapolských Anjouovcov, mladý Karol Robert. Ten sa už od roku 1300 zdržiaval v Uhorsku na pozvanie veľmožských rodov Frangepánovcov, Baboničovcov, ale aj ostrihomského arcibiskupa a Matúša Čáka. Chceli tak naznačiť Ondrejovi III., že ho nerešpektujú ako kráľa a podnikajú kroky na jeho zosadenie. Situácia po smrti posledného Arpádovca si však vyžadovala rásnejšie kroky uhorskej šľachty. Uhorskí poslovia sa preto vybrali do Prahy za českým kráľom Václavom II. s ponukou na uhorský trón. Ten prijal uhorskú korunu pre svojho syna Václava III. Český kráľ sa hneď vydal s vojskom do Uhorska s cieľom zabezpečenia krajiny pred korunováciou jeho syna.

V priebehu roka 1301 malo Uhorské kráľovstvo dvoch korunovaných kráľov. Ani jeden z nich však nesplnil všetky tri podmienky, ktoré boli potrebné na to, aby bola korunovácia oficiálna. Museli byť korunovaní svätoštefanskou korunou, korunovať ich musel ostrihomský arcibiskup a celá korunovácia sa mala odohrať v Stoličnom Belehrade. Každý z kráľov mal vlastných podporovateľov. Ich miera vernosti však záležala od toho, ktorý panovník im udelil viacej výsad. Václav napríklad udelil Matúšovi Čákovi všetky kráľovské majetky, aby ho dostal na svoju stranu. Matúš tak zlegalizoval držbu všetkých majetkov, ktoré predtým získal silou a nátlakom. Situáciou



sa začal zaoberať aj pápež, ktorý podporoval dedičné právo Karola. Spor sa vyvinul až natolko, že pápež si predvolal oboch kandidátov pred svoj súd. Na ňom rozhodol, že uhorskú korunu má získať Karol a Václav na trón nemá žiadny nárok. Ani tento rozsudok však nepomohol a obidvaja sa naďalej snažili získať vládu v Uhorsku. Až v roku 1304 sa kráľ Václav stiahol z Uhorska späť do Česka, pričom vzal so sebou aj svätoštefanskú korunu. Určite chcel iba preskupiť sily a znova sa zapojiť do bojov o trón. V roku 1305 však zomrel Václav II. a mladý Václav III. sa stal českým kráľom. Musel sa sústrediť na konsolidáciu moci v domácom prostredí. Svätoštefanskú korunu a právo na vládu v Uhorsku odovzdal bavorskému kniežaťu Otovi III. Wittelsbachovi. Oto mal tiež arpádovských predkov a takisto bol akceptovateľný ako uhorský panovník. Václavova vláda v Česku nemala dlhé trvanie. V roku 1306 bol zavraždený a České kráľovstvo sa dostalo do podobnej situácie medzivládia ako Uhorsko.



Obrázok 4: Korunovácia Karola I.

Začiatok 14. storočia sa v Uhorsku právom nazýva vládou oligarchie. Sústavné boje o trón umocňovali snahy veľmožov o rozširovanie svojich majetkov. Keď sa Václav snažil získať Matúša Čáka na svoju stranu, potvrdil mu vlastníctvo všetkých majetkov. Zároveň mu však povedal, že ďalšie podobné donácie mu už neudelí. Trenčiansky veľmož preto hľadal možnosti obohatenia sa v radoch Karolových podporovateľov. Vďaka tomu získal úrad palatína, ktorý užíval od roku 1302 až do roku 1309. Hodnosť palatína však bolo možné užívať iba jeden rok. Vzdať sa jej však nik nechcel. Preto sa stalo, že v prvej dekáde 14. storočia vládlo súčasne niekoľko palatínov. V skutočnosti však každý palatín vykonával svoju funkciu na tom území, ktoré mu patrilo. Na Karolovu stranu sa začalo prikláňať čoraz viac významných veľmožov. Svoju úlohu v tom zohrala aj misia pápežského legáta kardinála Gentilisa, ktorý aktívne podporoval mladého anjouovca na základe poverenia od pápeža. Kardinál Gentilis si už zo začiatku svojej misie dal za úlohu získať Matúša Čáka do tábora Karolových prívržencov. Matúš však bol stále na vázkach, hoci v tejto dobe sa už otvorene staval na odpor voči Václavovi III. Viacerým jeho podporovateľom zaberal ich hrady a majetky a pripájal ich k svojej dŕžave. Takto získal napríklad hrady Gýmeš a Čeklís.

**POZNÁMKY**

Matúš Čák sa nikdy nepridal na stranu kráľa Karola. Podporoval vždy toho panovníka, ktorý bol ochotný udeliť mu funkciu alebo majetky. S Václavom III. prestal spolupracovať keď mu už nebol ochotný udeľovať nové panstvá. Karol I. ho síce ustanovil palatínom, ale reálnu moc vyplývajúcu z tejto hodnosti už na svojom domíniu mal. Oto Wittelsbach nemal reálnu podporu žiadneho významného rodu. V boji o uhorský trón sa ocitol len kvôli tomu, že Václav III. sa kandidatúry vzdal v jeho prospech. Napriek tomu, že Oto bol korunovaný pravou svätoštefanskou korunou, nedosiahol ako uhorský kráľ nijaký významný úspech. Nedisponoval ani žiadnym reálnym kráľovským dvorom. Po tom, čo ho pápež pod hrozbou exkomunikácie <sup>2)</sup> vyzval aby podporil Karola I., sa proti nemu obrátila aj tá malá skupina prívržencov, ktorú mal. Sedmohradské knieža Ladislav Kán ho uväznil a svätoštefanskú korunu mu odobral. Otovi sa podarilo utiecť a okľukou cez Rusko a Poľsko sa vrátil späť do Bavorska. Titul uhorského kráľa síce používal až do svojej smrti v roku 1312, ale reálne sa do uhorskej politiky už nikdy nezapojil. Jediným aspirantom na uhorský trón tak zostal Karol I. Hoci oficiálne bol jediným možným uchádzačom o titul uhorského kráľa, potreboval si nakloniť viacero veľmožských rodov. Kráľovské majetky boli totiž povážlivo zmenšené kvôli ich nelegálnemu zaberaniu. To znižovalo aj moc kráľovského vojska. Musel sa preto spoliehať len na vojská svojich podporovateľov.

Situácii nepomohlo ani to, že Karol bol prvýkrát korunovaný iba náhradnou korunou, a dokonca ani nie v korunovačnom meste, Stoličnom Belehrade. Korunoval ho síce ostrihomský arcibiskup, ale to bola jediná z podmienok, ktoré boli splnené. Kardinál Gentilis, z ktorého sa vyklúčil vynikajúci politický stratég, neúnavne pracoval na tom, aby bol Karol korunovaný opäť. V roku 1309 však mal kráľovskú korunu stále v rukách sedmohradský vojvoda. Karol bol preto opäť korunovaný náhradnou korunou, tentokrát v Budíne. Opäť tak nespĺnil všetky náležitosti potrebné na to, aby bol oficiálne uznaný za kráľa. Na týchto korunováciách sa zúčastnili, či už osobne alebo v zastúpení, významní baróni krajiny. Medzi inými aj páni Kysekovci, Baboničovci, Bubekovci, Omodej z rodu Aba aj Matúš Čák. Tým v podstate neoficiálne podporili tohto panovníka v jeho snahe o prevzatie moci v kráľovstve. Kvôli tomu, že Karol nespĺnil ani pri druhej korunovácií všetky pravidlá, aby mohol byť uznaný za uhorského kráľa, bola potrebná ešte jedna korunovácia. Kardinál Gentilis získal od Ladislava Kána kráľovskú korunu a koncom leta 1310 mohol byť Karol I. korunovaný ostrihomským arcibiskupom v Stoličnom Belehrade svätoštefanskou korunou. Na tejto poslednej korunovácií však Matúš Čák Trenčiansky nebol prítomný, dokonca ani v zastúpení. Svojou neúčastťou vyjadril nevôľu podriaďiť sa staronovému uhorskému kráľovi. Tu sa naplno prejavil zárodok konfliktu, ktorý medzi sebou mali kráľ a trenčiansky veľmož.

**3 BITKA PRI ROZHANOVCIACH**

Karol sa v prvých rokoch svojej vlády musel snažiť o konsolidáciu pomerov v krajine. Najväčšie problémy mu spôsobovali porozdávané kráľovské majetky, ktoré

2) Vyhostenie z cirkvi. Išlo o trest, kedy takto vyhostený človek nemal nárok na žiadne cirkevné sviatosti, teda ani spásu duše po smrti.

mali zabezpečovať chod kráľovského dvora. Tieto majetky prinášali kráľovi financie na súkromný život, ale aj na chod kráľovstva. Kráľovská hradná sústava bola z veľkej časti zrušená, jednotlivé hrady si zabrali odbojní veľmoži, aby tak rozšírili svoje domíniá. Aj kráľovské práva boli výrazne obmedzené. Medzi základné práva patrilo aj vymenovávanie kráľovských úradníkov, medzi inými aj palatína. V prvom desaťročí Karolovej vlády tento úrad zastávali naraz až siedmi veľmoži. Tí si vytvárali vlastné úradnícke dvory, čím obchádzali kráľovskú právomoc. Jedným z najvýznamnejších barónov krajiny bol Omodej z rodu Abovcov. Vlastnil rozsiahle dŕžavy na východe kráľovstva, od poľských hraníc až po rieku Tisu. Od Karolovej tretej korunovácie bol Omodej jeho verným spojencom. V roku 1311 sa dokonca zaviazal, že nebude rozširovať svoju moc na úkor kráľa. Dovtedy totiž oligarchovia zaberali kráľove aj kráľovnine majetky, neprávoplatne stavali hrady, zaberali výnosy z mýta, či bránili kráľovským úradníkom vo výkone ich moci v ním ovládaných stolicích. Kráľ stále hľadal spôsoby, ako obmedziť moc všetkých oligarchov v krajine.

Karol za svojho najväčšieho nepriateľa pokladal práve Matúša Čáka, ktorý sa správal najarogantnejšie voči svojim susedom, aj voči kráľovským majetkom. Na jar v roku 1311 odcestoval kráľ do Bratislavy, aby s trenčianskym veľmožom uzavrel prímerie. Matúš však po jeho odchode zaútočil na kráľovo sídlo Budín. Týmto činom spečatil svoje postavenie nezávislého šľachtica, ktorý si robil čo sa mu zachcelo. Kardinál Gentilis, stále jeden z hlavných pilierov Karolovej moci, ho preto exkomunikoval. Karol I. proti nemu dokonca vytiahol s vojskom. Matúšovou mocou to však vôbec neotriaslo. Exkomunikačnú listinu zakázal vyvesiť, čím na jeho území oficiálne nenadobudla platnosť. Na oplátku zaútočil na majetky ostrihomskeho arcibiskupa, ktorého pozemky sa rozkladali najbližšie k Matúšovej dŕžave. Arcibiskupove majetky ľahli popolom, dokonca mu zbúrali hrad, čo mu spôsobilo škodu niekoľko tisíc hrivien.<sup>3)</sup> Matúš sa tak definitívne stal otvoreným nepriateľom kráľovskej moci.



Obrázok 5: Erb Omodeja Abu

Vhodná príležitosť skončiť s veľmožskou opozíciou sa kráľovi Karolovi naskytla ešte koncom roka 1311. Paradoxne sa táto možnosť vyskytla v súvislosti skonáním jedného z najväčších podporovateľov mladého kráľa, Omodeja Abu. Napriek tomu,

3) Hrivna bola hmotnostná a počtová jednotka, ktorá sa používala v súvislosti s financiami. Jedna hrivna bola zhruba 240 g striebra.

**POZNÁMKY**

že sa Omodej so synmi zaviazal ukončiť neprávosti voči kráľovským majetkom, stále sa cítil byť neobmedzeným pánom severovýchodu Uhorska. Jeho problémom však už dlhšie bolo mesto Košice, ktoré sa snažil získať. Košice boli významným centrom obchodu, a teda z neho plynuli aj veľké tržby. Omodej dal nad mestom stavať hrad, ktorý však nebol nikdy dokončený. Chcel kontrolovať obchod a bohatstvo, ktoré cez mesto prechádzali. Mestu a mešťanom škodil aj inými spôsobmi, najmä zaberaním majetkov v jeho okolí. Košice dostal do izolácie a v podstate ich obklúčil. Napriek tomu sa mu nepodarilo získať ich, a to ani na základe žiadosti, ktorú predložil kráľovi. Ekonomické poškodzovanie Košíc sa mu stalo osudným. V septembri 1311 bol Omodej počas vzbury mešťanov zabitý a dvaja jeho synovia zajatí. Ostatní Omodejovi synovia sa snažili získať podporu od kráľa, aby mohli vraždu otca potrestať. Kráľ sa však v tomto spore zastal mešťanov. Kráľovskí sudcovia nariadili Omodejovcom zastaviť akékoľvek odvetné akcie voči Košiciam a navrátenie neprávom zabratých stolíc späť kráľovi. Familiári, ktorí sa ocitli v ich službách nedobrovoľne, mali možnosť prejsť do kráľovských služieb. Túto dohodu prijali, keďže Košičania stále držali dvoch Omodejových synov ako rukojemníkov. Zároveň sa však Omodejovi synovia začali pripravovať na ozbrojené vystúpenie voči kráľovi.

Logickým krokom z ich strany bola žiadosť o pomoc od Matúša Čáka. Matúš ponuku o spojenectvo prijal a začal sa pripravovať na konflikt. Omodejovcom poslal 1 700 kopijníkov. Išlo o nemalú časť jeho vojenskej moci. Uprostred sporu s kráľom bolo vyslanie takejto veľkej skupiny bojovníkov jasným odkazom, že svoju dŕžavu je stále schopný ubrániť. Vojsko vyslané Matúšom muselo byť veľmi mobilné, pretože na zdĺhavé presuny nezostával čas. Omodejovci mohli začať s otvorenými prípravami na boj až po tom, keď košickí mešťania prepustili ich súrodencov v marci 1312. V opačnom prípade by ich po odhalení príprav odsúdili na smrť. Hneď koncom marca prepadli panstvá Blatný Potok a Sečovce. Po týchto útokoch sa stiahli na hrad Šariš, ktorý spravoval ich familiár Demeter, zvolenský župan. Už v apríli pritiahol pod Šarišský hrad aj kráľ Karol I. a obľahol ho. Omodejovci preto potrebovali urýchlenú pomoc od trenčianskeho oligarchu. Matúšom vyslaný expedičný zbor musel pozostávať z poloťažkých a ťažkoodených jazdcov. To znamená, že nešlo primárne o ťažkoodených rytierov, ale s veľkou pravdepodobnosťou o vojsko pozostávajúce z poloťažkých jazdcov. Ťažkoodený jazdec mal poväčšine všetky komponenty ochrannej zbroje, vrátane uzavretej helmy a modernejších zbrojných doplnkov. Poloťažký jazdec však mohol byť tiež kvalitne obrnený, pričom hlavným rozdielom bola absencia moderných a nákladných prvkov zbroje, ako napríklad uzavretá hrncová prilba. Napriek tomu však išlo o elitné vojsko.

Vzťah Karola I. voči Omodejovcom bol prinajlepšom rozporuplný. Kráľ si vážil podporu, ktorú mu poskytol Omodej v začiatkoch jeho vlády. Z tohto dôvodu nepotrestal jeho synov za predchádzajúce útoky. Na druhej strane však musel zabrániť svojvôli uhorských veľkorodov pri rozoberaní kráľovských majetkov. Iba tak si mohol upevniť svoje postavenie a vládu v kráľovstve. Preto sa rozhodol obliehať hrad Šariš. Až do konca mája sa mu nepodarilo ho dobyť. Vtedy sa musel stiahnuť na Spiš, pretože obľahnutým Omodejovcom prichádzal na pomoc zbor Matúša Čáka.



Ten s veľkou pravdepodobnosťou postupoval južným smerom. V opačnom prípade by sa kráľ nemohol stiahnuť na Spiš, pretože by tak vojská na seba narazili. Omodejovci sa mohli presunúť ku Košiciam, ktoré im boli stále trňom v oku. Kvôli mestu sa proti nim obrátil kráľ a hrozil reálny úpadok ich moci. Na prelome mája a júna obľahli mesto na obdobie dvoch týždňov. K mestu postupne prišli aj pomocné vojská Matúša Čáka a zvolenského župana Demetera. Obliehanie vyzeralo sľubne až do 14. júna 1312. Vtedy k mestu prišiel Karol I. so svojim vojskom, ktoré posilnili spišskí Sasi.



Obrázok 6: Bitka pri Rozhanovciach

Vojenský stret kráľovského vojska a vojska oligarchov sa uskutočnil 15. júna 1312 neďaleko Košíc, pri dnešnej dedine Rozhanovce. V písomných prameňoch sa táto bitka spomína ako „bitka kráľa Karola pri Košiciach“. Spočiatku sa boj vyvíjal v prospech omodejovského vojska. Dokázali sa prebojovať až ku kráľovi a zabiť jeho zástavníka. Kráľ po zvyšok bitky musel bojovať pod zástavou rytierov z johanitského rádu. Keď sa už zdalo, že je všetko stratené, kráľovi na pomoc prišli mešťania Košíc, ktorí otočili pomer síl. Karol zvíťazil nad odbojnými oligarchami, čo znamenalo pád ich moci. V bitke zahynuli velitelia omodejovského vojska, vrátane dvoch Omodejových synov, zvolenský župan Demeter aj veliteľ čakovského vojska Aba Veľký. Zvyšní Omodejovci sa museli podriaďovať kráľovi, ktorý im ponechal aspoň pôvodné rodové majetky. V roku 1318 sa však znovu vzbúrili, čo malo za následok

definitívnu stratu všetkých majetkov a ich vyhnanie do Poľska. Matúšovo vojsko tiež utrpelo výrazné straty. Okrem padlých, bola časť jeho verných, ktorí nestihli ujsť, zajatá alebo prešla na kráľovu stranu. Po smrti zvolenského župana Demetera sa jeho nástupcom stal magister Donč z Liptova, ktorý sa na chvíľu stal spojencom Matúša Čáka. Bitka pri Rozhanovciach však neznamenala koniec boja proti oligarchii. Práve naopak, bola iba začiatkom. Kráľ si upevnil postavenie na severovýchode kráľovstva, kde rozdával majetky svojim verným spojencom. Karolovo víťazstvo malo veľký psychologický vplyv aj na iných šľachticov, ktorí boli dovtedy spojencami veľkých oligarchov. Títo nižší šľachtici sa začali pridávať na kráľovu stranu, za čo ich odmeňoval funkciami v správe krajiny alebo majetkami.



## POZNÁMKY

## 4 ÚPADOK MOCI UHORSKÝCH OLIGARCHOV

Kráľovým najväznejším protivníkom bol aj po bitke pri Rozhanovciach Matúš Čák Trenčiansky. Stále bol priveľmi mocný a po prehratej bitke o poznanie agresívnejší. Karol I. sa proti nemu snažil zakročiť, ale na to nemal dostatok sily. Trenčiansky oligarcha ešte aj v tomto čase ovládal takmer 60 hradných panstiev a vyše 500 dedín. Išlo o najrozsiahlejšiu súvislú dŕžavu, navyše veľmi dobre chránenú zo všetkých strán vďaka rozvetvenej hradnej sústave. Kráľ sa preto rozhodol vysporiadať sa najprv s ostatnými barónmi krajiny. V prvom rade odvolal všetkých dovtedajších kráľovských úradníkov <sup>4)</sup> a nahradil ich svojimi vlastnými podporovateľmi. Potom sa musel vysporiadať s nespokojnými veľmožmi, ktorým tak odstaviť dôležitú časť príjmu a výsadné práva. Sústredil sa najmä na centrálnu Uhorsko. Ako s prvými sa poráтал s Boršovcami, od ktorých dobyl viacero hradov. Následne sa presunul do Sedmohradska, kde bojoval proti synom sedmohradského vojvodu Ladislava Kána. Tí po otcovej smrti sedmohradské vojvodstvo nezískali a povstali proti kráľovi. Karol I. však ich vojsko porazil a upevnil tak svoju moc aj v tejto časti kráľovstva. Vďaka panovaniu Ladislava Kána ako vojvodu sa Sedmohradsko v nasledujúcom období stalo oveľa nezávislejšou správnu časťou krajiny.



Obrázok 7: Erb magistra Donča

Jednou z najdôležitejších úloh, ktoré si kráľ stanovil bolo poraziť pánov z Kyseku. Rod Kyseckých bol po Matúšovi Čákovi najmocnejším rodom v Uhorsku, ktorý proti nemu rebeloval. Vlastnili takmer celé západné pohraničie kráľovstva, takže si ich nemohol dovoliť ignorovať. Kvôli lepšej logistike kráľ presídlil svoj dvor bližšie ku dŕžave pánov z Kyseku. Mohol tak ráznejšie riadiť vojenské operácie. Osobne sa vypravil proti seniorovi rodu, Jánovi z Kyseku. Na jar roku 1316 obsadil viaceré jeho hrady a v lete už úspešne dobyl jeho sídelný hrad Kószeg. Táto výprava znamenala koniec súvislého kyseckého panstva. Moc pánov z Kyseku sa začala rúcať a už nikdy nedosiahli svoju niekdajšiu slávu. Ich dŕžava sa rozpadla medzi ich familiárov, ktorí sa z veľkej časti pridávali na stranu kráľa. Karol I. si vďaka tomu zabezpečil veľkú časť kráľovstva. Dovtedy ovládal len menšie časti v centrálnom a severovýchodnom Uhorsku, juh kráľovstva a sčasti Sedmohradsko. Doména Kyseckých sa stala ďalšou časťou kráľovstva, ktorá spadala priamo pod správu kráľa.

4) Napríklad palatína, taverníka, županov a iných kráľovských hodnostárov.

Úspech výpravy proti pánom z Kyseku povzbudil kráľa Karola na ďalší útok proti Matúšovi Čákovi v roku 1317. Od bitky pri Rozhanovciach sa Matúš pripravoval na vojenský stret s kráľom. Vďaka úspešnej darovacej politike Karola I. však od trenčianskeho veľmoža postupne odchádzali jeho verní spojenci a familiári, ktorých získal zastrašovaním a nátlakom. V roku 1314 ho opustil aj magister Donč, zvolenský župan, ktorý ovládal územie dnešného stredného Slovenska. Kráľ teda získal spojencu, ktorého panstvo susedilo s Matúšovým. Vďaka magistrovi Dončovi mohol podniknúť výboje proti Matúšovej države. Okrem iného získal v ňom naozaj oddaného stúpenca, ktorý sa správal podľa zákonov krajiny. Na základe viacerých listín je doložené, že svojich familiárov odmeňoval za verné služby menšími majetkami. Podarilo sa mu tiež vystavať viacero hradov, ktoré tvorili obrannú sústavu banskej oblasti a severnej hranice kráľovstva. Všetky hrady však postavil s povolením kráľa a po ich dokončení mu ich odovzdal. Donč dokázal vyhnať aj viacerých Matúšových podporovateľov a familiárov z neprávom zabratých hradov, napríklad z Oravského hradu. Starnúci trenčiansky oligarcha však vedel, že kráľ nemá potrebnú silu, aby naňho podnikol priamy útok. Preto sa aj po rozhanovskej bitke sústredil skôr na udržanie si moci vo svojom domíniu, prípadne na jeho rozširovanie.

## 5 POSLEDNÉ DESAŤROČIE MATÚŠOVHO PANSTVA

Matúšova moc sa po prehratej bitke pri Rozhanovciach zmenšovala len veľmi pomaly. Vedel, že sa môže stále spoľahnúť na svojich najvernejších familiárov. Odmeňoval ich významnými funkciami na svojom dvore alebo ich poveroval správou svojich majetkov. Vzhľadom na to, že Matúšovo panstvo bolo jedno z najrozsiahlejších, mal aj väčšie množstvo familiárov. Podľa všetkého mu dobrovoľne slúžilo okolo tridsať stredných a nižších šľachticov, často celé šľachtické rody.



Obrázok 8: Atentát Feliciána Zacha na kráľa Karola I.

**POZNÁMKY**

Najlepším príkladom sú rody Ludanických, Lefantovských alebo Kačičovci. Išlo o významné lokálne rody s dlhou tradíciou. Ludanickí a Lefantovskí patrili k vedľajším vetvám starobylého rodu Hunt-Poznanovcov. Predkovia tohto rodu slúžili už kráľovi Štefanovi I. pri zakladaní Uhorského kráľovstva. Postupom času sa celý rod rozrastal na viac vetiev, čo bolo pri takých starých rodoch bežné. Koniec-koncov aj Matúš Čák pochádzal z tzv. trenčianskej vetvy rodu Čákovcov. Pôvodné majetky rodu Čák totiž ležali v Zadunajsku, v okolí Stoličného Belehradu. Tam vlastnili aj staré rodové sídlo Csákvár, teda Čákov hrad. Majetky Hunt-Poznanovcov sa rozkladali prevažne v Nitrianskej a Hontianskej župe. Išlo o domény, ktoré neskôr patrili do panstva Matúša Čáka. Z toho dôvodu rody Ludanických a Lefantovských prešli na jeho stranu a stali sa významnými Čákovými familiármi. V jeho službách sa zapájali na rozkaz Matúša Čáka aj do konfliktov, ktoré viedol s okolitými veľmožmi a šľachticmi. Napríklad v roku 1311 plienili majetky nitrianskeho biskupa.

Ďalším významným rodom, ktorý bol verným spojencom trenčianskeho veľmoža boli Kačičovci. Ich majetky sa rozkladali v Novohrade, v okolí Šalgotarjánu. Patrili medzi najužší okruh Matúšových familiárov. Poveroval ich dôležitými úlohami, ako napríklad útokom na Nitru v roku 1316. Za odmenu im Matúš prenechal mesto aj Nitriansky hrad, spolu s celou Nitrianskou župou. Biskup ho za to exkomunikoval, čo možno prispelo k tomu, že v roku 1319 prebehol na stranu kráľa Karola I. Dôležitým šľachticom v Matúšových službách bol aj Felicián Zach. Tento šľachtic pochádzal z bohatého rodu Zachovcov, ktorý vlastnil viacero panstiev na Gemeri. Na Matúšovom dvore sa veľmi rýchlo vypracoval na jedného z jeho najdôležitejších spolupracovníkov. Nakoniec to dotiahol až na palatína čakovskej državy. Z tohto menovania je zrejmé, že Matúš sa na svojom panstve považoval za neobmedzeného vládca. Vytváral si totiž vlastný funkčný dvor, ktorý kopíroval krajinské funkcie Uhorského kráľovstva. Felicián sa musel v Matúšových službách naozaj vyznamenať, pretože v roku 1315 ho kráľ označil za svojho nepriateľa. Ako palatínovi mu prislúchala aj úloha viesť čakovské vojsko do bitiek. Na to sa sťažoval napríklad ostrihomský arcibiskup, ktorému spustošil majetok a spôsobil škodu 1 000 hrivien. Pozíciou kráľa silnela, a tak (najneskôr v roku 1318) opustil trenčianskeho veľmoža a prisahal vernosť kráľovi. Za to ho Karol I. omilostil a ustanovil ho za jedného zo svojich dvoranov. Získal určité výhody uhorských barónov, medzi ktoré patrilo aj právo voľne sa pohybovať po kráľovských komnatách. Túto výsadu využil v roku 1330, kedy sa pokúsil spáchať atentát na kráľa. Za tento velezradný čin bol Felicián popravený a jeho rod kruto potrestaný.

Najdôležitejším familiárom Matúša Čáka Trenčianskeho bol zrejme moravský šľachtic Zdislav zo Šternberka. Už koncom 13. storočia sa oženil s Matúšovou sestrou, čím sa stal jeho priamym príbuzným. Matúš vďaka spojenectvu so Zdislavom podporoval moravskú šľachtu proti novému českému kráľovi Jánovi Luxemburskému. Po tom, čo Ján potlačil povstanie moravskej šľachty sa Zdislav so svojím synom Štefanom, Matúšovým synovcom, zdržiaval na dvore trenčianskeho veľmoža. Keďže išlo o jeho príbuzných, zastávali popredné miesto medzi jeho familiaritou. Zdislav zomrel pravdepodobne ešte pred rokom 1321. Jeho syn, Štefan Čech však ostával verným spojencom Matúša Čáka, a to dokonca aj po jeho smrti.

Napriek rozvetvenej sieti spojencov však Matúš Čák po bitke pri Rozhanovciach prichádzal o majetky, čím sa zmenšovala jeho kedysi rozsiahla doména. Karol I. proti nemu postupoval síce opatrne, ale odliv spojencov si vyberal svoju daň. Trenčiansky oligarcha zúfalo potreboval ďalších spojencov, ktorí by mu pomohli proti kráľovi. Keďže verejne podporoval moravskú šľachtu proti českému kráľovi, spojenectvo s Jánom Luxemburským nepripadalo v úvahu. V roku 1314 sa preto snažil nadviazať spojenectvo s rakúskymi Habsburgovcami. Rakúski vojvodovia boli na spojenectvo s odbojným veľmožom ideálni. Boli zarytými odporcami vlády Jána Luxemburského, pretože sami mali nárok na český trón. Rovnako ich vzťah s Karolom I. nebol najlepší, pretože uhorský kráľ ich pripravil o niekoľko hradov, ktoré získali v Uhorsku. Spojenectvo Matúša Čáka s Habsburgovcami sa malo spečatiť prostredníctvom sobáša Matúšovej dcéry s niektorým zo synov Albrechta Habsburského. Matúš dal kvôli zásnubám a svadbe vybrať na svojich majetkoch mimoriadnu daň, ktorá mala nahradiť výdavky spojené s oslavou. Tesne pred svadbou však Rakúšania od tohto spojenectva odstúpili, pretože uzavreli prímerie s Karolom I. Trenčiansky pán preto vydal svoju dcéru za jedného zo svojich familiárov.

Napriek tomu, že v priebehu dvadsiatych rokov 14. storočia postupne prichádzal o verných stúpcov a majetky, bol Matúš stále obávaným protivníkom. To dokazuje aj vojenská výprava na Moravu, ktorou mal podporiť moravskú šľachtu proti českému kráľovi. V roku 1314 obsadil niekoľko hradov na Morave a v podstate ovládol uhorsko-moravské pohraničie. Ján Luxemburský ako odvetu na tento útok obľahol hrad Holíč. Matúš ho však dokázal so svojim vojskom odraziť a ustupujúce české vojsko prenasledoval. Českému kráľovi sa podarilo ubrániť sa. Neodvážil sa pokračovať v ďalších bojových operáciách a radšej s trenčianskym veľmožom uzavrel prímerie. Spoliehal sa totiž aj na pomoc uhorského kráľa, ktorý v tomto období bol zamestnaný bojmi s inými oligarchami.

Šarvátky a bojové strety, ktoré Matúš od roku 1312 podnikal sa podpisovali na bojaschopnosti jeho vojska. V bojoch s kráľom Karolom sa čoraz viac musel sústreďovať na obranu. Dokazuje to aj obliehanie jeho pevností Visegrád a Komárno v rokoch 1315 a 1317. Tie predstavovali južnú hranicu Matúšovej dŕžavy. Po porazení pánov z Kyseku sa ocitli v susedstve kráľovských majetkov. Karol I. sa rozhodol získať tieto hrady späť, čím by si vytvoril zázemie na prirodzenej hranici, ktorú predstavovala rieka Dunaj. Tento tok bol tiež dôležitou obchodnou cestou, z ktorej plynuli príjmy do Čákovej pokladnice. Mýtnych príjmov sa však chcel zmocniť kráľ, pretože išlo o kráľovské práva, ktoré si oligarcha uzurpoval na jeho úkor. Spoločne s vojskom rímskeho kráľa Fridricha Habsburského obľahol v roku 1317 Komárno. Obrancovia hradu sa urputne bránili viac ako dva mesiace. Keďže však pomoc od ich pána neprichádzala, vzdali sa a odovzdali pevnosť do rúk kráľovi. Znamenalo to, že už v tomto čase sa Matúš necítil natoľko mocný, aby riskoval otvorený stret s kráľovským vojskom.

Stále sa však mohol pomstiť osvedčeným spôsobom. Po strate Komárna vyslal vojenskú výpravu proti mestu Nitra, kde sídlil biskup. Jeho verní familiári mesto vypálili a zbúrali jeho opevnenie. Nitriansky biskup musel zo svojho sídla utiecť.

**POZNÁMKY**

Z obáv pred priamym kráľovským útokom dal Matúš tiež posilniť obranu svojich hradov na hraniciach Nitrianskej, Tekovskej a Trenčianskej župy. Išlo o najviac ohrozené časti jeho domény, ktoré priamo susedili so župami ovládanými kráľom. Karol zatiaľ nepodnikol priamy útok na jadro Matúšovej dŕžavy. Nitriansky biskup však nemohol nereagovať na agresívne správanie trenčianskeho veľmoža. Preto v roku 1318 vydal exkomunikačnú listinu, v ktorej vymenoval všetky zločiny, ktorých sa Matúš Čák a jeho familiári dopustili na jeho majetkoch. Touto listinou nielenže vykázal z cirkvi spomínaných šľachticov, ale aj všetkých obyvateľov Matúšovho panstva. Matúš Čák sa k tejto exkomunikácii postavil podobne ako k exkomunikácii z roku 1311 a zakázal ju na svojom panstve zverejniť. Pre mnohých jeho podporovateľov to však aj tak bol posledný kliniec do rakvy. Po jej vyhlásení biskupom ho začali vo veľkom opúšťať jeho najvernejší spojenci, napríklad Felicián Zach alebo príslušníci rodu Kačičovcov. Matúšova snaha o pomstu tak výrazne zmenila pomer síl v prospech kráľa.

V období pred rozhanovskou bitkou vlastnil Matúš zhruba štrnásť žúp, aj vďaka jeho familiárom. Po tom, čo ho začali opúšťať jeho najvernejší spojenci, kráľ začal zberať jeho odľahlejšie majetky, a tak Matúš Čák prišiel o veľkú väčšinu z nich. Ku koncu dvadsiatych rokov 14. storočia už Matúš kontroloval len približne štvrtinu z jeho kedysi rozľahlého panstva. O to pevnejšou rukou v nich vládol. Aj to bolo dôvodom prečo ho začali opúšťať ďalší spojenci, aj jeho najstarší familiári. Abrahám Ryšavý, ktorý sa k nemu pridala ešte za vlády kráľa Ondreja III., prešiel na stranu kráľa po tom, čo bol donútený vymeniť s trenčianskym veľmožom nevýhodné majetky za jeho hrad Branč. Martin Bugár, ktorý mu na sklonku 13. storočia dopomohol ku získaniu Trenčianskeho hradu, od neho po vydaní exkomunikačnej listiny odišiel. Viacerým Matúšovým familiárom sa nepáčilo ako oligarcha narába z ich majetkami. Ich jedinou možnosťou ako svoje majetky ochrániť bolo prejsť na stranu Karola I., ktorý im ich ponechal. Na Matúša Čáka sa valila jedna pohroma za druhou. Okolo roku 1318 zomrel jeho jediný syn a dedič, Matúš IV. Zachovalo sa o ňom len veľmi málo správ, pretože väčšinu života prežil v tieni svojho despotického otca. Zanechal po sebe manželku, sliezsku kňažnú Gutu a dvoch nepnoletých synov, Matúša a Jakuba. Tí pre svoj nízky vek neboli vhodní ako dediči Matúšovej dŕžavy. Za svojho nástupcu si preto Matúš zvolil syna Zdislava zo Šternberka a svojej sestry, Štefana Čecha. Po jeho smrti mal prevziať správu čakovských majetkov až dovtedy, kým jeho vnuci nedosiahnu dospelosť.



Obrázok 9: Erb Matúša Čáka



O posledných rokoch Matúšovho života sa nezachovali takmer žiadne správy. Je zrejmé, že po roku 1318 jeho panstvo začalo upadať. Kráľovi táto situácia vyhovovala, pretože sa mohol sústrediť na urovnávanie nepokojov s inými veľmožmi v ostatných častiach kráľovstva. Pred svojim úhlavným nepriateľom mal však stále rešpekt, hoci by v tejto dobe vedel proti nemu rázne zakročiť a raz a navždy ukončiť jeho nelegitímnu vládu. Matúš žil až do konca života utiahnutý na svojom sídle na Trenčianskom hrade. Karolovi I. stačilo iba vyčkať, kým starnúci oligarcha umrie. Matúš Čák Trenčiansky zomrel 18. marca 1321 prirodzenou smrťou. Domínium, ktoré budoval tridsať rokov po ňom prevzal jeho dedič Štefan Čech. Ten musel spravovať čoraz viac sa zmenšujúce panstvo. Bolo to pre neho veľmi zložité, pretože neoplýval takými vojenskými a organizačnými schopnosťami ako jeho strýko. Veľkou prekážkou v snahe udržať čákovskú dŕžavu celistvú bola aj listina, ktorú vydal kráľ Karol I. po Matúšovej smrti. Na jej základe udelil amnestiu každému odbojnému šľachticovi v službách Matúša Čáka, ktorý prejde na jeho stranu. Sľúbil im beztretnosť a dokonca aj ponechanie si všetkých rodových majetkov. Túto možnosť využili skoro všetci Matúšovi bývalí familiári. Štefanovi Čechovi ostali nakoniec iba hradné panstvá Trenčianskeho, Topoľčianskeho a Levického hradu. Preto sa kráľ rozhodol pre konečný útok proti bývalej čákovskej dŕžave. Začiatkom júla 1321 obklúčil Štefana Čecha na Trenčianskom hrade. Obliehanie trvalo skoro mesiac, no nakoniec sa Matúšov dedič dohodol s Karolom I. na prímerí. Sľúbil mu odovzdať hrad, ak kráľ zaručí bezpečný odchod jemu a jeho ľuďom. Panovník na túto dohodu pristúpil a dokonca Štefanovi doživotne daroval hrady Holíč a Branč. Éra vlády oligarchie v Uhorskom kráľovstve sa skončila.

Uhorskí králi sa snažili Matúša Čáka vykresliť ako negatívnu osobnosť, ale historici ho považujú za jednu z najvplyvnejších postáv uhorskej histórie. Po jeho smrti Karol I. vydával mnoho listín, kde ho označoval za svojho úhlavného nepriateľa, rozsievачa svárov a rozpútavača nepokojov. Išlo najmä o listiny, v ktorých sa vyzdvihovala vernosť kráľovi, napríklad na rozhanovskom bojovom poli, za čo adresát listiny získal určité majetky. V týchto listinách sa spomína, že hlavným oponentom kráľovskej autority v tejto bitke bol práve Matúš Čák. Ešte aj Karolov syn Ľudovít I. Veľký pokračoval v tejto tradícii a to napriek tomu, že samotný trenčiansky oligarcha sa boja osobne nezúčastnil. Vďaka týmto zmienkam v listinách a kronikách sa pamiatka na osobnosť Matúša Čáka Trenčianskeho zachovala pre ďalšie generácie.

## 6 ZÁVER

Máloktorá osobnosť sa zapísala do našej histórie ako práve tak ako Matúš Čák Trenčiansky. Vďaka svojim taktickým schopnostiam dokázal využiť situáciu za vlády slabého kráľa a rozširovať zdedené panstvo. Na dosiahnutie tohto cieľa sa snažil kumulovať vo svojich rukách čo najviac moci. Tá vyplývala z dvorských hodností, akými boli napríklad palatín, taverník, stajník a podobne. Matúš Čák za vlády posledných Arpádovcov figuroval vo viacerých týchto úradoch, pričom dosiahol aj funkciu palatína, teda druhého najmocnejšieho muža kráľovstva. Počas turbulentného obdobia

**POZNÁMKY**

po smrti posledného kráľa z arpádovského rodu zvládol dokonale využiť zmätok v krajine vo svoj prospech. V tomto období už vlastnil vyše 50 hradných panstiev, ktoré spojil do jedného veľkého celku. Ovládol tak celú severozápadnú časť Uhorského kráľovstva, v ktorej vládol prakticky neobmedzene. To sa prejavovalo na konfliktoch, ktoré viedol so svojimi susedmi, ale aj s novým kráľom, Karolom I. Je však potrebné pripísať mu aj zásluhy za budovanie veľkého množstva nových hradov. Do dejín sa najviac zapísal ako nepriateľ panovníckej moci a pokoja v krajine. Ešte aj po jeho smrti sa územiu, ktoré predtým ovládal hovorilo „Matúšova zem“.

Historická tradícia si pamätá Matúša Čáka Trenčianskeho ako odbojného šľachtica, neobmedzeného vládcu a rebela voči panovníkovi. Slovenskí národovci v 19. storočí na tomto obraze postavili svoje snahy o preukázanie historických nárokov Slovákov na vlastné územie. Okolo trenčianskeho veľmoža vytvorili legendu slovenského kráľa, ktorá sa v ľuďoch zakorenila veľmi pevne. Historici sa už vyše storočia snažia viac-menej úspešne vyvrátiť niektoré zaužívané historické fabulácie o Matúšovi. Nič to však nemení na tom, že o Matúšovi Čákovi Trenčianskom počulo takmer každé malé dieťa, hoci od jeho smrti tento rok uplynulo už 700 rokov. Práve tento fakt poukazuje na to, že trenčiansky oligarcha sa do našej histórie zapísal naozaj veľkými písmenami.

**ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV**

- CSUKOVITS, E.: *Karol I. a obdobie jeho vlády (1301 – 1342)*. 1. vyd. Bratislava : Spoločnosť Pro Historia, 2017. 153 s. ISBN 978-80-89910-00-7.
- FÜGEDI, E.: *Castle and Society in Medieval Hungary (1000 – 1437)*. 1. vyd. Budapešť : Akadémiai Kiadó, 1986. 162 s.
- FÜGEDI, E.: *The Elefánthy : The Hungarian Nobleman and His Kindred*. 1. vyd. Budapešť : CEU Press, 1998. 174 s. ISBN 963-9116-20-3.
- GREGORA, D.: *Vojenstvo na severe Karpatskej kotliny počas nárastu moci oligarchov v Uhorsku medzi rokmi 1241 – 1321*. Diplomová práca. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2018. 139 s.
- KRISTÓ, G.: *Csák Maté tartományúri hatalma*. 1. vyd. Budapešť : Akadémiai Kiadó, 1973. 252 s.
- KRISTÓ, G.: Magister Donč a Matúš Čák Trenčiansky. In: *Historické štúdie XVIII*. Bratislava : Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1973, s. 235-245.
- LUKAČKA, J.: *Formovanie vyššej šľachty na západnom Slovensku*. 1. vyd. Bratislava : MINOR, 2002. 154 s. ISBN 80-901407-8-5.
- LUKAČKA, J.: *Matúš Čák Trenčiansky*. 1. vyd. Bratislava : VEDA, 2016. 144 s. ISBN 978-80-224-1532-3.
- LUKAČKA, J.: Matúš Čák Trenčiansky a jeho familiarita. In: *Historický časopis*, roč. 51, 2003, č. 4, s. 589-604. ISSN 0018-2575.
- MELIŠ, B. J.: Zvolenský župan magister Donč. In: *Historický zborník*, roč. 19, 2009, č. 1, s. 134-153. ISSN 1335-8723.

ULIČNÝ, F. - MAGDOŠKO, D. (eds.): *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín*. 1. vyd. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 356 s. ISBN 978-80-7097-954-9.

VLASKO, V.: *Feudálna anarchia na prelome 13. a 14. storočia a páni z Kőszegu*. Dizertačná práca. Bratislava : Univerzita Komenského v Bratislave. 141 s.

### **TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Čo spôsobilo úpadok kráľovskej moci v Uhorsku na konci 13. storočia?
2. Ktoré šľachtické rody patrili medzi najvýznamnejšie za vlády posledných Arpádovcov?
3. Prečo bol Matúš Čák Trenčiansky považovaný za najväčšieho nepriateľa kráľa?
4. Ako prispelo víťazstvo Karola I. v bitke pri Rozhanovciach k rozpadu veľmožských panstiev?
5. Z akých dôvodov označovali slovenskí národovci v 19. storočí Matúša Čáka Trenčianskeho za „slovenského kráľa“?

## POZNÁMKY

**ENVIRONMENTALISTIKA A KVALITA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA ČLOVEKA**

npor. Mgr. Bc. Lenka **MERAVÁ**, MBA

**ÚVOD**

Environmentalistika je pojem, ktorý pochádza zo sedemdesiatych rokov 20. storočia. Netýka sa len aktuálnosti krízy v prírodnom prostredí, ale aj krízy v spoločnosti, a teda aj kultúry. Jej lingvistický pôvod je vo francúzskom slove *environnement* či v anglickom *environment*, čo v oboch jazykoch znamená okolie, prostredie. Okrem iného, je širším termínom ako ekológia a zameriava sa najmä na analyzovanie vzťahu človeka a prírody. V súčasnosti sa veľa hovorí o globálnej environmentálnej kríze. Tento jav existuje vďaka kultúre, čo znamená, že ju spôsobil človek. V rámci svojej evolúcie sa človek zameril na produkovanie nadproduktie, ktorá predstavuje neustále nové technické výtvarky a technológie, ich zdokonaľovanie. To so sebou prináša väčšiu spotrebu prírodných zdrojov, ako aj energie. Pokiaľ človek nepoznal auto, televíziu, počítač, mobilný telefón atď., nepotreboval ich k svojej existencii. <sup>1)</sup> V súčasnosti sú jeho neoddeliteľnou súčasťou. Potrebuje neustále vyrábať lepšie a kvalitnejšie, a následne tým aj viac konzumovať.



Obrázok 1: Život na planéte

Ľudstvo sa na 90 % stalo závislé od energie, ktorá nie je obnoviteľná. Všetok organický život na Zemi je závislý od slnečnej energie a energia pochádza z vegetácie, ktorá vzniká prostredníctvom fotosyntézy. Jediné človek využíva slnečnú energiu aj inak ako ostatné živé organizmy. <sup>2)</sup> Týmto svojím konaním zapríčinil ohrozenie nielen vlastnej existencie, ale aj živočíchov a rastlinných druhov, ktoré spolu s ním vytvárajú ekosystém planéty.

Človek by mal byť za svoje konanie zodpovedný. Upozorňoval na to už Antoine de Saint-Exupéry vo svojom diele *Malý princ*, kde poukazuje na jeho zodpovednosť

1) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 14-15, 25.

2) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 69, 412.

voči ružiam, pripomína mu zvyky a tradície a pouča ho o priateľstve. Nie sme na svete len my sami, ale okolo nás je všetko živé. Ukazuje mu svet a jeho hodnotu, ktorú si neuvedomuje. Podobne, ale inými slovami nadväzuje na to Ivan Dubnička, ktorý vníma svet ako prepojenie kultúry a prírody. Pripomína nám, že táto kríza pozostáva z troch častí: ekonomickej, ekologickej a sociálnej. Navzájom sú poprepájané, a tak ich súčasťou sú aj filozofická, etická, estetická a náboženská stránka. <sup>2)</sup> To všetko je súčasťou environmentalistiky a odrazom našej kvality životného prostredia.

## 1 ENVIRONMENTÁLNA KRÍZA VO SVETE

Posledných 10 000 rokov boli systémy Zeme v rovnováhe, ľudská činnosť bola umiernená a na našu planétu nemala žiadny globálny vplyv. Od roku 1950 dochádza k strate ozónovej vrstvy, ktorá zvýšila riziko rakoviny. Pri pohľade naspäť je možné sledovať dopady ľudskej činnosti a úbytok svetových dažďových pralesov. Ďalším negatívnym vplyvom je drancovanie rýb, a to nielen pre úžitok človeka. Veľké množstvo dávame i svojim domácim zvieratám. Ďalším príkladom sú zdroje metánu, a to skládky a smetiská. Pri rozklade odpadu dochádza k uvoľňovaniu metánového plynu. Svojimi rozhodnutiami tiež prispievame k zvyšovaniu koncentrácie metánu, či už je to chovom zvierat, konzumovaním mäsa alebo plytvaním vecí, ktoré vyhadzujeme. Zvyšovanie množstva metánu vedie spolu s oxidom uhličitým k otepľovaniu planéty. Za päťdesiat rokov sme prekročili bezpečnú hranicu v troch ukazovateľoch: strata biodiverzity, množstvo dusíka a klimatické zmeny. Existuje niekoľko medzných hodnôt, pri ktorých sa stále nachádzame v dosahu bezpečnej zóny.

Pokiaľ bude trend nárastu skleníkových plynov pokračovať, počítačové modely predpokladajú, že svet sa koncom tohto storočia môže oteplieť o päť stupňov Celzia. Tiež môže dôjsť k tomu, že v priebehu päťdesiatich či šesťdesiatich rokov bude náš svet teplejší najmenej o štyri stupne. <sup>3)</sup>

### 1.1 Globálna svetová kríza z pohľadu odborníkov

Celý svet sa zmieta v procesoch globalizácie, ktorú reprezentujú najmä komunikácie všetkého druhu, priemysel a obchod, čo sú faktory čoraz viac ignorujúce hranice národných štátov. To vyvoláva celosvetové otepľovanie a iné globálne environmentálne problémy, ktoré už žiadne hranice nepoznajú. Ubúdanie svetových zásob surovín a ich nerovnomerné prerozdelenie medzi Západom a ostatným svetom je príkladom toho, ako spolu súvisia javy ekologické a sociálne. Katastrofálne rozdiely, ktoré v súčasnosti jestvujú medzi jednotlivými štátmi, ale aj medzi jednotlivcami vo vnútri štátov, znamenajú neustálu hrozbu možných sociálnych nepokojov a konfliktov. Okrem toho je len ťažko odhadnúť na akú dlhú dobu a pre koľkých ľudí vydržia potraviny, suroviny a fosílna a nukleárna palivo. Môžeme sa len dohadovať na funkčnosti ekologických systémov v nadväznosti na ornú pôdu, sladkú vodu a vzduch. Dokonca nevieme vypočítať ani sociálne faktory, akými sú ekonomická i politická stabilita spoločnosti, vzdelanosť, zamestnanosť a mier.

3) DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): Ekologie, etika a změna klimatu, 2020, s. 22, 27, 28, 34, 36.



## POZNÁMKY

Podľa politológa a kulturológa Ivana Dubničku globálna environmentálna kríza je jav, ktorý existuje vďaka kultúre. Necitlivosť spôsobuje rozpor v majetkovo diferencovanej spoločnosti, čo prináša sociálne pnutie a možnosť globálneho konfliktu. V rámci neho vzniká ohrozenie nielen človeka, ale aj ostatných druhov. Zapríčiňuje to ľudská potreba produkovať nadprodukciiu a prostredníctvom nej sa dostáva do ovzdušia množstvo emisií a zároveň ubúda surovínových zdrojov. Dochádza k prudkému zníženiu kvality životného prostredia. <sup>4)</sup>

V priebehu sedemdesiatych a osemdesiatych rokov sa počet pracujúcich žien viac než zdvojnásobil, pretože rodiny sa snažili udržať si životnú úroveň. Podarilo sa im to vďaka dvojitému príjmu a nižšiemu počtu detí. <sup>5)</sup> Na druhej strane sa vo viacerých menej rozvinutých krajinách rodí viac detí. Bezpečnostné predpisy a nariadenia na ochranu prostredia sú buď na nízkej úrovni, alebo v skutočnosti neexistujú. Niektoré nadnárodné spoločnosti tam tovar voľne predávajú. Predávajú ho aj v rozvinutých priemyslových krajinách, kde ho však regulujú alebo niektoré tovary zakázali, napríklad lieky nízkej kvality, zhubné pesticídy alebo cigarety s vysokým obsahom dechtu a nikotínu. <sup>6)</sup> Všade však narastajú energetické požiadavky strojov a technológií na obrábanie pôdy, ako aj na samotnú pôdu, ktorú je potrebné „podporovať“ chemikáliami, aby sa zvyšoval objem úrody. Na jednej strane technika pomáha a na druhej strane urýchľuje vyčerpávanie zdrojov a spôsobuje znečisťovanie životného prostredia splodinami, ktoré pri nich vznikajú. <sup>5)</sup> Giddens ďalej poukazuje na to, že žijeme vo svete premien, ktoré majú vplyv na každú stránku toho čo robíme. Ženie nás to do globálneho poriadku a nikto mu nerozumie, ale dáva nám pocítiť svoju prítomnosť. <sup>6)</sup>

Odborníčka na environmentalistiku Diana Livermanová, ktorá skúma zmeny životného prostredia a ich vplyv na vyvíjajúci sa svet v článku „A safe Operating Space for Humanity“ poukazuje na to, že ľudská činnosť spôsobuje úpadok niekoľkých systémov našej planéty. Jedným z nich je vzostup morskej hladiny ako jedného z problémov súvisiacich so zmenou klímy. Ďalšími sú extrémne teploty a extrémny kolobeh vody, ktoré spôsobujú povodne a suchá. Teplotné nárasty, ktoré vedú k otepľovaniu oceánov až k termálnej expanzii a následne k roztápaniu ľadovcov, môžu zvýšiť hladinu morí približne o meter i viac. <sup>7)</sup> V súčasnej dobe veľmi plytváme naším prírodným bohatstvom a ničíme svoju matku Zem. Ak to takto pôjde ďalej, môžeme dospieť k tomu, že jedného dňa nebudeme existovať. Bez prírody ľudstvo nie je schopné existencie.

Na problematiku krízy sa z rôznych uhlov pohľadu pozerá sociológ a environmentalista Ján Keller. Hľadá korene globálnej ekologickej krízy bez zábran a ohľadu na sezónne politické rituály. Do značnej miery záleží na nás, či budúca generácia bude mať k prírode iný vzťah, či bude skromnejšia alebo naopak bude voči prírode nekompromisnejšie. Príčiny zlého zaobchádzania s prírodou ležia podľa Kellera v plytkých hodnotách ľudí a v neblahom politicko-ekonomickom usporiadaní spo-

4) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 85, 105-106.

5) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 83, 413.

6) GIDDENS, A.: Unikajúcí svet : jak globalizace mění náš život, 2000, s. 17, 27.

7) DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): Ekologie, etika a změna klimatu, 2020, s. 20, 57.

ločnosti, ktoré spoločne dávajú možnosť vzniknúť otupenému, násilnému a konzumnému životnému štýlu. Toto všetko vplýva na environmentálnu krízu. Keller o tom hovorí aj v jeho ďalšom v diele *Soumrak sociálního státu*.<sup>8)</sup> Spôsobuje to najmä kumulácia priemyselnej revolúcie, ktorá so sebou priniesla znečisťovanie ovzdušia a vôd, ako aj bezuzdné drancovanie prírodných zdrojov.<sup>9)</sup> Prudko ubúda surovinových zdrojov potrebných pre výrobu a jej samotný chod. Táto skutočnosť je spätá s rýchlo stúpajúcou kvalitou technológií po druhej svetovej vojne.

Rast výroby, živenej čoraz väčším dopytom, priniesol okrem zvýšenej životnej úrovne aj väčší tlak a dopyt po prírodných zdrojoch. Keller konštatuje: *„Počiatok druhej polovice 20. storočia je v znamení bezprecedentného ekonomického rastu a sprievodného rastu životnej úrovne v rade krajín Európy a severnej Ameriky. V krajinách tretieho sveta prebieha podobne bezprecedentný populačný rast.“*<sup>10)</sup> Nárast populácie má väzby na ekonomické dianie, preto musí obsahovať aj sociálny aspekt. V tomto prípade zdanlivo akoby neplatili zásady prirodzeného výberu, podľa ktorých by ekonomicky silnejšie komunity mali mať väčší prírastok, pretože sú schopné sa oň postarať a naopak ekonomicky slabšie komunity by mali mať prírastok menší, aby nemali problém sa užiť.<sup>9)</sup> Ako si môžeme všimnúť, tvrdí sociológ Zygmunt Bauman, ide o fenomén rastu nielen ekonomického, ale aj populačného. Je to zásadný význam pre vzťah človeka k svetu, ako aj pre vzťah ľudskej spoločnosti k prírodnému prostrediu. Keller o tom hovorí v celosvetovej diskusii, kde zdôvodňuje vzájomný rozpor medzi ekonomickou situáciou a populačným rastom. Neobmedzuje sa len na technické dohadovanie o tom, na ako dlho vydržia ľudstvu známe zásoby ropy a surovín, ako rýchlo bude ubúdať orná pôda a pastviny, ale poukazuje aj na samotné nerovnomerné prerozdelenie svetových zásob medzi Západom a ostatným svetom. Na základe tohto dokazuje súvislosť medzi ekologickými a sociálnymi javmi.

Či už v časoch prehistorických alebo historických výkonnosť hospodárstva lovcov nemohla konkurovať výkonnosti hospodárstva poľnohospodárov a musela ustúpiť nastupujúcej priemyselnej ekonomike novoveku. Je to spôsobené informačnou revolúciou, ktorá významnou mierou prispieva k ekonomickej rozpínavosti nadnárodných spoločností. Podľa Baumana sa stráca zásadný rozdiel medzi „tu a tam“, „vnútri a vonku“, „blízko a ďaleko“. *„Keď sa doba komunikácie zmršťuje na nulovú dĺžku okamžiku, priestor, priestorové vymedzenia strácajú význam – prinajmenšom pre tých, ktorých jednanie môže prebiehať rýchlosťou elektronického odkazu.“* Ak pripustíme, že svetová finančná oligarchia v podobe nadnárodných koncernov do veľkej miery ovplyvňuje svetové dianie, potom aj ďalšia Baumanova poznámka nadobúda v procesoch homogenizácie kultúry svoj význam. „Vzdialenosť“ podľa neho nie je už objektívnou fyzikálnou danosťou, ale je sociálnym produktom.<sup>11)</sup> Bauman to chápe tak, že elity mocných a bohatých majú vždy kozmopolitnejšie sklony než ostatné vrstvy obyvateľstva a sú schopné vytvárať si svoju vlastnú kultúru, ktorá si nevší-

8) KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*, 2006, s. 37, 39, 41.

9) DUBNIČKA, I.: *Kultúra a environmentálna kríza*, 2007, s. 28, 81.

10) KELLER, J.: *Sociologie a ekologie*, 1997, s. 111.

11) BAUMAN, Z.: *Globalizace*, 1999, s. 2, 21.

**POZNÁMKY**

ma hranice. Ostatné vrstvy majú tendenciu napodobňovať životný štýl elít. Aké sú šance ľudí prežiť dôsledky sľubovaného blahobytu? Stav sveta sa neustále zhoršuje pôsobením splodín našej prosperity a situácia dosiahla rozmerov, keď ďalšie splodiny blahobytu už ohrozujú jednoduché prežitie. Nedostatok zdrojov však nie je v ekologickej situácii hlavným limitujúcim faktorom. Tým je obmedzená schopnosť našej planéty absorbovať splodiny toku materiálu ekonomickým systémom a sprevádzaný rast splodín. Trh nie je schopný korigovať množstvo výroby v závislosti na schopnosti prírody absorbovať znečistenia výrobou emitované. Trh však spoľahlivo dokáže zaistiť uspokojenie ponuky toho, kto viac zaplatí. <sup>12)</sup>



Obrázok 2: Spôsob života v súčasnosti

## 1. 2 Krajiny, ktorých sa kríza bytostne dotýka

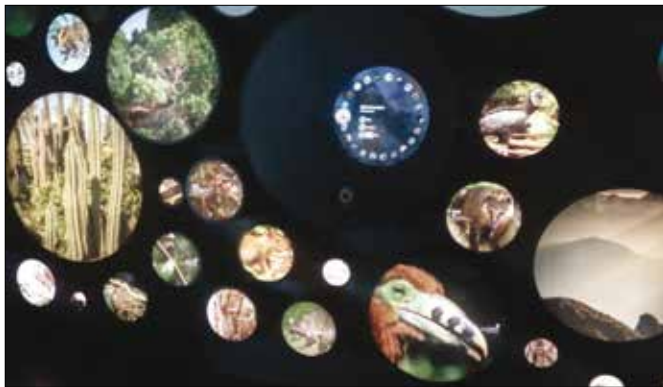
Globálny Sever s rozvinutým priemyslom je najväčším znečisťovateľom ovzdušia. Prostredníctvom následnej, človekom ovplyvnenej zmeny klímy, negatívne vplýva na podnebie v krajinách globálneho Juhu. Sociálne problémy, ktoré v týchto krajinách vznikajú na pozadí tých environmentálnych, potom spätne ovplyvňujú globálny Sever (napríklad migráciou obyvateľstva, vyššími cenami potravín a palív a pod. <sup>13)</sup> Táto prehĺbujúca sa nerovnosť medzi bohatým Severom a chudobným Juhom predstavuje permanentný zdroj latentných aj markantných konfliktov. Rozpor má nevyčísľiteľné škody na ekonomickom pozadí a často spôsobuje devastáciu životného prostredia. To je vidieť aj na tom, že ekonomicky vyspelé krajiny reprezentujúce 25 % svetovej populácie konzumujú až  $\frac{3}{4}$  svetovej produkcie potravín. Podľa organizácie spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo denne hladuje na pokraji smrti vyše 800 miliónov obyvateľov, pričom najmenej ďalších 500 miliónov sa denne nezdravo prejedá. Iróniou zostáva, že hlad nespôsobuje nedostatok svetovej produkcie potravín, ale jej nerovnomerné rozdeľovanie, prirodzene v réžii všemocnej ekonomiky. Nedostatočný štátny kapitál má na svedomí nízku sociálnu úroveň obyvateľstva, a to je príčina ďalšej devastácie životného prostredia.

12) KELLER, J.: Až na dno blahobytu, 1993, s. 24.

13) ZORÁD, L.: Svet medzi riadkami – životné prostredie, 2019, s. 7.

V krajinách Južnej Ameriky, kde národné spoločnosti ťažia drevo alebo ropu, sa miestne obyvateľstvo len málo zaujíma o dažďové lesy, ktoré sú dôležitým článkom vo svetovom ekosystéme. Strata dažďových lesov prispieva nielen k degradácii pôdy, ale aj k celosvetovému otepľovaniu. Na každom štvorcovom kilometri tropického pralesa je asi 20 000 až 50 000 ton biomasy, ktorá obsahuje 10 000 až 25 000 ton uhlíka. Odhaduje sa, že spálením alebo iným zničením pri odlesňovaní sa okolo dvoch tretín tohto uhlíka premení na oxid uhličitý. Zo 170 000 kilometrov štvorcových zničených lesov sa do atmosféry dostali skoro 2 miliardy ton oxidu uhličitého. Lesy pohlcujú oxid uhličitý a produkujú kyslík (fotosyntéza). Je teda evidentné, že v záujme ľudstva nie je kľčovanie, ale vysádzanie lesov. Miznutím dažďových lesov dochádza k strate biodiverzity a poškodzovaniu klímy. Najviac ohrozené druhy sú hubené priamo fyzicky.<sup>14)</sup> Na každej štvorcovej míli v amazonských lesoch žije viacej druhov vtákov než v celej Severnej Amerike. Vyklčovaním tropických pralesov v Amazónii sa ničia prirodzené ekosystémy týchto vtákov.

Živočíšne druhy v súčasnej dobe miznú tisíckrát rýchlejšie než kedykoľvek predtým v priebehu posledných šesťdesiatpäť miliónov rokov. Za niektoré časti tiel nosorožcov, slonov, či goríl možno na čiernom trhu dostať nemalé peniaze.<sup>14)</sup> Preto sú nosorožce zabíjané načierno. Ich telá sú potom ponechané africkým horúčavám, v ktorých sa rozkladajú.<sup>15)</sup> Pytliaci sú opäť len obeť sociálnej biedy, lovia pre euroamerické a ázijské spoločnosti. Sotva uvažujú o tom čo bude, keď zastrelia posledného slona, nosorožca. Obdobne je to v Ázii s vymierajúcim tigrom.<sup>14)</sup> Ak sa toto bezhlavé zabíjanie modernými zbraňami nezastaví, je možné, že naše deti budú vidieť niektoré zvieratá len zoologických záhradách.



Obrázok 3: Živočíchy, ktoré tu kedysi žili

Najmarkantnejšie globálne znečisťovanie, až ničenie životného prostredia spočíva v obrovskom množstve odpadu. Toto je sféra devastovania životného prostredia, za ktorú úplne zodpovedá spoločnosť a jej jednotliví občania. Odpady vznikajú v celom reprodukčnom procese ako zvyšková nepotrebná časť surovín a materiálov. Vznikajú vo výrobe, obehu i v spotrebe. Nezodpovedným konaním sú tieto materiály vyhadzované do okolitého prostredia, kopené na skládkach, zhadzované do vodných recipientov, jazier, riek a morí. Ide o odpady inertné, neškodné, toxické i bio-

14) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 77, 78, 80, 81.

15) ZAPLETAL, V.: Globálne problémy životného prostredia spoločnosti, 2015, s. 4-7.

**POZNÁMKY**

logický škodlivé. Európska únia má vypracovanú celú škálu opatrení na nakladanie s odpadmi, ich recykláciu, či opätovné použitie vo výrobe alebo obehu. Najhoršie na tom sú veľké mestá v rozvojových krajinách, kde milióny obyvateľov nepoznajú zber odpadov, vyhadzujú ich voľne na ulice, nepoznajú kanalizáciu.



Obrázok 4: Život na vidieku

Medzi globálne problémy životného prostredia zaraďujeme aj zdanlivo sociálne témy, ako je populačná explózia a preľudňovanie, chudoba, civilizačné choroby alebo vojnové konflikty. Všetky tieto problémy sú priamo späté so životným prostredím. Počet obyvateľov v mestách sa počíta na milióny. Ich počet narastá, lebo ľudia opúšťajú vidiek a hrnú sa do miest v nádeji, že v mestách ľahšie nájdu obživu, uspokojenie základných životných potrieb. Ale nie je tomu tak. Slumy v okolí veľkých miest, prístrešky z kartónu a odpadového plechu narastajú úmerne s časom. Osobitným druhom narušovania životného prostredia je jeho zamorenie nákazlivými chorobami, často vyvolanými umelo. Inou formou obmedzenia nárastu počtu obyvateľstva, zníženia populačnej explózie je priamo sterilizácia obyvateľstva. Henry Kissinger, bývalý štátny tajomník ministerstva zahraničných vecí Spojených štátov amerických, vypracoval stratégiu populačného prírastku v rozvojových krajinách.<sup>15)</sup>

S globálnym otepľovaním a so zmenou klímy súvisí aj ďalší globálny problém, ktorý môže zmeniť geografiu sveta. V dôsledku otepľovania počasia sa strácajú ľadovce v Arktíde, Európe i v Afrike. V Arktíde sa kusy ľadovcov odtrhávajú a rozpúšťajú v oceánoch, a tým stúpajú hladiny morí. Vzniká nebezpečenstvo, že prímorské krajiny budú strácať územia, ktoré len málo prevyšujú hladinu mora. Arktická ľadová pokrývka sa od 70. rokov 20. storočia stenčila o 40 %. Niektorí vedci sa obávajú, že by sa mohol rozpadnúť obrovský ľadový príkrov západnej Antarktídy, sklznúť z ostrovov, na ktorých spočíva a následné zvýšenie hladiny svetových morí až o päť metrov i viac, by znamenalo katastrofálnu zmenu zemského povrchu. Iba v roku 2003 sa rozloha alpských ľadovcov zmenšila o desatinu v dôsledku ich topenia. V Európe sa ľadovce, z ktorých tri štvrtiny sa nachádzajú vo švajčiarskych Alpách, do roku 2050 úplne stratia.<sup>15)</sup> Globálne otepľovanie vyvoláva rozpad obrovských ľadových príkrovov v Antarktíde a následné uvoľnenie skleníkových plynov zo zmrznutej pôdy v oblasti, kde sa nachádzali. Vplyv ľudskej činnosti na svetové oceány má niekoľko zložiek. Oxid uhličitý viac okysľuje a následne ovplyvňuje faunu a flóru, najmä na koralových útesoch a v ich okolí. Tiež to preháňame s rybolovom a vypúšťame do vody



hnojivá. K roztápaniu ľadovcov však prispieva ešte jeden nový faktor, a to usadeniny atmosférického znečistenia. Sú to prach a sadze, ktoré sa na ľadovcoch zachytávajú, čo urýchľuje ich topenie, pretože tmavý povrch sa rýchlejšie otepľuje. K strate ľadovcov teda neprispieva iba globálne otepľovanie, ale i znečisťovanie ovzdušia. <sup>16)</sup>

Medzi globálne problémy životného prostredia nepochybne patria aj ozónové diery v ozónosfére. Táto zóna filtruje slnečné svetlo, menovite jeho ultrafialovú časť. Prepúšťa len také množstvo ultrafialovej zložky slnečného jasu, ktoré nebráni veľkým živým organizmom v existencii, ale naopak ničí mikróby a vírusy, a tak chráni živé organizmy pred chorobami nimi spôsobenými. Čím tenšia je ozónová vrstva, tým viacej ultrafialového žiarenia dopadne na povrch Zeme a na všetky organizmy, ktoré tam žijú. Dnes bojujeme o kariéru a zisk, ale sme svedkami aj celosvetovej vlny prírodných katastrof, a to od dlhotrvajúceho suchého počasia, cez uragány a tajfúny, až po povodne postihujúce Honduras, Venezuelu, ako aj indický subkontinent a Čínu.

Súčasne sa v USA vyskytujú mimoriadne silné hurikány, rozsiahle požiare a záplavy, pri ktorých musí zasahovať americký štát. Sneh prekvapuje v krajinách, kde nikdy nepadal, ako aj mimoriadne silné vlnobitie vyvolané zemetraseniami v juho-východnej Ázii. To všetko svedčí o tom, že sa s našou Zemou niečo deje, niečo nečakané, čomu sa ľudia nemôžu vyhnúť. V posledných rokoch sme boli svedkami veľkých záplav v Európe, ktoré postihli viac ako 600 tisíc obyvateľov, a ktoré zapríčinili materiálne škody presahujúce 15 biliónov eur. Klimatické zmeny pravdepodobne zvýšia frekvenciu týchto záplav. <sup>15)</sup>

### **Má environmentálna globálna kríza riešenie?**

Globálna environmentálna kríza je problém, ktorý však má riešenie. Človek, respektíve jeho kultúra, vie racionálne vyhodnotiť a spracovať tento problém. Ide o typický jav akcie a reakcie. Vznik kultúry bola akcia a globálna environmentálna kríza je jej reakciou. <sup>17)</sup> Riešenie je veľa, ale otázkou je, či naozaj chceme a sme ochotní spraviť niečo pre záchranu sveta. Každý z nás môže niečo urobiť, ale nesmie sa len nečinne prizerať a myslieť si, že to druhí vyriešia za neho. Zabúda, že aj on je súčasťou sveta a môže prispieť k záchrane okolia a prírody, ktorá je vôkol neho. <sup>18)</sup> Otázkou ale zostáva, prečo populácia na Západe stagnuje? Ak je človek úspešný pri svojej potrebe produkovať nadprodukcii, čo mu umožňuje aj zvýšenú konzumáciu tejto nadprodukcii, stáva sa egoistickým a vypočítavým, lebo pri viacerých potomkoch sa vystavuje nebezpečenstvu, že túto nadprodukcii pri konzumovaní bude musieť deliť na viacero častí, čím sa jeho samotný podiel zmenší, a tým sa zníži aj pôžitok zo samotnej konzumácie.

16) DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): Ekologie, etika a změna klimatu, 2020, s. 31, 36.

17) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 40.

18) ZAPLETAL, V.: Globálne problémy životného prostredia spoločnosti, 2015, s. 6.

## POZNÁMKY

V teoretickej rovine sú environmentálne problémy riešiteľné. David. C. Korten navrhuje tri základné princípy ekologickej udržateľnosti:

- tempo spotreby obnoviteľných zdrojov neprevyšuje tempo, ktorým sa ekosystémy dokážu regenerovať,
- tempo spotreby alebo likvidácie neobnoviteľných zdrojov neprevyšuje tempo, ktorým ľudia namiesto nich rozvíjajú obnoviteľné zdroje a postupne ich uvádzajú do používania,
- tempo emisií znečisťujúcich životné prostredie nie je vyššie ako prirodzená schopnosť ekosystému toto znečistenie asimilovať.

Podľa Kučírka je globálna ekologická kríza dôsledkom krízy sociálnej. Absolútna väčšina ľudí sa nezaobrá tým, čo bude zajtra. Otázkou zostáva, čo má väčšiu silu, či záujem celého sveta, alebo záujem niekoľkých jedincov. Sú indície, ktoré predpokladajú, že zdrojom budúcich vojen už nemusia byť konvenčné strategické látky, akými sú ropa, železná ruda alebo urán, ale môže to byť sladká voda, ktorá je najhorúcejším kandidátom na environmentálnu surovinu. Otepľovaním a zmenou klímy môže dôjsť k úbytku pôdy a vody.<sup>19)</sup> Sallie McFagueová vidí riešenie v troch pravidlách, pričom každý si má uvedomiť, že kto žije v dome musí dodržiavať pravidlá. Prvým pravidlom je – berte si len svoj podiel. Na individuálnej úrovni vieme, že väčšina z nás si berie príliš veľa. Výzva k sebadisciplíne a uskromneniu je veľmi dôležitá. Druhé pravidlo znie – upratuj po sebe. Na individuálnej úrovni už mnohí z nás recyklujú. Na verejnej úrovni by to mohlo znamenať prejsť od trestania firiem za ničenie životného prostredia k ekologickému správaniu. Tretie pravidlo hovorí – udržujte dom v dobrom stave pre ostatných.<sup>20)</sup> To znamená, starať sa o kvalitu životného prostredia aj pre ďalšie generácie.

Pekník vidí riešenie v jednotnom európskom akte z roku 1986 pre oblasť životného prostredia, ktorý má jasne sformulované ciele:

1. hospodárnejšie využívanie prírodných zdrojov;
2. zvýšenie ochrany zdravia ľudí a ich bezpečnosti;
3. ochrana a zlepšenie životného prostredia.<sup>21)</sup>

Riešenie však záleží od vzťahu človeka k prírode. Je nevyhnutné k nemu pristupovať komplexne. Jednou z ciest môže byť antropologický spôsob, na ktorý poukazuje Dubnička, keďže pôvod krízy je v zlyhaní stratégie človeka. Krízu charakterizuje ako produkciu nadprodukcie, ktorá devastuje prírodu a následnú konzumáciu nadprodukcie, ktorá deštruuje duchovnú kultúru a aj samotného človeka. To znamená, že akákoľvek spotreba environmentálnych zdrojov navyše, či produkcia odpadov je neudržateľná a poškodzuje budúce generácie. Uvedomujeme si, že PET fľaše sú vyrábané z plastovej hmoty a ich spaľovanie a likvidácia zaťažuje ovzdušie emisiami. Dávame im však prednosť aj napriek tomu, že nápoje v sklenených fľašiach sú

19) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 82, 86, 421, 423, 424.

20) DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): Ekologie, etika a změna klimatu, 2020, s. 223.

21) TÓTH, R. - HORVÁTH, P. - BRHLÍKOVÁ, R. - KRNO, S. - DŘÍZOVÁ, E.: Úvod do politických vied, 2005, s. 151.

chutnejšie. Aj keď sú plastové fľaše ľahšie, nie všetky sa recyklujú. Ich obsah vyjde lacnejšie a samotný obal sa môže vyhodiť. Stačilo by nariadenie, ktoré by zakazovalo ich výrobu. Tento krok, ale nie je v záujme tých, ktorí z výroby PET fliaš finančne profitujú.<sup>22)</sup>



Obrázok 5: Viac neznamená lepšie a kvalitnejšie

Okrem iného, v súčasnosti sa využívajú moderné technológie, ktoré dokážu vyrábať s menším množstvom odpadu, rýchlejšie, usporiadanejšie, úspornejšie, dokonca zväčša pracujú na princípe recyklácie, no je to za cenu toho, že vyrábajú podstatne viac.

Riešiť problémy späť s globálnou environmentálnou krízou však nie je možné bez pochopenia biologickej podstaty ľudstva.<sup>23)</sup> Predstava, že človek ovláda vlastné technológie, ktorými môže neobmedzene manipulovať s prírodnými dejmi je rovnako mylná ako bola predstava konštruktérov Titanicu o jeho nepotopiteľnosti.<sup>24)</sup> Sú však činnosti, pri ktorých môžeme prispieť ku kvalite životného prostredia. Napríklad kratšou dobou sprchovania alebo inštaláciou úspornej sprchovej hlavice, kedy sa doba sprchovania skrúti z desať na päť minút, čím sa zníži priemerná spotreba vody zo 74 na 19 litrov pri jednom sprchovaní.

Ďalším významným krokom môže byť obmedzenie ciest lietadlom a využívanie videokonferencií za účelom pracovných jednaní a stretnutí. Môžeme si vybrať veľa možností, a tak nasledovať samotného dalajlámu, ktorý sa rozhodol vrátiť späť do miestnosti zhasnúť svetlo, aby sa zbytočne neplytvalo energiou, keďže z miestnosti už všetci odišli. Pokiaľ každý z nás bude uvedomelý aj v maličkostiach, môžeme zlepšiť a kumulovať účinok na ohromnú zmenu. Tiež môžeme rozširovať zelené strechy, to znamená pestovať rastliny a plodiny na strechách domov.<sup>25)</sup> Zelené strechy pôsobia ako klimatizácia, ochladzujú ovzdušie a sú prevenciou proti záplavám.

## 2 ENVIRONMENTALISTIKA NA SLOVENSKU

Globálna zmena klímy zvýšila na Slovensku priemernú teplotu o 1,94 °C za posledných 135 rokov. Ohrozenie obyvateľstva povodňami je pri prepočte na obyvateľa druhé najvyššie v rámci OECD. Medzi rokmi 2002 a 2013 Slovensko zasiahlo

22) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 422-423.

23) DUBNIČKA, I.: Kulturológia a environmentalistika a ich výchovné aspekty, 2003, s. 74.

24) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 41.

25) DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): Ekologie, etika a zmena klimatu, 2020, s. 220, 221.

**POZNÁMKY**

24 povodní, ktorých celkové materiálne škody dosiahli spolu 790 miliónov eur. V tom istom období bolo investovaných 63,8 milióna eur do manažmentu povodňových rizík a medzi rokmi 1999 a 2015 bolo investovaných 172 milióna eur do protipovodňových aktivít. Podľa posledných odhadov EEA na Slovensku predčasne zomrie ročne skoro 6 000 ľudí na následok zlého ovzdušia. K bezpečnej sanitácii má na Slovensku podľa EPI prístup 98,8 % obyvateľstva a každý má dostupnú kvalitnú pitnú vodu. Problém však predstavuje kvalita vody zo súkromných studní.<sup>26)</sup> Nedostatok vody ovplyvňuje úrodu v poľnohospodárstve.<sup>15)</sup> Z poľnohospodárskej pôdy na Slovensku dlhodobo uniká viac dusíka ako je jeho odporúčaná miera. Práve unikajúci dusík má na životné prostredie najzhubnejší vplyv. Slovenská pôda dokáže prijať približne 55 – 60 % dusíka. Pôda na Slovensku obsahuje v priemere relatívne málo živín, čo vedie k vyššej spotrebe priemyselných hnojív než je priemer EÚ. Plodiny dokážu vstrebať pomerne dosť dusíka nachádzajúceho sa a dodávaného do pôdy, no existuje ešte priestor na zlepšenie.<sup>27)</sup>

Čo sa týka vody, veľmi s ňou plytváme. Sú krajiny, kde je dvojaké potrubie: na pitnú vodu a na úžitkovú vodu. Sú krajiny a takou je aj Slovenská republika, kde je vody dostatok. Pitná voda sa používa na pitie, chladenie, v priemysle, na polievanie záhrad, umývanie áut, na umývanie ulíc, osobnú hygienu v bytoch, splachovanie WC a pod. Voda ako prírodný zdroj by mala zostať v rukách štátu. Privatizáciou vodných zdrojov a rozvodov vody riskujeme nárast jej ceny.<sup>15)</sup> Spotreba vody v domácnostiach sa ale blíži k hygienickému minimu stanovenému Svetovou zdravotníckou organizáciou, teda odhadovanému množstvu vody, ktoré je nevyhnutné na zabezpečenie hygienických štandardov. Problémom Slovenska nie je ani tak podiel čistej vody na celkovom množstve odpadových vôd vypustených do tokov (v roku 2015 to bolo 92,52 %), ale pripojenie obyvateľstva k čistiarniam. Slovensko dosahuje priemerné čísla v ukazovateli množstva vody vypustenej do vnútrozemských vôd, no k čistiarniam je pripojených približne len 64 % obyvateľstva.<sup>27)</sup>

Najväčšie výzvy v oblasti životného prostredia v SR na základe medzinárodného porovnania predstavuje nakladanie s odpadom, kvalita ovzdušia a lesy. V rámci recyklácie odpadu sme podľa informácií riaditeľa Inštitútu environmentálnej politiky Martina Haluša jednou z najhorších krajín v EÚ a dlhodobým problémom je aj pretrvávajúca vysoká miera skládkovania. Slovensko dosahuje vyššie miery koncentrácie tuhých častíc v ovzduší než je priemer EU tak pri PM<sub>2,5</sub>, PM<sub>10</sub>, prízemnom ozóne, ako aj oxide dusičitom. Trend intenzity ťažby dreva sa výrazne zhoršuje a medzi rokmi 2001 a 2014 Slovensko stratilo skoro 6 % lesného porastu vyššieho ako päť metrov.<sup>27)</sup> Samotná globálna environmentálna kríza si od človeka vynúti, aby niektoré veci prehodnocoval. Má spätný efekt na zdravie človeka. Ústupok, ale veľa neurobí, pretože narastá túžba niečo mať (majetok, nadštandardné pôžitky) a západná kultúra sa toho bude len ťažko zbavovať. Riešením môže byť recyklovanie, environmentálna výchova, konferencie o globálnej kríze, kde treba vzdelávať a hovoriť o nej a o jej dôsledkoch. Vieme že 99 % živočíchov už vyhynulo a môže sa to stať aj človeku. Ukážkou bola veterná smrť, ktorá v roku 2001 postihla Vysoké

26) HALUŠ, M. - DRÁB, J.: Tri výzvy životného prostredia na Slovensku, 2017, s. 15-20.

Tatry. Hektáre lesa boli zničené a o domov prišlo veľké množstvo zvierat. Riešením situácie sa zaoberali ochrancovia prírody a profesionálni lesníci. Ich názory sa nestotožňovali. Jedni chceli nechať zničené plochy lesa na samozalesnenie a napospas kôrovcovi. Druhí, lesníci chceli čo najskôr pováľané drevo vyťažiť, vysadiť nový les a zlikvidovať kôrovce. Riešenie sa našlo v lesoch v súkromnom vlastníctve. Súkromní vlastníci ťažili drevo, možno povedať vo dne a v noci bez ohľadu na lesné plány, ktoré vymedzujú ťažbu v jednotlivých lokalitách. Súkromníci ťažili vyváľané drevo, ale i nevyváľané, aby mohli čo najviac dreva predať do zahraničia. Tak zostali vo Vysokých Tatrách celé veľké plochy bez stromov. Porušil sa tak prirodzený tatranský ekosystém a zver odtiahla do neporušených oblastí Západných Tatier.<sup>18)</sup> To je len ukážka toho, čo sa deje vôkol nás. V rámci kvality nášho životného prostredia by sme mali byť zodpovednejší, aby sme aj my alebo naše budúce generácie nedopadli ako tie stromy, či zvieratá bez domova.

Medzi rokmi 2001 a 2014 Slovensko stratilo skoro 6 % lesného porastu. Lesy sme zaradili medzi najväčšie výzvy životného prostredia na základe vyššej intenzity a prekročovanej odporúčanej ťažby. Na základe údajov Národného lesníckeho centra za roky 2001 a 2014 sa výmera lesov zvýšila o 0,7 % a zásoby dreva až o 14,7 %. Satelitné zábery hovoria o poklese zalesneného územia o 6 %. Kvalita lesnej pôdy je sledovaná koncentráciou uhlíka a dusíka v pôde. V tomto smere dosahujeme vyššie koncentrácie ako ostatné európske krajiny. Na Slovensku je ohrozených až 44 % druhov obojživelníkov a 34 % druhov machov. Ochrana biodiverzity je podľa hodnotenia EPI priaznivá a jedna z najlepších na svete.<sup>27)</sup>

Osobitným problémom sú nelegálne skládky odpadu, ktorých sa na Slovensku nachádzajú tisíce, najviac v Bratislavskom kraji. Viac ako polovicu čierneho odpadu tvorí domáci a stavebný odpad. Vyprodukovanie jedného eura HDP sprevádza tvorba 120 gramov odpadu, pričom priemer EÚ je 433 gramov.

Vzhľadom na to, že situácia nie je jednoduchá a zhoršuje sa kvalita životného prostredia nová vláda na čele s ministrom životného prostredia Jánom Budajom sa rozhodla podniknúť radikálne kroky v prospech životného prostredia – miliarda eur na zelenú obnovu Slovenska, boj s envirokriminalitou, ambicióznejšie klimatické ciele, dostupnejšie informácie o ovzduší, reforma poplatkov pre znečisťovateľov ovzdušia, reforma ochrany prírody, podpora biodiverzity, fungujúce odpadové hospodárstvo, odtajnenie informácií o toxických skládkach, zákaz spaľovania zahraničného jadrového odpadu, ochrana pred geneticky modifikovanými organizmami. Ministerstvo životného prostredia (ďalej len „MŽP“) odštartovalo reformné zmeny, ktoré majú zmierniť klimatickú krízu, chrániť prírodu a zdravie ľudí na Slovensku. Predsavzalo si zastaviť dlhoročný úpadok ochrany slovenskej prírody, biodiverzity a ohrozovania zdravia. Sprísnilo ochranu chránených zvierat (predovšetkým vlka dravého) a začalo s reformami vo viacerých organizáciách rezortu. V rámci zvelaďovania zriadilo pre verejnosť ZELENÚ LINKU. Verejnosť dostala jedinečnú možnosť bezplatne nahlasovať envirokriminalitu. Porušenie právnych predpisov bolo zistené v roku 2020 pri 43 % vykonaných kontrol. Najväčší podiel na uložených pokutách mal útvar inšpekcie ochrany vôd, ktorý uložil pokuty za vyše 964 tisíc eur. O znečis-



**POZNÁMKY**

ťovaní Slatiny vedeli miestni obyvatelia a aj úrady celé roky, no nekonali. Slovenská inšpekcia životného prostredia (ďalej len „SIŽP“) udelila spoločnosti KOLIBA, a. s. pokutu 135 tisíc eur. Miestna mliekareň v Hriňovej vypúšťala priemyselné odpadové vody do rieky Slatina, čím spôsobila mimoriadne zhoršenie kvality vôd. SIŽP vydala v januári 2021 príkaz na zastavenie vypúšťania odpadových vôd do odkaliska Poša na východe Slovenska. Kontrolóri preukázali, že kontaminácia sa z odkaliska šíri do Kyjovského potoka a prispieva k zhoršeniu už existujúcej environmentálnej záťaže. Počas rokov sa v ňom objavili mnohé nebezpečné látky, ktoré ohrozujú životné prostredie a zdravie ľudí. Okrem toho MŽP vyhlásilo 14 nových chránených areálov, tri prírodné rezervácie, schválilo dva programy starostlivosti o chránené vtáčie územia a prijalo zvýšenie ambícií pri zbavovaní sa emisí spôsobujúcich klimatickú zmenu. Navrhlo a presadilo cieľ znížiť emisie o 55 %. Najdôležitejšou stránkou Klimatického zákona bude potvrdenie vôle zbaviť Slovensko emisí spôsobujúcich globálne otepľovanie a vyznačenie cesty ako to do roku 2050 dosiahnuť. Klimatický zákon má do viesť Slovensko do éry uhlíkovej neutrality a previesť ho obdobím zmeny klímy, ktoré už nastala a bude, aj bez ohľadu na prijaté opatrenia, ešte niekoľko desaťročí pokračovať. 27 )

**3 ENVIRONMENTALISTIKA V RÁMCI OZBROJENÝCH SÍL SLOVENSKEJ REPUBLIKY**

Slovenská republika vznikla ako moderný, demokratický a právny európsky štát. Na zabezpečenie vlastnej obranyschopnosti, ako jednej zo základných funkcií samostatného suverénneho štátu, prijala nevyhnutné právne normy, a tak boli vytvorené legislatívne a následne inštitucionálne predpoklady na jej realizáciu. Na zabezpečenie obrany SR bola na základe zákona Národnej rady SR č. 3/1993 Z. z. dňa 1. januára 1993 zriadená Armáda Slovenskej republiky ako atribút jej suverenity a nezávislosti. Jej hlavná úloha bola zákonom formulovaná nasledovne: „*brániť slobodu, nezávislosť, suverenitu, územnú celistvosť Slovenskej republiky a pomáhať pri odstraňovaní následkov živelných pohrôm a katastrof ohrozujúcich životy alebo majetok vo veľkom rozsahu*“. Armáda plnila a aj plní úlohy v rámci mierových síl OSN, vojenských misií a iných medzinárodných organizácií.

Ozbrojené sily zamestnávajú uniformovaných, ale aj civilných zamestnancov a sociálnych pracovníkov, ktorí pôsobia a vykonávajú svoju službu vo vojenských nemocniciach, vojenskom školstve, ale aj na jednotlivých veliteľstvách či v útvaroch OS SR, a to na území Slovenskej republiky alebo mimo nej. 28)

**Pomoc a ochrana životného prostredia**

Príslušníci ozbrojených síl sa zapájajú v rámci pomoci a ochrany životného prostredia do rôznych aktivít. Jednou z takýchto akcií je podpora podujatia Zasadil

27) Rok, počas ktorého sme dostali životné prostredie medzi priority Slovenska, 2021.

28) MÜLLER, P.: Sociálna práca v ozbrojených silách Slovenskej republiky, 2010.

som strom.<sup>29)</sup> V roku 2020 bolo v rámci tohto podujatia v štátnom podniku Vojenské lesy a majetky SR vypestovaných približne milión sadeníc buka a ihličnanov a do budúcnosti by chceli zvýšiť počet sadeníc na cca 1,6 milióna ročne a takto prispieť k podpore a zachovaniu prírodného bohatstva Slovenska.<sup>30)</sup> Ďalšou aktivitou, na ktorej sa príslušníci OS SR podieľajú je rekonštrukcia rybníka na tokoch Malina a Balážov potok vo Vojenskom obvode Záhorie. Cieľom tohto projektu je ochrana obyvateľov Malaciek, ako aj majetku podniku a občanov pred povodňami.<sup>31)</sup> Vojaci sa tiež podieľali na zarybňovaní tokov v Levočských vrchoch, aby zvýšili počty pstruha potočného. Takto prispievajú k zvyšovaniu biodiverzity obhospodarovovaných území a udržiavaniu cenných vodných ekosystémov v priaznivom stave.<sup>32)</sup>

V rámci koncepcie pre ekologickejší a čistejší rezort obrany je realizovaná postupná výmena vozového parku. Časť opotrebovaných vozidiel nahradili nové vozidlá so špecifickým kombinovaným pohonom na benzín a LPG. Ich výrazným benefitom je ekologickejšia prevádzka.<sup>33)</sup>

### Príslušníci ozbrojených síl pomáhajú pri katastrofách

Príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky sa v priebehu posledných desaťročí zapojili do rôznych záchranných a pomocných aktivít. Medzi nimi nepochybne bola aj pomoc pri snehových kalamiťách, povodniach, či pri rôznych tragických udalostiach.

V rámci snehovej kalamity vojaci pomáhali v oblastiach Oravská Lesná a Novot', kde sa pod vplyvom snehu zrútila strecha výrobného závodu. V prípade rozšírenia kalamity boli pripravení zasiahnuť aj v iných oblastiach.<sup>34)</sup> Pomáhali najmä so zabezpečením a doručovaním potravín pre starších a imobilných obyvateľov.<sup>35)</sup>

Obyvateľov Slovenska trápili nielen snehové kalamity, ale aj rozsiahle povodne. Počas kritickej povodňovej situácie v Trsticiach v galantskom okrese tiež zasahovali vojenské sily a prostriedky. Hrozilo vyliatie potoka Čierna voda zo svojho koryta a následné zatopenie obce. Voda spôsobila problém aj v Seredi, kde hrubé kmene stromov zahatali prietok vody pod mostom. Odstránili ho až potápači, ktorí vo vode a aj pod hladinou upevňovali laná na naplavené stromy. Prítomnosť vojakov bola nevyhnutná aj v Malých Levároch a v Hornom Mýte.<sup>36)</sup> Pri ďalších povodniach vojaci zasahovali aj v roku 2011 a 2013.

V oblasti Vinohradov nad Váhom spôsobili dažde zosuv pôdy. Po zhodnotení situácie a rekognoscácii terénu ozbrojené sily vyslali vojakov, ktorí najskôr čistili svah a jeho okolie od kríkov a ďalšieho porastu a následne začali robiť výkopové práce.<sup>37)</sup>

29) Ministri obrany, pôdohospodárstva a školstva podporili Deň Zeme, 2017.

30) Vojenské lesy a majetky SR vypestujú tento rok milión sadeníc pre budúce generácie lesov, 2020.

31) Vojenské lesy a majetky SR chcú opravou takmer 100-ročných rybníkov ochrániť Malacky pred povodňami, 2020.

32) Vojenské lesy a majetky SR zarybňovali toky v Levočských vrchoch, 2020.

33) Vojenské lesy naplňajú koncepciu pre ekologickejší a čistejší rezort obrany, 2021.

34) Vojaci pomáhajú v obciach Oravská Lesná a Novot' pri odstraňovaní následkov snehovej kalamity, 2018.

35) Pri odstraňovaní následkov kalamity na Orave pomáhalo 250 vojakov, 2019.

36) Povodne: Pomáhalo už takmer 1 500 vojakov, 2006.

37) Vo Vinohradoch nad Váhom zasahuje takmer 100 vojakov, 2011.

**POZNÁMKY**

Príslušníci Ozbrojených síl Slovenskej republiky zasahovali aj pri odstraňovaní následkov tragickej udalosti. Výbuch plynu a následný požiar v 12-podlažnej bytovke na prešovskom sídlisku si vyžiadal sedem mŕtvych a jednu nezvestnú osobu. Na miesto tragédie boli nasadení príslušníci OS SR, vojenskej policajti a prepravná technika. V službách sa striedali príslušníci práporu CSS, ISTAR, Vrtuľníkového krídla Prešov a Vojenskej polície, ktorí pomáhali s evakuáciou obyvateľov, presunom ranených a sprístupňovali cestu záchranárskym zložkám. Podieľali sa tiež na distribúcii humanitárnej pomoci.<sup>38)</sup>

**Vojaci pomáhajú aj v zahraničí**

Profesionálni vojaci pomáhajú nielen v domácom prostredí, ale aj v zahraničí. Jedným z príkladov sú slovenskí vojaci pôsobiaci v Bosne v rámci misie EUFOR ALTHEA. Okrem základných vojenských povinností tu profesionálni vojaci plnia aj civilné úlohy. Organizujú vzdelávacie, zábavné a športové aktivity, ktorými pomáhajú bosnianskym deťom a mládeži zmierňovať traumatizujúce následky vojny. Žiakov a študentov učia ako sa vyhýbať mínovému nebezpečenstvu. Okrem toho pomáhali aj pri odstraňovaní následkov snehovej kalamity v Sarajeve.<sup>39)</sup> V rámci misie v Afganistane sa rezort obrany podieľal aj na humanitárnej pomoci pre najchudobnejšie obyvateľstvo v danej oblasti prostredníctvom ekumenickej a pastoračnej služby.<sup>40)</sup>

**4 ZÁVER**

Najväčšie problémy globálnej environmentálnej krízy sú ekonomické, pretože sú problémami súčasného západného sveta. Vplývajú na to, že ekologická kríza je neustále vyššia. Európska civilizácia bola založená na drancovaní prírodných zdrojov iných krajín a iných kontinentov. Mali by sme si uvedomiť, ktorým otázkam a problémom v oblasti záchrany prírody by sme sa mali venovať zvýšenú pozornosť. Ide o riešenie ako predchádzať pohromám, skleníkovému efektu, úbytku ozónovej vrstvy, vyrubovaniu tropických pralesov, erózii úrodnej pôdy, miznutiu rastlinných a živočíšnych druhov. Mali by sme sa zamýšľať nad zvyšovaním množstva odpadu všetkého druhu, vrátane jadrového, nad priemyselným šírením tisícok nových chemikálií, o záhadných genetických vývojových programoch a nad tým, ako to efektívne znížiť. Ak je v našich silách prispieť k zastaveniu zničenia a zvelaďovaniu prostredia, v ktorom žijeme mali by sme tak urobiť. Sme súčasťou prírody a do nej patrí aj naša kultúra. Keď zanikne naša kultúra neznamená to, že zároveň s ňou zanikne aj príroda. Tá je tu miliardy rokov. Prostredie existuje nezávisle od existencie človeka, nezávisle od jeho vedomia, nezávisle od kultúry.<sup>41)</sup> Keď ale zanikne príroda, končí všetko, aj kultúra.<sup>42)</sup>

38) Vojakov, ktorí zasiahli po výbuchu bytovky, ocenili medailou, 2020.

39) Predsedníčka vlády SR navštívila slovenských vojakov pôsobiacich v Bosne a Hercegovine, 2012.

40) MILAN, L.: Slovensko poslalo do Afganistanu humanitárnu pomoc, 2011.

41) DUBNIČKA, I.: Mravy, šelmy a vegetariáni, 2007, s. 9.

42) DUBNIČKA, I.: Kultúra a environmentálna kríza, 2007, s. 37.

Človek môže prispieť k ochrane prírody recykláciou, separáciou, environmentálnou výchovou, konferenciami a podobnými záležitosťami, ale v prvom rade je dôležité, aby zmenil svoje priority a hodnoty. V človeku je síce zakorenená narastajúca túžba niečo mať (majetok, nadštandardné pôžitky), ale aj si uvedomuje dôsledky svojho konania. Má určitú zodpovednosť a sám vie, na rozdiel od rastlín a živočíchov, regulovať a rozhodovať do akej miery sa nechá viesť svojou túžbou. Podobne to vidí aj Igor Lomnický, pre ktorého je najzásadnejšia zmena hodnôt. „*Treba sa zamyslieť nad tým, čo život obohacuje, zlepšuje a čo mu škodí.*“<sup>43)</sup>

Doba sa zmenila a človek už nežije na rovnakej pozícii ako v minulosti, keď mu na prežitie stačilo málo. V západnom svete si berie príklady a chce dosiahnuť stále viac. Dokonca tak veľa, že toľko ani nepotrebuje.



Obrázok 6: Sme viac ako len konzum

Vidieť to na manufaktúre, kedy striedame jedno oblečenie za druhým a s tým čo sme použili, nevieme čo urobiť. Kedysi ľuďom stačili dvoje šaty, dnes potrebujú každú chvíľu iné. Kedysi nám v rámci stravy stačila ovsená kaša, zemiaky, ovocie, mäso či iné prírodné produkty, ktoré si človek vedel pre svoju potrebu a potrebu rodiny vypestovať alebo odchovať. Dnes sa zdá, akoby človek nemal dna a stále si len pýta, a potom sa čuduje rôznym chorobám. Nadprodukcia devastuje aj prírodu. Človek ju ničí, pretože chce viac produktov a viac pozemkov, a tak ničí lesy a ornú pôdu mení na stavebné pozemky.<sup>15)</sup>

Príroda nám ale pripomína, že nemáme nevyčerpatelné zdroje surovín. Ukazuje sa a búri proti tomu čo sa deje v podobe kyslých dažďov, zosuvmi pôdy, potopami, slnečným žiarením, obdobiami sucha. Rozširujú sa územia bez vody a vynikajú rozsiahle púšte.

## ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

BAUMAN, Z.: *Globalizace : Důsledky pro člověka*. 1. vyd. Praha : Mladá Fronta, 1999. 160 s. ISBN 80-204-0817-7.

DUBNIČKA, I.: *Kultúra a environmentálna kríza*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007. 486 s. ISBN 80-8094-034-7.

43) MERA VÁ, L.: Ekofilozofia včera, dnes a zajtra, s. 4-7.

## POZNÁMKY

DUBNIČKA, I.: *Kulturológia a environmentalistika a ich výchovné aspekty*. Bratislava : Peter Mačura – PEEM, 2003. 102 s. ISBN 80-88901-74-X.

DUBNIČKA, I.: *Mravy, šelmy a vegetariáni*. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, 2007. 316 s. ISBN 978-80-8094-228-1.

DUNNE, D. J. - GOLEMAN, D. (eds.): *Ekologie, etika a zmena klimatu*. Praha : Vyšehrad, 2020. 240 s. ISBN 978 – 80-7601-254-7.

GIDDENS, A.: *Unikající svět : Jak globalizace mění náš život*. 2000. Praha : Sociologické nakladatelství, 2000. 135 s. ISBN 80-85850-91-5.

HALUŠ, M. - DRÁB, J.: Tri výzvy životného prostredia na Slovensku [online]. Inštitút environmentálnej politiky, 2017 [cit. 2020-10-05]. Dostupné na internete: <[https://www.minzp.sk/files/iep/01\\_2017\\_tri-vyzvy\\_zivotneho\\_prostredia.pdf](https://www.minzp.sk/files/iep/01_2017_tri-vyzvy_zivotneho_prostredia.pdf)>.

KELLER, J.: *Až na dno blahobytu*. 1. vyd. Brno : Hnutí Duha, 1993. 140 s.

KELLER, J.: *Sociologie a ekologie*. 1. vyd. Praha : 1997. 232 s. ISBN 80-85850-42-7.

KELLER, J.: *Soumrak sociálního státu*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. 160 s. ISBN 80-86429-41-5.

MERAVÁ, L.: Ekofilozofia včera dnes a zajtra. In: *Náš čas*, roč. 13, 2009, č. 5, s. 4-7. ISSN 1338-3272.

MILAN, L.: Slovensko poslalo do Afganistanu humanitárnu pomoc [online]. MO SR, 2011 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mod.gov.sk/slovensko-poslalo-do-afganistanu-humanitarnu-pomoc/>>.

Minister Gajdoš ocenil vojakov, ktorí pomáhali po výbuchu plynu v Prešove [online]. Dobré noviny, 2020 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete : <<https://www.dobrenoviny.sk/c/177320/minister-gajdos-ocenil-vojakov-ktori-pomahali-po-vybuchu-plynu-v-presove>>.

Ministri obrany, pôdohospodárstva a školstva podporili Deň Zeme [online]. MO SR, 2017 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/39585-sk/ministri-obrany-podohospodarstva-a-skolstva-podporili-den-zeme>>.

MÜLLER, P.: Sociálna práca v ozbrojených silách Slovenskej republiky. In: *5. študentská vedecká konferencia : Zborník príspevkov* [online]. Prešov : FFPU, 2010 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Chovanec1/subor/97.pdf>>.

Povodne : Pomáhalo už takmer 1 500 vojakov [online]. MO SR, 2006 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/povodne-pomahalo-uz-takmer-1500-vojakov>>.

Predsedička vlády SR navštívila slovenských vojakov pôsobiacich v Bosne a Hercegovine [online]. Úrad vlády SR, 2012 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.vlada.gov.sk//predsednicka-vlady-sr-navstivila-slovenskych-vojakov-posobiacich-v-bosne-a-hercegovine/?pg=2>>.

Pri odstraňovaní následkov kalamity na Orave pomáhalo 250 vojakov [online]. Dnes24, 2019 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://zilina.dnes24.sk/pri-odstranovani-nasledkov-kalamity-na-orave-pomahalo-250-vojakov-video-z-miest-320720>>.



Rok, počas ktorého sme dostali životné prostredie medzi priority Slovenska [online]. MŽP SR, 2021 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.minzp.sk/spravy/rok-pocas-ktoreho-sme-dostali-zivotne-prostredie-medzi-priority-slovenska.html>>.

TÓTH, R. - HORVÁTH, P. - BRHLÍKOVÁ, R. - KRNO, S. - DŘÍZOVÁ, E.: Úvod do *politických vied*. Bratislava : Smaragd, Pedagogické nakladateľstvo, 2005. 193 s. ISBN 80-89063-15-2.

Vojaci pomáhajú pri povodniach [online]. MO SR, 2013 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/28732/vojaci-pomahaju-pri-povodniach/>>.

Vojaci pomáhajú v obciach Oravská Lesná a Novotň pri odstraňovaní následkov snehovej kalamity [online]. MO SR, 2018 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/43492-sk/vojaci-pomahaju-v-obciach-oravska-lesna-a-novot-ri-odstranovani-nasledkov-snehovej-kalamity>>.

Vojakov, ktorí zasiahli po výbuchu bytovky, ocenili medailou [online]. TA3, 2020 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.ta3.com/clanok/1172897/vojakov-ktori-zasiahli-po-vybuchu-bytovky-ocenili-medailou.html>>.

Vojenské lesy a majetky SR chcú opravou takmer 100-ročných rybníkov ochrániť Malacky pred povodňami [online]. MO SR, 2020 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/118/tlacove-spravy/>>.

Vojenské lesy a majetky SR vypestujú tento rok milión sadeníc pre budúce generácie lesov [online]. MO SR, 2020 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/118/tlacove-spravy/>>.

Vojenské lesy a majetky SR zarybňovali toky v Levočských vrchoch [online]. MO SR, 2020 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/118/tlacove-spravy/>>.

Vojenské lesy naplňajú koncepciu pre ekologickejšiu a čistejšiu rezort obrany [online]. MO SR, 2021 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mosr.sk/118/tlacove-spravy/>>.

VOJTAŠŠÁKOVÁ, L.: Vojaci pomáhajú na Orave pri odstraňovaní následkov kalamity [online]. MY Orava, 2019 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://myorava.sme.sk/c/22029935/vojaci-pomahaju-na-orave-pri-odstranovani-nasledkov-kalamity.html>>.

Vo Vinohradoch nad Váhom zasahuje takmer 100 vojakov [online]. MO SR, 2011 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <<https://www.mod.gov.sk/vo-vinohradoch-nad-vahom-zasahuje-takmer-100-vojakov/>>.

ZAPLETAL, V.: Globálne problémy životného prostredia spoločnosti [online]. SSZP, 2015 [cit. 2021-07-02]. Dostupné na internete: <[https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2015\\_conference\\_GER\\_p-152\\_Zapletal\\_f4.pdf](https://www.sszp.eu/wp-content/uploads/2015_conference_GER_p-152_Zapletal_f4.pdf)>.

ZORÁD, L.: Svet medzi riadkami – Životné prostredie [online]. GV, 2019 [cit. 2021-04-10]. Dostupné na internete: <[https://globalnevezdelavanie.sk/wp-content/uploads/2019/09/Svet\\_medzi\\_riadkami\\_9\\_ZIVOTNE\\_PROSTREDIE\\_FINAL.pdf](https://globalnevezdelavanie.sk/wp-content/uploads/2019/09/Svet_medzi_riadkami_9_ZIVOTNE_PROSTREDIE_FINAL.pdf)>.

**POZNÁMKY****TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Definujte environmentálnu krízu a možnosti jej riešenia.
2. Vysvetlite prečo človek potrebuje k životu nadprodukciiu a konzum, a ako ho spomaliť či zastaviť.
3. Popíšte situáciu na Slovensku v tejto oblasti.
4. Uveďte možnosti zlepšenia kvality životného prostredia z pohľadu profesionálnych vojakov.
5. Čo robíme preto, aby sme neprispievali k rozširovanie globálnej environmentálnej krízy? Stačí to?

## EFEKTÍVNE KOMUNIKAČNÉ ZRUČNOSTI

## POZNÁMKY

PhDr. Mária **MARTINSKÁ**, PhD.

*Žiadna ľudská spôsobilosť nemala pre rozvoj civilizácie väčší význam než schopnosť zhromažďovať, odovzdávať a uplatňovať vedomosti. Civilizácia bola možná len prostredníctvom procesu komunikácie.*

Frederick Willam  
pruský kráľ a politik

### ÚVOD

Komunikácia je sociálna interakcia, pri ktorej sa vedome alebo nevedome odovzdávajú informácie. K tomu, aby sme porozumeli komunikácii medzi dvomi ľuďmi, v rodine alebo v malej skupine, či boli úspešní v komunikácii s verejnosťou, potrebujeme poznať niekoľko jej zásad. Tieto zásady sú dôležité nielen pre teoretické vymedzenie komunikácie, ale majú aj praktický význam, pretože nám poskytujú pohľad na problémy pri každodenných stretnutiach ľudí, ako napríklad:

- prečo niektorí ľudia dokážu komunikovať rýchlo a efektívne, zatiaľ čo iní majú ťažkosti, dokonca i po dlhodobom kontakte,
- prečo niektorým informáciám ľudia uveria ľahko a prečo iným neuveria,
- prečo sa zdá, že sa niektoré nehody týkajú triviálnych problémov, a predsa sa dajú riešiť tak ťažko,
- prečo ľudia môžu zažiť „rovnakú“ udalosť, a predsa sa nezhodnú na tom, čo sa stalo,
- prečo veci povedané v hneve majú taký dlhodobý účinok.

Ozbrojené sily, rovnako ako každá iná organizácia, sú určitou formou združovania ľudí z dôvodu výkonu konkrétnych služobných a pracovných činností a plnenia cieľov, ale sú aj každodenným neformálnym stretnutím rôznych osobností.

Cieľom formovania veliteľských a vojensko-profesionálnych zručností na každom stupni velenia by mala byť komunikatívna a interaktívna spôsobilosť a všeobecná kultivácia vzťahov, ale najmä reč každého, kto chce ľuďom rozumieť, úspešne ich viesť a motivovať k efektívnej práci. Realizácia cieľov, ktoré majú ozbrojené sily plniť, vyžaduje špecializáciu ich príslušníkov vo vykonávaní vojensko-profesionálnych činností premietajúcich sa v sústave socio-profesných pozícií a rolí.

Komunikácia odráža charakter vzájomných vzťahov v ozbrojených silách, v jej organizačnej i sociálnej diferenciacii. Súčasne ju sama reguluje a utvára. Komunikácia sa prelína s vojensko-profesionálnou činnosťou a podieľa sa na jej organizovanosti, stabilite a cieľovosti, je spojená so sociálnou štruktúrou ozbrojených síl, preberá jej hodnoty a normy. Nadriadení pri plnení socio-profesných rolí vstupujú

**POZNÁMKY**

do najrôznejších komunikačných situácií a procesov s podriadenými, ale aj s civilnou verejnosťou v závislosti na svojom konkrétnom začlenení v rámci organizačnej štruktúry. Vo vzájomných interakciách sú očakávané určité spôsoby správania a komunikácie, ktoré vyplývajú nielen z etických, ale aj socio-profesných pozícií a rolí komunikujúcich príslušníkov ozbrojených síl.

Bezprostredná a efektívna interpersonálna komunikácia veliteľovi umožňuje:

- zvyšovať presvedčivosť a vierohodnosť odovzdávaných informácií, a tým si upevňovať osobnú autoritu,
- pružnejšie regulovať obsah a formy komunikácie na základe bezprostredného pozorovania a správania sa podriadených,
- efektívnejšie využívať všetky príkazy stimulačne vedúce k aktivizácii podriadených.

Efektívne vedenie ľudí si zákonite vyžaduje efektívnu komunikáciu, ktorú je možné dosiahnuť prostredníctvom sebaopoznávania a snahy o sebazdokonaľovanie. Komunikačné zručnosti je potrebné nestále kultivovať a trénovať, napríklad prostredníctvom rôznych foriem výcvikov a tréningov zameraných na sociálno-komunikatívne zručnosti a spôsobilosti.

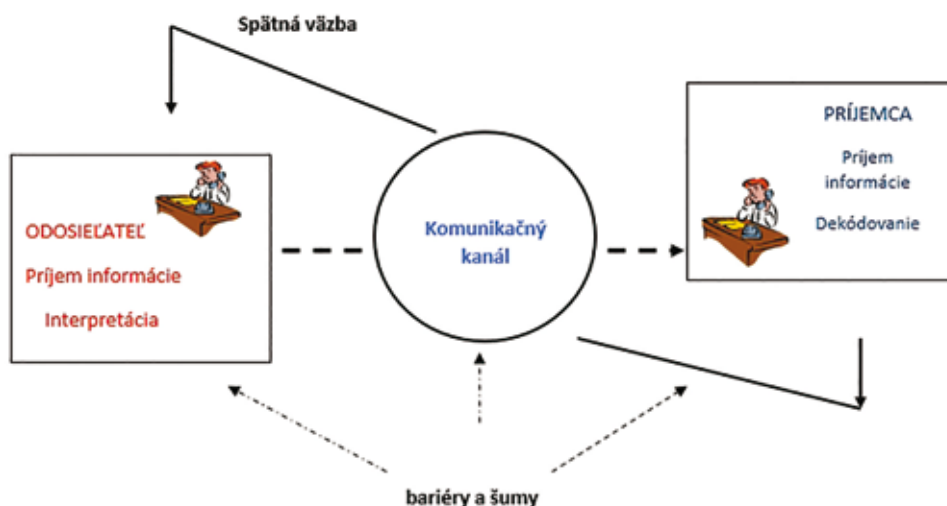
**1 POJEM KOMUNIKÁCIA**

*Pojem „komunikácia je vo všeobecnom význame chápaný ako označenie procesu vzájomného dorozumievania sa. Táto definícia vychádza z latinského slova communicare = robiť spoločným emitentovi aj percipientovi. Komunikácia v širšom slova zmysle môže byť chápaná ako základ vzťahov medzi ľuďmi, záujmu o verejnosť. Nemôžeme ju však zúžiť len na fakt, že ľuďom niečo hovoríme. Hovorenie na rozdiel od komunikácie je jednosmerný proces. Ku komunikácii nedochádza, keď nás človek, ktorému niečo hovoríme, nepočúva alebo nám nerozumie. Predpona „ko“ v slove komunikácia má význam „spolu“, to znamená aktívnu účasť oboch strán zúčastnených na komunikácii.“<sup>1)</sup>*

**Komunikácia je výmena informácií medzi dvoma alebo viacerými subjektami.** Je to proces prenosu informácie od jednej osoby ku druhej, od odosielateľa ku príjemcovi. Aby komunikácia mohla prebiehať, je nutné, aby sa jej zúčastnili najmenej dvaja účastníci, medzi ktorými môže byť rôzny vzťah vzhľadom na vzájomnú vzdialenosť, intenzitu styku a čas. Musí existovať informácia, ktorá sa komunikuje a musí byť uskutočnený pokus preniesť informáciu prostredníctvom zvoleného média.

**Nie je možné nekomunikovať,** a preto komunikácia je akýkoľvek prejav človeka, či už je vo vedomej alebo podvedomej podobe, hovorené slovo, ale aj písané slovo, mimika tváre, ale aj gestá, pohyby a poloha tela, oblečenie a celkový výzor človeka, postoj, ale aj práca s časom a priestorom. Slovo komunikácia teda znamená robiť niečo spoločným, radiť sa, rokovať, zhovárať sa.

1) FERENCOVÁ M. - BAŠISTOVÁ A.: Komunikácia v manažmente doručovateľskej akciovej spoločnosti, 2007, s. 37.



Obrázok 1: Komunikačný model  
(vlastné spracovanie)

**Komunikácia má svoj cieľ,** a preto komunikujeme s nejakým zámerom. Vede nás k tomu nejaká motivácia. Keď hovoríme alebo píšeme, snažíme sa odovzdať svoje myšlienky niekomu ďalšiemu, snažíme sa dosiahnuť nejaký cieľ.

Hlavné všeobecné ciele spoločné pre väčšinu foriem komunikácie sú:

- učiť sa a získavať znalosti o druhých, o svete a o sebe,
- spájať a vytvárať vzťahy s inými, vzájomne na seba reagovať,
- informovať a odovzdať správu, doplniť inú správu, oznámiť, prehlásiť,
- inštruovať a naviesť, naučiť, dať recept, zasvätiť, nariadiť,
- pomáhať a naslúchať druhým, ponúknuť im riešenie,
- ovplyvňovať, posilňovať alebo meniť postoje alebo správanie druhých,
- vyjednať, dohovoriť sa a vyriešiť, dospieť k dohode,
- hrať sa so slovami a gestami, tešiť sa z okamžitého pôžitku z rozhovoru.

**Komunikácia je nevyhnutná, nevratná a neopakovateľná** a často k nej dochádza i vtedy, keď si človek komunikovať nepraje. Je takisto nevratná, pretože akonáhle sme raz niečo povedali alebo odoslali elektronickou poštou, nemôžeme to vziať späť. Samozrejme sa môžeme pokúsiť zoslabiť účinky svojho oznámenia. O komunikácii je možné tiež povedať, že je neopakovateľná. Každý akt komunikácie je vždy v niečom jedinečný.

## 2 ZÁKLADNÉ DRUHY KOMUNIKÁCIE

### 2.1 Verbálna komunikácia

Verbálna komunikácia je špecifickým typom sociálnej komunikácie, ktorá má formu hovorenej alebo písanej reči, v užšom zmysle má formu jazyka. Je to slovná komunikácia, ktorá je zameraná na odovzdávanie vecných informácií.



**POZNÁMKY**

**Reč** je najuniverzálnejším prostriedkom komunikácie, pretože pri prenose správy pomocou reči sa najmenej stráca zmysel správy alebo oznamu. Rečou sa rozumie prirodzený zvukový jazyk, schopnosť vyjadrovať a oznamovať obsahy vedomia pomocou artikulovaných zvukových znakov.

Formy verbálnej komunikácie:

- **dyadický dialóg** – rozhovor medzi dvoma ľuďmi, ktorý je realizovaný ako oznamovanie správ, postojov a názorov, ako aj oznamovanie informácií s minimálnou informačnou hodnotou,
- **reč v malej skupine** – rôzne skupinové rozhovory vo formálnej aj v neformálnej štruktúre (porady, besedy, diskusie, priateľské rozhovory, slovné súboje atď.),
- **reč k veľkej skupine ľudí** – je realizovaná na najrôznejších zhromaždeniach, spoločných nástupoch a pod.

Najintenzívnejšie sa uplatňuje dyadický dialóg – rozhovor. Pri analýze je dôležité všímať si slovnú zásobu, na ktorej je možné neustále pracovať, spôsob vyjadrovania a kultivovanosť človeka, ale tiež jeho hlas. Z hlasu môžeme identifikovať vek hovoriaceho, do istej miery aj jeho temperament, charakter, pôvod, v akých skupinách pracovných či záujmových sa pohybuje, nakoľko je vzdelaný, vnímavý a pod.

Ďalšie významné pravidlá:

- **Presné vyjadrovanie**

Zavolám Ti o chvíľu...	nesprávne
Zavolám Ti o 5 minút...	správne
Bude to krátka porada...	nesprávne
Porada bude trvať 1 hodinu...	správne

- **Vyjadrovanie sa v 1. osobe**

Ja si myslím, že je to dobré.  
 Podľa môjho názoru je to správne.  
 Podľa mňa to bolo správne, lebo sme prijali rozhodnutie.

A pokiaľ by sme chceli byť dôslední, mali by sme k takémuto vyjadreniu doplniť napríklad zásadu kvalifikácie:

Ja si myslím, že tento film bol pekný, pretože bol podľa skutočnej udalosti a skončil sa happyendom.

- **Kladenie pozitívnych otázok, pozitívny prístup**

Nemáš čas?	nesprávne
Máš čas?	správne
Nechcelo by sa ti ísť von?	nesprávne
Chcelo by sa ti ísť von?	správne

Nemal by si záujem o prechádzku?	nesprávne
Mal by si záujem ísť na prechádzku?	správne
Nechcel by si mi pomôcť?	nesprávne
Chcel by si mi pomôcť?	správne
Dúfam, že sa nestane, že túto úlohu nesplníte.	nesprávne
Dúfam, že sa Vám podarí túto úlohu splniť.	správne

**POZNÁMKY**

Ak sa pýtame negatívne, je veľká pravdepodobnosť, že upriamime pozornosť na negatívnu odpoveď a podporíme odmietnutie.

- **Používanie „mena“ človeka, s ktorým sa komunikuje**

V každej komunikácii je veľmi dôležité zapamätať si meno človeka, s ktorým hovoríte. Počas rozhovoru ho niekoľkokrát zopakujte. Znamená to priateľský prístup, zdvorilosť.

- **Dodržovanie očného kontaktu**
- **Časté vyjadrovanie súhlasu, pochvaly, porozumenia**
- **Pozorné počúvanie**
- **Rešpektovanie druhého, jeho názorov.**

S obsahom reči je úzko spätý pojem **vokalizácia – hlasové prejavy**. Hlas pomerne dobre odzrkadľuje duševné rozpoloženie, pohodu alebo napätie, trému. Hlasový dôraz a jeho umiestnenie na jednotlivých slovách vo vete, zmena melódie hlasu, pauzy v reči – to všetko je vyjadrením emócií a postojov, ktoré sa prejavujú celkom nezávisle od obsahu hovoreného.

Medzi vokálne prejavy patrí napríklad:

- silný hlas – potreba sebauplatnenia, ale i nízka autoregulácia, zastieranie vnútornej neistoty,
- tichý hlas – vitálna slabosť, jemnosť, skromnosť, nesmelosť, neistota, strach,
- rýchla reč – vitalita, vnútorná nedisciplinovanosť, citové napätie, radostná nálada, istota, znalosť obsahu, neuroticizmus,
- pomalá reč – primeraná vecnosť, sebakontrola, rozvaha, nedostatok pribojnosti, pomalosť duševných procesov,
- nečistý zastretý hlas – nízke sebavedomie, duševná nevyrovnanosť,
- mäkkosť hlasu – ohľaduplnosť, povolnosť, prevaha citov nad racionálnymi úvahami,
- monotónia, jednotvárna intonácia – triezva vecnosť, citová chudoba, vnútorné prázdno, nezáujem o to, o čom sa hovorí,
- uvoľnený tón – šírka osobnosti,
- stiesnený tón – potlačenosť, úzkosť
- pevný tón – sebavedomie, otvorenosť, kladný pomer k životu,
- rozochvený, plačlivý tón – hanblivosť, depresívnosť, prílišná citovosť,

**POZNÁMKY**

- strojený tón – podlízavosť, neautentičnosť,
- náhle pauzy – vedomá regulácia myslenia, premýšľanie, ale tiež blokády a afektívnosť.

Rýchlosť reči je daná momentálnym rozpoložením, temperamentom, ale i pôvodom. Výška hlasu je daná anatomickými danosťami, ale i momentálnym rozpoložením:

- zvýšením tónu sa signalizuje radosť, prekvapenie, ale aj hnev,
- znížením tónu smútok, nezáujem, únava, psychické poruchy, depresia.

**2.2 Neverbálna komunikácia**

Pri neverbálnej komunikácii sa správy vymieňajú inak ako slovným spôsobom. Ak sa spolu rozprávajú dvaja ľudia, poskytujú si správy nielen prostredníctvom toho, čo je obsahom ich rozhovoru, ale aj inými formami komunikácie. Čokoľvek povieme, svojím neverbálnym prejavom potvrdíme, podčiarkneme, spresníme alebo vyvrátime. Komunikácia prebieha teda všetkými možnými prostriedkami bez ohľadu na to, či si to uvedomujeme alebo nie. Doslovný preklad slova neverbálny znie „bez slov“. Pojem „neverbálna“ znamená fakt, že pri komunikovaní sa nepoužívajú slová, ale iný spôsob.

Prostredníctvom neverbálnej komunikácie ľudia prejavujú svoje city, záujem o zoznámenie sa s inými ľuďmi, snažia sa ovplyvniť postoje človeka, riadiť priebeh komunikácie a konanie iných ľudí. Jaromír Janoušek vymedzuje v užšom zmysle slova pojem neverbálna komunikácia ako: „*zámerné používanie prostriedkov neverbálneho charakteru ku vzájomnému dorozumievaniu, vzájomnému ovplyvňovaniu a vyjadrovaniu vzájomných vzťahov*“.<sup>2)</sup> U väčšiny autorov klasifikácia druhov neverbálnej komunikácie vychádza zo spôsobov, akými sa neverbálne informácie prenášajú a vymieňajú medzi ľuďmi.

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že sa rozlišuje osem základných druhov neverbálnej komunikácie:

- výraz tváre (mimika),
- pohľady (očný kontakt),
- priblíženie a oddialenie (proxemika),
- gestá (gestika),
- dotyky (haptika),
- fyzické postoje (posturika),
- pohyby (kinezika),
- úprava zovňajšku, celkový vzhľad, prostredie.

2) JANOUŠEK, J.: Sociální komunikace, 1997, s. 127-146.

**Mimika** (slovo je odvodené od gréckeho slova „mimos“, čo znamená jemne, citlivo) je komunikácia prostredníctvom výrazov tváre, ktoré sa vytvárajú rôznymi konfiguráciami svalov tváre a zmenami v nich. Vyjadrujú sa ňou predovšetkým city a emocionálne stavy človeka. Tieto pohyby sú sčasti regulované vôľou, ale popri tom majú svoj vplyv aj mimovôľové aspekty. Mimika je neobyčajne bohatá, pretože ľudská tvár má veľmi rozsiahly komunikačný potenciál. Na základe analýzy skúmajúcej komunikačnú funkciu ľudskej tváre sa zistilo sedem základných kategórií citových stavov, ktoré možno s pomerne veľkou mierou presnosti identifikovať v ľudskej tvári. Sú to: šťastie – nešťastie, neočakávané prekvapenie – splnené očakávanie, strach a obavy, radosť – smútok, klud – rozčúlenie, spokojnosť – nespokojnosť až znechutenie, záujem – nezáujem. Podobne o tom napísal i Paul Ekman americký psychológ, ktorý sa zaoberal výskumom emócií. Definuje sedem typov emócií: radosť, prekvapenie, strach, smútok, hnev, odpor, záujem.<sup>3)</sup> Pri formálnej komunikácii (obchodná, pracovná, vzťah nadriadení – podriadení) sa odporúča uvedomiť si svoj typický spôsob mimiky, napríklad prehnané úsmevy alebo prílišnú strohosť, nadradenosť. Je odporúčané používať regulované mimické prejavy vychádzajúce z etikety a konkrétnej formálnej situácie. V neformálnej komunikácii je povolené viac spontánnosti a živšia mimika.

**Pohľady** sú jedným z priamych, a pritom najsilnejších foriem neverbálnej komunikácie. Priamy pohľad je tradične pokladaný za prejav otvorenosti, úprimnosti a sebaistoty. Veľký význam má aj dĺžka pohľadu. Dlhšie sa dívame:

- na osoby, ktoré si vážime,
- na osoby, ktoré sú služobne staršie,
- na ľudí, ktorých preferujeme,
- na ľudí, ktorých máme radi,
- na ľudí, na ktorých priazni nám veľmi záleží, ale u ktorých nie sme si celkom istí, že takýto kladný citový vzťah k nám majú.

Najčastejšie druhy pohľadov a ich percepčná hodnota:

- oči sklopené nadol – skromnosť, neistota,
- široko roztvorené oči – úprimnosť, naivita alebo hnev,
- privreté oči – únava, nezáujem, tuposť, arogancia, informácia o tom, že nie sme hodní plného pohľadu,
- odvrátený pohľad - neistota, sebaopodceňovanie, ale aj klamstvo.

V súčasnosti sa veľa diskutuje o vhodnosti a nevhodnosti očných kontaktov, ktoré môžu byť aj nepríjemné, alebo dokonca neslušné. Veľmi dôležitá je správna regulácia očného kontaktu v rôznych socio-kultúrnych

3) BUDA, B.: Čo vieme o empatii, 1985.

**POZNÁMKY**

prostrediach, kde priamy očný kontakt môže byť urážkou alebo dokonca výzvou k agresívnemu správaniu. V uzatvorených priestoroch (v dopravných prostriedkoch, vo výťahu...) je potrebné dodržiavať tzv. neutrálny, vzájomne rešpektujúci, ohľaduplný pohľad a postoj.

**Proxemika** znamená fyzické oddialenie alebo priblíženie jedného človeka k druhému. Pojem proxemika je odvodený z latinčiny (latinsky sa blízko povie „prope“, superlatív najbližší sa povie „proximus“). Proxemické vzdialenosti sú závislé od kultúrnych zvyklostí, ale možno ich i kvantifikovať.

Druhy proxemiky:

- horizontálna proxemika, ktorá sa meria dĺžkovými mierami, vzdialenosťou medzi osobami,
- vertikálna proxemika, ktorá je určená vzájomnou polohou očí hovoriacich.

Horizontálna proxemika sa rozdeľuje na štyri odlišiteľné vzdialenosti:

- Intímna zóna (15 cm – 45 cm) – je najdôležitejšia, osoba si ju stráži ako svoje vlastníctvo. V tejto zóne komunikujú navzájom príbuzní, milenci, deti, manželka, rodičia, ale napríklad aj lekár, krajčír, kadernička.
- Osobná zóna (46 cm – 122 cm) je vzdialenosť, ktorú udržiavame napríklad pri oslavách a pri priateľských stretnutiach.
- Spoločenská zóna (120 cm – 360 cm) je vzdialenosť pre služobný, úradný styk, oficiálne stretnutie, verejné príležitosti, vystúpenia, prednášky. V tejto vzdialenosti stojíme od neznámych ľudí.

Významnú úlohu v neverbálnej komunikácii má aj vzdialenosť komunikujúcich vo vertikálnej rovine. Dôležitým pojmom je tzv. prevýšenie, t. j. vyššia poloha očí jedného z komunikujúcich partnerov. Môže vyjadrovať vzťah nadriadenosti a podriadenosti, ale môže poskytovať aj viac istoty komunikátorovi, ak hovorí z vyvýšeného pódia. Ak sú všetky oči v rovnakej výške, dosahuje sa pocit rovnocennosti a osobnej istoty. Mimoriadne dôležité je udržiavať vhodnú proxemickú zónu napríklad pri komunikácii so zranenými, chorými, telesne postihnutými, prípadne starými ľuďmi, kde sa odporúča sadnúť si do primeranej výšky, a tak dať najavo záujem o vzájomný kontakt a komunikáciu.

**Gestika** súvisí s latinským „gero“, „gerere“, čo znamená viesť, správať sa. Gestá predstavujú jednu z najstarších foriem ľudskej komunikácie, staršiu než reč. Sú to najmä pohyby rúk, ktoré majú veľmi významnú úlohu pri výmene správ medzi ľuďmi, a ktoré sprevádzajú slovné prejavy človeka. Stupeň a sila gestikulácie nie sú u príslušníkov všetkých národov rovnaké. Je všeobecne známe, že napríklad Francúzi a Taliani gestikulujú živo, zatiaľ čo Angličania a Severania gestikulujú decentne a nenápadne. Na základe fyziológie je možné tvrdiť, že centrum riadiace pravú ruku leží v mozgu tesne vedľa centra riadiaceho pohyby hovordiel. Obidve tieto centrá sú v takom blízkom vzťahu, že sa navzájom významne podporujú. Preto si reční-



ci pomáhajú pohybmi predovšetkým pravej ruky. Pohybmi pravej ruky sa pomáha obnoviť prerušenie jednotnosti myšlienky. Súhrnne a bežne sa pohyby rúk nazývajú gestikulácia. Podstatný rozdiel medzi mimikou a gestikou je predovšetkým v ich rozsahu a veľkosti. Gesto je viac viditeľné ako mimika. Gestikulácia je vždy úzko spojená s osobnosťou rečníka a celkovou kultúrou pohybu.

Tak ako pohyb celého tela, i pohyby jednotlivých častí tela pri konverzácii napomáhajú lepšiemu porozumeniu a zvyšujú názornosť hovoreného. Mnoho gest sa používa zámerne, no často sa pristihneme, že určité gesto sme urobili bez toho, aby sme si ho uvedomili. Nazývame ich podvedomé alebo aj fyziologické gestá. Je potvrdené, že gestikulácia je v určitom vzťahu s intelektom. Ľudia s vyšším IQ používajú menej gest. U menej inteligentných ľudí alebo ľudí so slabou slovnou zásobou či poruchou reči, akoby gesto malo nahradiť niektorý nedostatok. Tiež ľudia z mestského prostredia, kde sa vyskytuje väčšia koncentrácia ľudí, gestikulujú menej. Starší ľudia a ľudia z dedinského prostredia gestikulujú výraznejšie.

**Haptika** vyjadruje vzájomný kontakt prostredníctvom dotykov. Týka sa informácii prenášaných pomocou hmatu. Hmat predstavuje celý súbor rôznych nervových zakončení. Haptické signály sú veľmi silné, majú veľkú informačnú hodnotu, a tiež vypovedajú o vnútornom prežívaní človeka. Haptika by mala mať svoje pravidlá, ktoré vychádzajú zo spoločenských pravidiel etikety, ale aj socio-kultúrnych zvyklostí v konkrétnej krajine. Dotyk a jeho vhodnosť je určovaný viacerými spoločenskými konvenciami, ktoré predpisujú možnosti dotykovej interakcie. Je to zväčša dôležitý znak na upevnenie vzťahu. Najbežnejším druhom dotyku je podanie rúk, ktoré vyplynulo z tradície prezentovať priateľstvo, keďže v podanej ruke nie je zbraň. Už podanie ruky dáva prvú informáciu o človeku. Sú podania rúk, ktoré nám vnuknú pocit priateľstva, zdravej náklonnosti alebo vitality človeka, s ktorým prichádzame do kontaktu. Ale sú i také, ktoré vypovedajú o slabosti osobnosti človeka, zlých úmysloch či chorobe. V súčasnej situácii nahradil podanie rúk dotyk laktami, či úklon hlavy na znak otvorenosti a ochoty komunikovať.

**Posturika** je slovo je odvodené z latinského „posture“, čo znamená držanie tela. Predstavuje reč fyzického postoja, držanie jednotlivých častí tela. Podľa spôsobu držania tela je možné rozpoznať osobnostné charakteristiky, prevažujúcu pracovnú činnosť, ale aj záľuby či zdravie a vek konkrétneho človeka.

Medzi základné posturické ukazovatele patrí:

- otvorený, zúčastnený postoj – telo je ľahko naklonené dopredu, úsmev, kontakt očami, prsty sú uvoľnené, ruky otvorené, nohy neskrížené, tendencia rozopínať si sako, zložiť sako,
- uzatvorený postoj – telo je ľahko naklonené dozadu, uhýba, zovreté pery, dívanie sa štrbinami očí, ruky skrížené, zomknuté, zovreté päste, zvesené ramená, vzdialenosť väčšia, oblečenie pozapínané,
- podozrievavosť – telo sa ľahko odkláňa preč, dívanie sa kútkom očí, zakrývanie úst počas reči, ruky vo vreckách, hlas ostáva ticho, komunikant skôr počúva, udržiava vzdialenosť,

**POZNÁMKY**

- nervozita – veľa pohybov, gest, presúvanie pohľadu z ľudí na stenu, povalu, skríženie rúk, nohy položené tesne vedľa seba, kolísanie sa, nadbytočné pohyby, pohrávanie sa s predmetmi, rukami, vzdialenosť tesne pri stene, krútenie odevu, žmolenie.

**Kinezika** je slovo odvodené z gréckeho slova „kinezin“, čo znamená pohybovať. Zaoberá sa skúmaním významu pohybov tela a jeho častí. Pohyby, rovnako ako zvuky môžu jazykový prejav kompletizovať alebo ho nahrádzať. Pohyby tela majú bezprostredný vzťah k tomu, čo sa v medziľudskej komunikácii deje, výrazne charakterizujú osobnosť hovoriaceho a jeho temperament.

Pohyby :

- rýchle pohyby – živý temperament, citovosť, vitalita,
- pomalé pohyby – nedostatok vitality, lenivosť, depresia, choroba,
- napätie pohybov – plynulé – silná citová zložka, vitalita, bezstarostnosť,
- neusporiadané pohyby – malá odolnosť, mäkkosť, nedostatok vôle.

Chôdza:

- pokojná, istá – sebavedomie, sila vôle,
- rázna, hlasná – vitálna sila, afektívnosť, sebazdôrazňovanie, cieľavedomosť,
- hlučná, dunivá – hrubosť, racionalita,
- tichá – sebaovládanie, takt, opatrnosť, neistota,
- rýchla – vnútorný nepokoj, nervozita, hyperfunkcia štítnej žľazy,
- pomalá – pokoj, pohodlnosť, filozofické naladenie,
- ľahká, vznášajúca – veselá nálada, živý temperament,
- ťažká – stabilita, odolnosť voči záťaži, zádumčivosť, neprispôsobivosť.

Na základe aktuálnych kinezických prejavov je možné určiť momentálny stav osoby, jej rozpoloženie a náladu.

Úprava zovňajšku, celkový vzhľad, prostredie sú tiež špecifickou ľudskou formou neverbálnej komunikácie. Ak hovoríme o vzhľade, treba brať do úvahy nielen oblečenie, ale aj úpravu vlasov, líčenie, čistotu tela, ale aj topánok a podobne. Vo všeobecnosti možno konštatovať, že primeraná úprava zovňajšku a úroveň oblečenia vzbudzuje dôveru a sympatie. Nerešpektovanie týchto komunikačných výrazových prvkov vyvoláva u druhých ľudí zhovievavý postoj k danému človeku, niekedy aj znechutenie, až odpor.

Úprava prostredia tiež poskytuje veľa informácií o ľuďoch, ktorí v ňom žijú. Prostredie (jeho charakteristika, estetika, poriadok, štýl zariadenia atď.), v ktorom jednotlivец pracuje a žije veľa vypovedá o účastníkovi komunikácie a zároveň ovplyvňuje aj úroveň, výsledok a priebeh komunikácie. Neverbálna komunikácia tvorí dôležitú súčasť prístupu k interakcii, predstavuje jednu z dôležitých častí účinného pôsobenia na naše sociálne okolie.



Obrázok 2: Funkcie neverbálnych prostriedkov v komunikácii <sup>4)</sup>

Problematike neverbálnej komunikácie, resp. reči tela, sa v súčasnosti venujú desiatky titulov. Na obrázku 2 je znázornené rozdelenie neverbálnej komunikácie na konkrétne skupiny podľa autorky Jany Klincovej.

### 3 EFEKTÍVNA KOMUNIKÁCIA

*Komunikácia predstavuje moc. Kto sa naučí ju efektívne využívať, môže zmeniť svoj pohľad na svet i pohľad, ktorým svet hľadá na neho.*

Anthony Robbins

Zo všetkých znalostí a zručností využiteľných pri vedení ľudí patria medzi najdôležitejšie a najužitočnejšie tie, ktoré sa týkajú komunikácie. Dobrá schopnosť komunikácie je vždy jedinečná a je najdôležitejším aktívom, nech ide o osobný, spoločenský alebo pracovný život. Autori, ako je Gabura J. a Gabura P. uvádzajú, že: „z hľadiska efektivity komunikácie je potrebné vedieť, čo môžeme prenášať pomocou komunikácie, teda čo komunikujeme: fakty, správy, informácie, emócie a nálady, svoje postoje k veciam, ľuďom a situáciám, svoj subjektívny postoj k poslucháčovi, pochopenie situácie iných ľudí, svoj vzťah k sebe samému, určité normy a pravidlá, naše predstavy, očakávania a želania, návrhy na zmeny, motiváciu partnerov.“ <sup>5)</sup>

**Efektívna komunikácia** je teda taká komunikácia, ktorá jasne, zrozumiteľne, poznateľne, nekonzfliktne a pozitívne smeruje k nájdeniu optimálneho riešenia prijateľného pre obe komunikujúce strany. Efektívna komunikácia je asertívna. Rešpektuje osobnú dôstojnosť, právo na vlastný názor, právo na predstavenie vlastného názoru, akceptuje právo na vlastný názor u komunikačného partnera a nie je

4) KLINCOVÁ, J.: Neverbálna komunikácia alebo komunikujeme nielen slovami, 2011.

5) GABURA, J. - GABURA, P.: Sociálna komunikácia, 2004, s. 11.

**POZNÁMKY**

zraňujúca. Podľa Repkovej „*miera a charakter spoluúčasti zamestnancov na riadení organizácie, ich tvorivosť a zainteresovanosť v širších otázkach jej fungovania prezrádza veľa o komunikačnom systéme v organizácii. Tento systém zabezpečuje prenos informácií medzi jednotlivými subjektami organizácie s cieľom zabezpečiť riešenie jej cieľov a z nich vyplývajúcich úloh. Komunikačný systém organizácie je tvorený: systémom vertikálnej komunikácie zhora nadol, systémom vertikálnej komunikácie zdola nahor, a tiež systémom horizontálnej komunikácie.*“<sup>6)</sup>

Szarková, ktorá sa zaoberá komunikáciou v podnikateľskej sfére v súvislosti s efektívnou funkciou komunikácie uvádza, že k jej najvýznamnejším funkciám patrí:

- **Informatívna funkcia** – vyžaduje od veliteľa zručnosť jasne, zreteľne, zrozumiteľne a presne sformulovať a odovzdať správu, informáciu, prípadne ju doplniť inou správou alebo informáciou.
- **Inštruktážna funkcia** – vyžaduje od veliteľa zručnosť sprostredkovať informácie a vedomosti tak, aby si ich adresát osvojil, naučil sa ich a na základe nich konal.
- **Persuázna funkcia** – vyžaduje od veliteľa zručnosť presvedčiť, resp. získať adresátov „na svoju stranu“, pre „svoje“ ciele, postupy a riešenia pracovných úloh. Jej cieľom môže byť aj zmena postojov, názorov, záujmov u účastníkov komunikačného procesu. Jej profesionálne používanie je dôležité najmä pri rokovaní a vyjednávaní.
- **Motivačná funkcia** – vyžaduje od veliteľa zručnosť motivovať účastníkov komunikačného procesu do aktívnych konatívnych postupov pri riešení služobných a pracovných problémov a úloh a do zmien pracovného správania.
- **Kontaktná funkcia** – vyžaduje od veliteľa zručnosť nadviazať a udržiavať kontakt s adresátom počas celého komunikačného procesu, a to i v prípade, že sa tento kontakt vyvíja konfliktne alebo v rozpore s komunikačným cieľom. Zrealizovaním ktorejkoľvek funkcie dostáva komunikácia vo všetkých podnikateľských aktivitách svoj zmysel.<sup>7)</sup>

**3.1 Rozdiely medzi efektívnou a neefektívnou komunikáciou**

Je veľmi dôležité všímať si priebeh komunikácie, lebo tak je možné vidieť rozdiely medzi efektívnou a neefektívnou komunikáciou v každodennom sociálnom kontakte, ale aj v pracovnej organizácii. Sú to rozdiely medzi:

- sebaistým a rozpačitým človekom,
- človekom, ktorý je prijatý a človekom, ktorý je odmietnutý kvôli zlému dojmu vyvolanému napríklad pri prijímacom pohovore,
- manželským párom, ktorý diskutuje konštruktívne a manželským párom, ktorý sa vzájomne zraňuje, až nakoniec zničí svoj vzťah,
- členom skupiny, ktorý je príliš zahľadený do seba, nevníma potreby skupiny a nepomáha jej a členom, ktorý pracuje na dosiahnutí cieľov skupiny a slúži i jej potrebám z hľadiska interpersonálnych vzťahov,

6) REPKOVÁ, K.: Personálna práca v organizácii, 1999, s. 72-73.

7) SZARKOVÁ, M.: Psychológia pre manažérov a podnikateľov, 2004, s. 52.

- človekom, ktorému chýba dôveryhodnosť a presvedčivosť a človekom, ktorému poslucháči veria a rozumejú mu,
- veliteľom, ktorý dokáže primerane, jasne, konkrétne a nekonfliktne formulovať svoje myšlienky a inšpirovať tak svojich podriadených a veliteľom, ktorý to nedokáže,
- človekom kultúrne izolovaným a človekom, ktorému skúsenosti získané kontaktom s rôznymi ľuďmi, ale aj s rôznymi kultúrami prinášajú potešenie, zisk i duševné obohatenie.

### 3.2 Bariéry v efektívnej komunikácii

Pre zvýšenie efektivity komunikačného procesu sú veľmi významné bariéry v komunikácii, ich poznanie a odstraňovanie. Môže sa tým chápať všetko, čo bráni správne chodu komunikácie, pričom bariéra môže byť prítomná vo všetkých fázach komunikačného procesu, a to v odosielaní, prenose, prijímaní aj v spätnej väzbe. Bariéry bránia vzájomnej komunikácii a vyvolávajú nezrovnalosti, ktoré postupne sťažujú vzájomnú dohodu o cieľoch. Pri komunikácii je dôležitá príprava a naplánovanie komunikácie. Je nutné dopredu si premyslieť správne načasovanie komunikácie, výber komunikačného média a stanoviť ciele oznámenia. Ak však niektorá zložka nie je správne nastavená, môže to znamenať bariéru v komunikácii. Problémom je aj nesprávne počúvanie a nepremyslené hodnotenie, neosobná komunikácia, či prostredie nedôvery.<sup>8)</sup>

**Interné a externé bariéry** predstavujú typy, medzi ktoré môže patriť obava zo zlyhania – nepripravený na rozhovor, odstup, ale aj bariéry postoja v podobe xenofóbie, neúcty, povýšenectva, prípadne odporu alebo nesympatie voči komunikačnému partnerovi. Je potrebné uvedomiť si vlastné predsudky a stereotypy, kedy vnímame ľudí na základe zaužívaných schém (ženy a muži, mladí a starí ľudia). Je dôležité uvedomiť si a postupne odstraňovať napríklad skákanie do reči, čítanie myšlienok, kedy účastník myslí na odpoveď, namiesto toho aby počúval, čo hovorí ten druhý.

Konkrétne to môžu byť nasledovné bariéry:

- **Praktické** – týkajú sa rušivých vplyvov z nášho okolia, vysielateľ rozpráva pri otvorenom okne a na ulici jazdia automobily, zlé sedenie, hluk, zlé osvetlenie, prašnosť, nesprávne vetranie, horúco v miestnosti alebo stiesnenosť priestorov a podobne.
- **Jazykové** – vysielateľ hovorí príliš rýchlo, nezrozumiteľne, prehĺta časti textu, formuluje dlhé vety s množstvom faktov. Sémantické (významové) bariéry vznikajú, ak komunikujeme v jazyku, ktorý dokonale neovládame.
- **Prekážky v porozumení** – prekážka v porozumení komunikovaného obsahu sa objavuje vtedy, keď vysielateľ a prijímateľ chápu vysielaný obsah rozdielne. Dôvodom môže byť viacvýznamový obsah slov, iný pohľad na situáciu, iný zorný uhol vnímania.

8) VYMĚTAL, J.: Průvodce úspěšnou komunikací, 2008.



## POZNÁMKY

- **Prekážky emotívne** – sú spojené s našimi emóciami, ktoré v nás vyvoláva buď komunikovaný obsah alebo osoba, s ktorou komunikujeme. Emócie, ktoré sprevádzajú komunikáciu môžu byť negatívne alebo pozitívne. Pokiaľ komunikovaný obsah alebo osoba, s ktorou komunikujeme vyvolávajú príliš silné emócie, bránia nám v efektívnom prijímaní či vysielaní informácií (hnev, zlosť, strach, nesympatia...). Morálne a etické pravidlá sú narušené.
- **Prekážky intelektuálne** – najčastejšie sa týkajú prispôbeniu jazyka vysielateľa k intelektuálnemu potenciálu prijímateľa. Prijímateľ nechápe komunikovaný obsah, ak napríklad vysielateľ používa príliš odborný jazyk, cudzie slová, metafory, nevhodné príklady.<sup>9)</sup>

Správny priebeh komunikácie môže narušiť aj fyzické nepohodlie, choroba a únava, ktoré znižujú výkonnosť v počúvaní i vo verbálnom prejave, ako aj nesústredenosť na komunikáciu. Účastník môže byť duchom úplne niekde inde, nezaujíma ho o čom sa hovorí, nezaujíma ho osoba, s ktorou komunikuje, ide o neprofesionálny prístup. Prekážky (bariéry, šumy) v komunikácii môžu narušovať komunikáciu a jej pravidlá až do takej miery, že v niektorých prípadoch sa situácia vyhrotí tak, že sa stáva konfliktnou. Takto sa prejaví rozpor, kedy jednotlivci ukážu, že ich ciele sú vzájomne nezlučiteľné a konflikt môže mať otvorenú či zastretú, agresívnu podobu v oblasti konfliktov predstáv, názorov, postojov, záujmov a pod. Za špecifické prekážky v komunikácii je možné považovať aj poruchy komunikácie spôsobené závislosťami či súvisiace s duševnými poruchami osobnosti.

### 3.2.1 Základy efektívnej komunikácie vo vojenskom prostredí

Príčiny komunikačných prekážok môžu byť rôznorodé. Ukazujú aká je úroveň interpersonálnych vzťahov v organizácii, v jednotkách a útvaroch, aká je úroveň vedenia ľudí a z toho vyplývajúce vzťahy medzi veliteľmi a podriadenými. Tieto prekážky v komunikácii môžu vzniknúť za akýchkoľvek okolností, ale ich hlavnými iniciátormi sú ľudia.

V základnom význame slovo pravidlo znamená predpis alebo normu pre istú činnosť. V spoločenskej oblasti pravidlo vymedzuje aké druhy činnosti (správania) sú požadované, primerané, resp. nežiaduce alebo neprimerané. Pravidlo teda funguje ako regulátor činnosti človeka alebo skupiny ľudí. Vzhľadom k tomuto pravidlu je hodnotený i výsledok činností. Sociálne pravidlá súčasne odrážajú vzťahy medzi ľuďmi alebo spoločenskými skupinami.

Sociálne komunikačné pravidlá sa delia na:

1. **Kodifikované** – vytvorené spoločenskou inštitúciou, obyčajne zverejnené, definované ústne alebo zachytené v určitom dokumente (predpis, ustanovenie). Napríklad zdravenie dôstojníkov a vojakov v armáde – porušenie je sankcionované.

9) GABURA, J. - GABURA, P.: Sociálna komunikácia, 2004, s. 64-66.

2. **Konvenčné** – vžitá, majú zvyklostný charakter. Napríklad pravidlá tykania a vykania.

Komunikácia veliteľa s podriadeným, by preto mala byť realizovaná na základe etických pravidiel s potrebným množstvom informačného obsahu. To znamená od veliteľa k podriadenému a naopak. Prevládať by mal formálny spôsob komunikácie.

Osobitným druhom sociálnych pravidiel sú komunikačné pravidlá. Najvšeobecnejšie sú základné alebo bázové komunikačné pravidlá, pravidlá, ktoré platia pre veľkú časť dialogickej komunikácie medzi ľuďmi.

#### Základné komunikačné pravidlá

- Nie je dovolené skákanie do reči,
- nie je prípustný paralelný hovor dvoch ľudí v tom istom čase, môže hovoriť iba jedna osoba,
- partneri sa musia pravidelne striedať v role hovoriaceho a počúvajúceho,
- nie sú prípustné časté a dlhé pauzy,
- počúvajúci dáva najavo, že venuje plnú pozornosť hovoriacemu.

#### Ďalšie pravidlá efektívnej komunikácie

- Používať prejavy profesionality a kompetentnosti (dovoľte, aby som sa predstavil, som poverený..., naším cieľom je...),
- nepoužívať tzv. killer frázy (som len..., nemám dostatok skúseností... treba mi... kázali nám... – neznižujte svoju kompetentnosť),
- primerane vyjadrovať vlastné pocity a nehodnotiť druhého,
- neagresívne vyjadrovať svoje vlastné kladné i záporné pocity a požiadavky,
- žiadne sa – žiadne to – žiadne my (človeka vždy oslovujte menom a priamo),
- žiadne musí sa – žiadne malo by sa – žiadne mohlo by sa (pokyny nevyjadrujte podmieňovacím spôsobom),
- žiadne možno – žiadne eventuálne – žiadne vlastne (pokyny musia byť konkrétne),
- každý človek má právo na svoj názor (namiesto dohadovania povedzte jasné a zrozumiteľné stanoviská),
- ukazovať absolútnu lojalitu (stáť si za svojím slovom a činom),
- dávať konkrétne otázky (pýtajte sa presne),
- neklásť viac otázok naraz (podporuje to nesústredenosť komunikujúcich),
- otázky nezačínať slovami prečo, načo, ako to (je lepšie pýtať sa z akého dôvodu, v čom vidíte príčinu...), viesť opytovaného k odpovedi a nepodporovať ospravedlnenie,
- neodpovedať si sám na vlastné otázky (stanovisko iného je neznáme),

**POZNÁMKY**

- vyhýbať sa spojeniam typu áno, ale (odpovede namiesto popierania doplniť),
- aktívne počúvať (najskôr počúvať, potom premýšľať a nakoniec odpovedať),
- dohovárať si konkrétne termíny.

Efektívna komunikácia je cieľom tak v pracovnom, ako aj osobnom živote a všeobecne v medziľudských vzťahoch. Skúsenosti ukazujú, že vo vojenskom prostredí je vhodné dodržiavať nasledujúce zásady:

- Je potrebné ujasniť si cieľ, ktorý má byť komunikáciou dosiahnutý. Potom jednoznačne formulovať jej obsah a spôsob jeho odovzdania. Pred vyslovením informácie si v hlave myšlienky zoradiť, vyjadrovať sa konkrétne, stručne, jasne, používať krátke vety a oddeľovať ich pauzou. Krátkym odmlčaním eliminovať nadbytočné informácie, snažiť sa získať spätnú väzbu, uvedomiť si vlastné emócie, snažiť sa komunikovať bez stresu alebo hnevu.
- Pri formulovaní pokynov a rozkazov je potrebné používať jednoznačné slová. Vyhýbať sa slovám a vetným väzbám viacvýznamovým, neurčitým a cudzím. Neúplne formulácie, a tiež mnohovýznamovosť správ zapríčiňujú, že podriadený nepochopí, čo sa od neho očakáva. V takomto prípade si spravidla správu dotvára sám podriadený, ale takto získaný záver nemusí byť totožný so zámerom veliteľa.
- Ak sa vyskytne nedorozumenie, je nutné okamžite si ho vysvetliť, najlepšie kľudne a vecne. Zároveň je užitočné zistiť príčinu nedorozumenia, aby sa mu mohli v budúcnosti vyhnúť. Vytýkanie a kritika podriadeného by sa mala uskutočniť len v tom prípade, ak sa veliteľ presvedčí o tom, že nesprávne pochopenie správy bolo spôsobené nedbalosťou, lajdáctvom, neochotou, nezájmom alebo dokonca úmyselne.
- Brať do úvahy aj fakt, že informačná komunikácia má určitú konkrétnu kapacitu, ktorá by mala byť optimálne využívaná, teda ani neprekračovaná, ale ani nevyužívaná. Pod jej dolnou hranicou sa nachádzajú správy s malým informačným množstvom a nad hornou hranicou sa nachádzajú správy s nadmerným informačným množstvom. Podriadení majú určitú individuálnu hranicu pre príjem správ, ktorá je väčšinou nižšia ako informačné množstvo. Ak podriadený prijíma nadmernú správu, čiže ak je zaplavený najrôznejšími správami, len ťažko nájde podstatu toho, čo sa po ňom skutočne žiada. Ak si nedokáže z toho množstva vybrať to najdôležitejšie, obvykle rezignuje alebo situáciu rieši podľa svojich predstáv.
- Ďalšou dôležitou prekážkou efektívnej komunikácie je skresľovanie správy. K tomuto nežiaducemu javu môže dochádzať v procese prenosu správ. Tieto deformácie môžu nastávať ako v komunikácii smerom hore, tak aj v komunikácii smerom nadol.
- Všeobecne sa uvádzajú nasledujúce zdroje skreslenia správ postupujúcich smerom hore, kde mnoho správ odovzdávaných veliteľom sú buď úmyselne, alebo neúmyselne nesprávne pochopené z nasledovných dôvodov:

- podriadený nechce oboznámiť svojich veliteľov s niečím, o čom si myslí, že by ho to okamžite alebo v budúcnosti mohlo ohroziť alebo zdiskreditovať,
- podriadený chce urobiť dojem na veliteľa kvalitou toho, čo on vykonáva a odovzdáva ozbrojeným silám v porovnaní s inými,
- podriadený sa učí rozoznávať to, čo jeho velitelia chcú počuť, snaží sa nielen vyhnúť nepríjemnému, ale tiež dávať dôraz na klady odovzdávaných informácií,
- K deformácii komunikácie dochádza aj pri blokovaní správ so zámerom nepustiť ich ďalej. Tiež sa vyskytujú aj prípady zámernej zmeny správ alebo ich úmyselne oneskorenie. Skresľovanie správ je často dôsledkom podceňovania zložitosti a dôležitosti predávania a prijímania správ. K spomaľovaniu a deformáciám správ takisto prispievajú aj nedostatočné kontakty s podriadenými, a preto je pre veliteľov živý komunikačný kontakt s nimi nezastupiteľný. Okrem toho, že sa minimalizujú možnosti skreslenia správ, prehľbuje sa vzájomné pochopenie komunikujúcich partnerov a zvyšuje sa úroveň prestíže veliteľov.
- Komunikačné prekážky môžu vznikať aj vtedy, ak veliteľ nie je pripravený zaujať neutrálny postoj, na určité správy od podriadených reaguje neadekvátne, prehnane emocionálne, alebo ak sú podriadení presvedčení, že za tieto správy budú negatívne postihovaní určitými sankciami. Smerom od nadriadeného k podriadenému môže dochádzať k deformáciám správ preceňovaním významu určitých komunikačných prostriedkov a pri absencii spätnej väzby, pretože neexistujú poznatky o tom ako bola určitá správa pochopená alebo ako bola podriadenými interpretovaná.
- Typickou príčinou vzniku prekážok v interpersonálnej komunikácii je tá skutočnosť, že medzi komunikujúcimi pretrváva konfliktný vzťah. V komunikácii medzi nimi môže dochádzať k tomu, že sa neusilujú o dorozumenie, ale práve naopak, robia všetko preto, aby k nemu nedošlo. Často však potom prevláda snaha brániť sa proti každému komunikačnému vplyvu.

#### 4 VEDENIE ROZHOVORU A DIALÓGU

Prostriedkom osobnej ústnej komunikácie manažéra je rozhovor. Je to vlastne rozprava dvoch a viacerých ľudí. Hlavným cieľom rozhovoru je dať a prijať informáciu, získať porozumenie a akceptáciu nápadov, rozvíjať a meniť správanie, motivovať iných pre spoločné ciele.

Pravidlá dialógu sú nasledovné:

- tvoj oponent nie je nepriateľ, ale je partnerom pri hľadaní pravdy,
- snaž sa porozumieť druhému,
- tvrdenie bez vecných dôkazov nevydávaj za argument,
- neutekaj od témy,
- nesnaž sa za každú cenu mať posledné slovo,

**POZNÁMKY**

- nezamieňaj dialóg s monológom,
- nezabúdaj, že osobný styk vyžaduje disciplínu,
- neznižuj osobnú dôstojnosť oponenta.

Dialóg sa nedá viesť: s nezrelou osobnosťou, s tým kto nie je schopný počúvať, kto nie je schopný „otvoriť sa“, s nedisciplinovaným človekom, ktorý nie je schopný „krotiť svoj egocentrizmus“ a presadzuje sa za každú cenu. Môže ísť o telefonický, osobný, individuálny či panelový rozhovor. <sup>10)</sup>

**4.1 Typy rozhovorov a pracovných diskusií**

S ohľadom na pripravenosť rozhovoru rozlišujeme:

- **štruktúrovaný rozhovor** – dopredu premyslený štýl a spôsob ovplyvňovania partnera, zoznam otázok, predpokladaná taktika vedenia rozhovoru,
- **neštruktúrovaný rozhovor** – spontánnejší s vyšším stupňom improvizácie.

Ďalšie typy rozhovorov:

- informujúci (výmena informácií),
- riadiaci (pokyny),
- inštruktážny (pri školeniach),
- prieskumný (zisťuje názory),
- vyjasňujúci (vysvetľuje nejasnosti, nedorozumenia),
- rozhodovací (formulácia rozhodnutia),
- presvedčovací (argumentácia),
- inovačný (objavovanie nápadov),
- konfliktný (odporujúce stanoviská),
- tešiteľský (zmierňuje problémy).

Úspech rozhovoru závisí od jeho prípravy, komunikačnej schopnosti partnerov a vhodného prostredia vytvoreného v priebehu rozhovoru.

Pracovné a tvorivé diskusie v organizácii tvoria základ profesionálnej komunikácie a môžu mať nasledovnú podobu:

- Volná diskusia – riadená nenápadne, najaktívnejší spôsob výmeny skúseností z rozličných oblastí, cieľom je zistiť prevládajúcu mienku, vymeniť si informácie, pripraviť rozhodnutie alebo vyjasniť si situáciu, zámerom je vyriešenie nejakého problému.
- Tvorivá skupinová diskusia – riešiteľský tím, skupina ľudí, ktorá sa zišla na to, aby spoločne vyriešila daný problém, nedostane žiadny plán práce, ani inštrukcie ako má postupovať. Tvorivá diskusia je riadená a každý člen skupiny považuje danú tému za problém, ktorý sa má čo najlepšie vyriešiť. Skupina má spoločný cieľ, nič sa tam nezatajuje.

<sup>10)</sup> BRATSKÁ, M.: Metódy aktívneho sociálneho učenia a ich aplikácia, 1992.



- Brainstorming – priniesť nové nápady, originálne riešiť pracovné situácie.
- Školiaca diskusia – je veľmi vhodná ak chceme účastníkov s niečím nielen oboznámiť, ale aj vzdelávať.
- Panelová diskusia – niekoľko vybraných účastníkov (napr. expertov) alebo hostí vystúpi na pódium, kde pred ostatnými účastníkmi prebieha riadená diskusia.

#### 4.2 Príprava rozhovoru

Pri príprave rozhovoru je dôležité mať na zreteli nasledovné skutočnosti: s kým a prečo sa vedie rozhovor (účel a predmet), mieru naliehavosti problému (význam a aktuálnosť), aké máte informácie o predmete rozhovoru (pripravenosť).

Pri vedení správnej efektívnej komunikácie je v rámci tréningu dôležité dodržiavať určité zásady ako pri oznamovateľovi, tak aj pri prijímateľovi.

Pri oznamovateľovi:

- nacvičovať zručnosti a spôsobilosti zrozumiteľne a neagresívne vyjadrovať vlastné kladné a záporné pocity a požiadavky.

Na to je potrebné odnaučiť sa karhajúcemu tónu, mentorovaniu, obviňovaniu, napádaniu skutočných alebo vymyslených slabších stránok druhého človeka, vedieť povedať čo vidí a čo cíti, ale ako konštatovanie bez hodnotenia a obviňovania.

Pri prijímateľovi:

- nacvičovať schopnosť sústredene počúvať partnera a správne rozumieť tomu, čo oznamuje.

To znamená zbaviť sa nepriateľského domýšľania, zovšeobecňovania a obviňovania, naučiť sa počúvať, vystihnúť i to, čo je skryté, poznať, že ide o dvojité väzbu, vedieť klásť otázky smerujúce k pochopeniu oznamovaných názorov alebo postojov, dojmov.

#### 4.3 Fázy správne vedeného rozhovoru

- **Úvod**

Pokúsiť sa v rámci neformálneho rozhovoru prísť k človeku do troch sekúnd, zbytočne neváhať. Fáza „lámania ľadov“ znamená navodenie spoločnej reči, prípadne pri formálnom rozhovore oznámenie o predmete rozhovoru. Dôležité je získanie pozornosti partnera, vyhýbanie sa hodnotiacim súdom, snažiť sa prekonať napätie, vyvolať dôveru.

- **Diagnóza**

Získať informácie o predmete rozhovoru a súčasnom stave partnera. Dôležitá je otvorenosť v komunikácii, používanie otvorených otázok typu: kto?, čo?, ako?, s kým?, povedzte mi o?, aký je váš názor?, čo si myslíte? a podobne. Je potrebné snažiť sa vytvoriť ochotu udržania rozhovoru.

## POZNÁMKY

- **Ovplyvňovanie**

Rozvoj určitých predstáv, taktík na ovplyvnenie partnera, potvrdenie faktov otázkami uzavretého typu: kedy?, koľko?, čo poviete?, bol by to dobrý nápad?, rozmýšľali ste o?, vyhovovalo by vám to? a podobne. Dať najavo pochopenie, získať druhého pre cieľ, presvedčiť.

- **Zaangažovanie**

Sumarizovanie kľúčových bodov, vytvorenie pozitívneho vzťahu, ukončenie rozhovoru a zároveň navodenie východísk pre ďalší rozhovor.

- **Taktiky volby rozhovoru**

Veliteľ môže mať rozhovor s funkčne vyššie postavenou osobou, ktorá určuje štýl, miesto a čas rozhovoru. Inú taktiku zvolí veliteľ v rozhovore s podriadeným, s civilnými osobami alebo s ľuďmi, ktorých nepozná. Na základe oblečenia, vonkajších neverbálnych prejavov a spôsobov vystupovania, sebaistoty pri prezentácii názorov sa snaží odhadnúť pozíciu a reakcie komunikujúceho. V každom prípade sa odporúča viesť rozhovor s úctou, s dostatočným taktom, s vysokou profesionalitou a aktívne počúvať. Rozhovor s ľuďmi, ktorých veliteľ pozná má svoje výhody vo vyššej efektívnosti diskusie. Rozhovor s neznámymi ľuďmi je náročnejší na prípravu i samotný priebeh.

- **Záver a spätná väzba v rozhovore**

Spätná väzba sa v komunikačnom procese chápe ako: „*Informácia poskytnutá so zámerom zmeniť správanie pozitívnym spôsobom. K základným znakom patrí, že je na rozdiel od kritiky špecifická, opisná, je skôr zameraná na problémy, orientovaná na budúcnosť, jej cieľom je nájsť správne riešenie.*“<sup>11)</sup> Spätná väzba je teda informácia pre druhú osobu o tom, ako ju vidím ja (moje myšlienky, fantázia), ako prežívam kontakt s ňou, aké pocity vo mne vyvoláva jej správanie.

Zásady správnej spätnej väzby:

- predovšetkým opisná, nie hodnotiacia,
- skôr špecifická ako všeobecná,
- berie ohľad na potreby „darcu“ a príjemcu,
- týka sa správania, ktoré príjemca môže zmeniť,
- vyžiadaná je užitočnejšia ako vnucovaná,
- týka sa správania, ktoré sa uskutočnilo v danom okamihu,
- vyžaduje jasnú komunikáciu,
- mala by byť potvrdená ostatnými členmi skupiny.

Najúspešnejší manažéri a lídri sú vnímaví k svojim zamestnancom, zdvorilosť a úcta prejavujú aj vo vyhrotených situáciách. Budovanie dobrých vzťahov sa zakladá na postupnom vytváraní vzájomnej dôvery. Kľúčom k formovaniu takýchto vzťahov je kombinácia pracovného, spoločenského a priateľského prístupu. Dôležité je spoznávať ľudí, s ktorými pracujete, vnímať ich komplexne.

11) PETRUFOVÁ, M.: Rozvoj komunikačných zručností – modelovanie cvičných situácií, 2004, s. 17.

Pri telefonovaní, ale aj vo virtuálnom priestore začali postupne platiť určité pravidlá. Už v 90. rokoch minulého storočia vznikol obsiahly manuál správania sa na internete, tzv. online etiketa. Hoci tieto pravidlá majú viac ako 20 rokov a online komunikácia sa postupne uvoľnila, jej zásadami sa možno riadiť aj dnes.

#### 4.4 Zásady telefonovania

- **Úvod telefonátu** zahŕňa predstavenie, názov firmy, priezvisko a pozdrav volajúceho. Je potrebné hovoriť pomaly, zrozumiteľne. Ten, kto hovor prijme má okamžite k dispozícii informácie o tom s kým komunikuje. Odporúča sa nezačínať hneď menom, ale pre zvýšenie vnímavosti použiť napr. frázu "Dovoľte aby som sa predstavil..."
- **Rozhovor vedie ten, kto sa pýta.** Pomocou otvorených otázok je umožnené partnerovi na druhom konci prevziať iniciatívu rozhovoru. Samozrejmosťou by malo byť aktívne načúvanie a plná koncentrácia na telefonát. Písanie emailov počas telefonátu alebo gestikulovanie na kolegov nie je na mieste. Dôležité je vzbudiť u partnera na druhom konci dojem, že ho aktívne počúvate. Odborníci na komunikáciu odporúčajú používať napríklad slová: áno, pokračujte, počúvam vás...
- **Ak máte definovaný cieľ vášho telefonického rozhovoru a približný plán** ako má telefonát prebiehať, bude vaša úloha ľahšia. Preto skôr ako zdvihnete slúchadlo a vytočíte číslo, skúste si povedať čo telefonátom oznamujete, resp. čo potrebujete zistiť a premyslite si údaje, ktoré budete potrebovať.
- **Ak sa telefonát blíži ku koncu, je dobré zhrnúť jeho obsah.** Dáte tak najavo, že ste boli pozorní a súčasne vám to tiež umožní ujasniť si prípadné nejasnosti.
- **Uvádzajte konkrétne termíny, údaje, fakty,** ktoré vám boli oznámené, podané počas telefonátu. Ak žiadate, aby vám niekto zavolať naspäť, pridajte aj informáciu, kedy je najľahšie vás zastihnúť, prípadne kedy nevolať.
- **Nespoliehajte sa na svoju pamäť** a v priebehu hovoru si robte čo najviac poznámok. Ak sa budete záležitosťou zaoberať neskôr, nemusíte si spomenúť na všetko dôležité. Keď si niečo potrebujete zapísať, slovíčko prepáčte je kúzelné. Stačí sa ospravedlniť a objasniť, že toto si potrebujete zapísať. Za presné poznámky budete sami sebe vďační.
- **Na záver telefonického rozhovoru** je vhodné ešte raz osloviť volajúceho (alebo volaného) menom. Meno volajúceho (alebo volaného) by v priebehu telefonického rozhovoru malo padnúť najmenej trikrát.

#### 4.5 Zásady online komunikácie

- **Obsah e-mailu**

Ak nemáte dostatočne chránené zariadenie, vaša pošta nie je v bezpečí. Do správ preto nepíšete nič, čo by ste nenapísali na pohľadnicu. Ani pri písaní správ nezabudnite na rozdielnosť ľudí – ich charakter, kultúru, jazyk či

**POZNÁMKY**

humor. Obzvlášť opatrní buďte pri používaní sarkazmu. Nie každý ho môže chápať rovnako ako vy a v rovnakom kontexte. Na priblíženie svojho tónu hlasu používajte emotikony, ale vždy s rozvahou. Smajlík neurobí príjemcu šťastnejším, ani nevymaže urážlivý komentár. Dávajte si pozor na slang a na skratky. Prijímateľ by ich nemusel pochopiť.

- **Čas na odpoveď**

Nečakajte okamžitú odpoveď. Dajte prijímateľovi správy príležitosť prebudiť sa, prísť do práce a prihlásiť sa. Na odpoveď počkajte aspoň jeden pracovný deň. Ak osoba na správu nereaguje, môžete e-mail s odstupom pár dní zasiať opätovne a nastaviť si notifikáciu na otvorenie vášho e-mailu. Ak príjemca naďalej nereaguje, viac e-mailov neposielajte.

- **Forma správy**

Slušnosťou je upozorniť príjemcu hneď v predmete správy, že píšete napríklad krátku alebo dlhú správu. Nikdy nepíšte jednoliaty text, ale myslite na to, aby sa príjemcovi čítal čo najlepšie a najjednoduchšie. Dobrým pravidlom je nepísať viac ako 70 znakov do jedného riadka a viac ako 12 riadkov do celej správy. Predmet správy vyplňajte tak, aby odrážal jej obsah. Vždy sa slušne pozdravte a rozlúčte. Do tela správy vždy pripájajte svoju vizitku, prípadne sa predstavte hneď v jej úvode. Správu si po sebe vždy prečítajte a pokúste sa vyhnúť chybám.

- **Dodržiavanie autorských práv**

Neprisvojujte si dielo niekoho iného. Udržiavajte si otvorenú myseľ a premýšľajte v kontexte časových aj geografických pásem. Nepredpokladajte, že každý človek bude chcieť s vami komunikovať. Budte preto ochotní akceptovať skutočnosť, že človek na opačnej strane môže byť zaneprázdnený alebo s vami jednoducho hovoriť nechce. Nevyhľadávajte si na internete osobné údaje ľudí. Tieto informácie je lepšie od človeka získať po nadviazaní kontaktu. Ak ľudia využívajú prezývky alebo pseudonymy, rešpektujte ich anonymitu. Neodosielajte príliš veľké súbory. Ak je nevyhnutné poslať súbor, informujte o tom príjemcu a dohodnite si s ním spôsob doručenia prílohy.

- **Preposielanie e-mailov**

Ak preposielate alebo opakovane odosielate správy, ktoré ste dostali, nemeňte v nich text, ale posielajte ich v pôvodnom znení. Ak posielate odpoveď, zahrňte do nej aj pôvodnú správu alebo jej časť, aby ste prijímateľovi poskytli kontext. Celý originál nie je nutnosťou. Výber časti z pôvodnej správy však nemôže informáciu nijako deformovať.

- **Pravidlá prispievateľov do diskusie a spoločnej konverzácie**

Skôr ako zapojíte do diskusie alebo konverzácie, dobre si prečítajte prebiehajúcu diskusiu vo vlákne. Vyhnite sa tak jej možnému nepochopeniu alebo opakovanej odpovedi. Vždy reagujte citlivo a s nadhľadom. Ak objavíte vo svojom príspevku chybu, hneď ho editujte alebo vymažte a napíšte ho radšej nanovo. V prípade vyostrenia názorov v skupinovej správe si problém

vydiskutujte len s dotknutou osobou. Ostatných do vašich sporov nezaťažujte ani ich nespamujte množstvom odoslaných správ.

- **Online hovory**

Pri online hovoroch je dôležité hovoriť zreteľne a pomaly. Rozdiel medzi rozhovorom tvárou v tvár a online rozhovorom je predovšetkým v spôsobe komunikácie. Pri online telefonátoch je potrebné hovoriť pomalšie, najmä ak máte tendenciu rozprávať rýchlo. Toto vám klient alebo kolega môže pri osobnom kontakte prepáčiť, s čím súvisí aj dopad neverbálneho komunikovania prostredníctvom gest. Napríklad Američania v rozhovoroch radi používajú športovú terminológiu, ktorú zavádzajú aj do pracovných rozhovorov. Pri osobnom kontakte takéto výrazy pochopíme skôr, ako cez bariéru zvuku, ktorú vytvárajú online komunikačné aplikácie. S neporozumením sa spája aj fakt, že sú kultúry, ktoré nevedia povedať „*prosím ťa, mohol by si to zopakovať?*“ Opäť je veľmi dôležité, aby sme sa pri telefonovaní aj so zahraničným klientom nebáli požiadať o zopakovanie informácie, ak sme určité vety alebo slová prepočuli, prípadne im neporozumeli.

- **Oblečenie a úprava pozadia**

V praxi počas karantény, kedy mnohí ľudia boli vystavení skúške online komunikácie, si mnohí neuvedomovali, že aj oblečením, pozadím či otvoreným oknom alebo dverami vytvárajú svoj „online image“.

## 5 ZÁKLADNÉ KOMUNIKAČNÉ SITUÁCIE A EFEKTÍVNE VEDENIE ROZHovorov

Štýl vedenia veliteľov ako manažérov sa premieta aj do techniky vedenia rozhovoru a môžeme poukázať na niektoré základné komunikačné situácie.

### Schopnosť požiadať o láskavosť

Veľa nedorozumení pri komunikácii medzi ľuďmi vyplýva z obavy odmietnutia. Nedá sa predpokladať, že ľudia uspokojia naše želania, ak ich neprejavíme. Nemožno sa spoliehať na telepatickú schopnosť iných a ich umenie čítať z očí. Ak máte nejaké želanie, ktoré sa dá splniť, pričom nejde o váš nárok, ale o láskavosť, výnimku z bežného stereotypu pracovných (osobných) povinností, treba nabráť odvahu na prekonanie strachu z odmietnutia a sociálnu nepohodu z toho, že je potrebné niekoho poprosiť a spoliehať sa na jeho dobrú vôľu. Sformulujete svoju žiadosť, stručne a jasne vysvetlite prečo a čo žiadate. Žiadosť opakujte najviac dvakrát, ďalšie žiadosti znižujú vašu sebaúctu. Správajte sa úctivo, pretože idete s prosbou, ktorej sa môže, ale nemusí vyhovieť.

### Umenie povedať „nie“

Technika odmietania je zrkadlovým obrazom techniky presadzovania oprávnených požiadaviek. Je potrebné jasne konštatovať – nie, nedá sa (nemôžem, nechcem a pod.) Nemusíte vysvetľovať dôvody svojho rozhodnutia, vyhovárať sa, ospravedl-



**POZNÁMKY**

ňovať sa alebo sa správať neisto. Môžete dať najavo, že chápete požiadavku druhej strany a uznávate ju, ale pre vás je neprijateľná. Nie hovorte bez toho, aby ste sa cítili vinný. Ak nedokážete povedať nie, ľudia vás čoskoro dotlačia tam, kde vás chcú mať. Vaša autorita poklesne a budete robiť veci, s ktorými nesúhlasíte. Odporúča sa správať sa asertívne. Máte dve možnosti, buď jednoducho trváte na svojom bez vysvetľovania, alebo objasníte dôvody, prečo zastávate nesúhlasné stanovisko.

**Hnev a agresivita**

Ak v priebehu rozhovoru účastníci strácajú rozvahu a kontrolu, tak pracujú emócie, ktoré sú silnejšie ako racionálne premýšľanie a reagovanie. Vzájomné osočovanie, urážky alebo slová vypovedané v hneve zničia veľa dobrých vzťahov. Dobrý manažér by mal zvládať aj takéto situácie. Ak sú ľudia zámerne agresívni a konfliktní, reagujú tak z dôvodu získania prevahy nad partnerom. Toto je varovným signálom, že sa rozhovor uberá nesprávnym smerom (zámerne alebo náhodne). Objavujú sa neverbálne prejavy ako napr. očervenenie v tvári, vyhýbanie sa pohľadom, unáhle- né pohyby rúk a nôh, náhla zmena v doterajšom spôsobe vedenia rozhovoru, nezávislé rozprávanie alebo zvýšenie intonácie hlasu. V takejto situácii je potrebné:

- Sledovať správanie druhého človeka a každú svoju odpoveď starostlivo zvažovať. Ak druhá strana stupňuje napätie a zvyšuje hlas, tak vy zostaňte pokojní, analyzujte každý svoj postreh.
- Nedať sa vyprovokovať do útokov, aby ste na seba kričali a osočovali sa. Ak sa rozhovor vymkol z vašich rúk, nepokračujte v ňom, ale zdvorilo povedzte: „Mrzí ma, že došlo k takejto situácii. Navrhujem, aby sme sa stretli o pár dní, keď si to obaja dobre premyslíme“.
- Nevšimáť si osobné urážky. Je potrebné uvedomiť si, že druhá strana reaguje emotívne pod vplyvom hnevu (alebo zámerne) a snaží sa získať nadvládu.
- Obrátiť sa na spolupracovníkov, ktorí vám dokážu poradiť a pomôžu vyriešiť vzniknutú konfliktnú situáciu.

**Prijateľný kompromis**

Dosiahnutím kompromisu obidve strany získajú svoje hodnoty. Základom je asertívne správanie. Pri presadzovaní požiadavky majú partneri záujem dohodnúť sa, nájsť riešenie vyhovujúce obom. Nie vždy sa dá akceptovať názor druhého, no je dobré skúsiť hľadať riešenie, nedať sa vyprovokovať, ale spolupracovať. Pozitívny prístup k partnerovi je lepší ako snaha druhého poraziť a za každú cenu presadiť svoje požiadavky. Každý má právo na vlastný názor, hoci s ním nemusíme súhlasiť. Ľudia často zabúdajú, že aj „nie“ je odpoveď bez toho, aby druhá strana musela zdôvodňovať svoj názor. Takisto ako aj my aj oni majú právo povedať „nie“. V práci veliteľa sa často vyskytujú takéto situácie. Ich zvládnutie si vyžaduje manažérsku skúsenosť a komunikačnú obratnosť.

## Presvedčovanie a ovplyvňovanie

Vo väčšine diskusií ide o to, aby sme druhého presvedčili a ovplyvnili. Ovplyvňovať a presvedčovať ostatných znamená zmeniť ich postoje a správanie. <sup>12)</sup> Presvedčať znamená usilovať sa o to, aby iní dospeli k rovnakému názoru, aký zastávame my. Ovplyvňovať znamená snažiť sa, aby druhí z vlastného popudu konali tak, ako si prajeme. V oboch prípadoch chceme dosiahnuť vnútorný súhlas dotyčného. Nejde teda o vynútenú poslušnosť, ani o získanie vonkajšieho súhlasu nečistými prostriedkami, napr. mocou alebo nátlakom. Ehrenborg a Mattock uvádzajú, že skôr, ako sa pokúsime svojich poslucháčov ovplyvniť, mali by sme si získať ich dôveru, t. j. byť v ich očiach niekto, kto im predkladá pravdivé, užitočné a prospešné myšlienky alebo aspoň presné a užitočné informácie. Presvedčanie je proces, v ktorom priviedieme druhých k tomu, aby mysleli a robili to, čo chceme my a zároveň dosiahneme to, že oni sami sú s tým spokojní. Používať metódu presvedčania neznamena zstrašovať druhých, a tým si niečo vynútiť. <sup>13)</sup>

Efektívne presvedčanie je citlivé a treba pri ňom dosiahnuť rovnováhu medzi mocou, potrebou, časom, informáciou a komunikáciou.

Pri používaní metódy presvedčania musí mať ten kto ide presvedčať na pamäti niekoľko zásad:

- mať premyslený zámer a vedieť, čo chce dosiahnuť ešte predtým, než sa rozhodne niekoho kontaktovať,
- používať také prostriedky komunikácie, aby poslucháči videli seba a svoju situáciu inak ako ju videli predtým,
- aktívne vnímať,
- používať rôzne slovné kľučky, pričom však prezentovať svoje myšlienky jasne, presne a živo,
- používať takú logiku, aby bola prístupná počúvajúcemu,
- vyhýbať sa prekážkam a odstraňovať ich,
- prinútiť zákazníka k nejakej aktivite.

Úspešne ovplyvniť znamená identifikovať, čo je dôležité pre človeka, na ktorého práve pôsobíme a neustále mu dávať najavo pochopenie jeho potrieb. Z toho vyplýva, že čím väčší nátlak budeme vyvíjať, tým viac sa nám budú ľudia prispôbovať len zvonku.

Dlhodobé ovplyvňovanie je možné len vtedy, ak sa nám podarí zmeniť postoje ľudí. To však neznamena s ľuďmi manipulovať, ale pozitívne s nimi komunikovať. Nesmieme zabúdať na to, že partner má slobodnú vôľu, rozhoduje sa samostatne, a preto by sme sa mali nenásilnou formou ovplyvňovania snažiť, aby sa vo vlastnom záujme priblížil k nášmu stanovisku, a aby sme mohli spoločne dosiahnuť cieľ rokovania a vyjednávania, t. j. uzavrieť vzájomne výhodnú dohodu.

12) KHELEROVÁ, V.: Komunikační dovednosti manažera, 1995.

13) EHRENBORG, J. - MATTOCK, J.: Přesvědčivé vystupování, 1995.

## POZNÁMKY

## 6 ZÁVER

Komunikácia v súčasnosti neprebíha len tvárou v tvár. Trendy ukazujú, že komunikácia sa bude stále viac realizovať prostredníctvom komunikačných technológií, telefónu a internetových sietí.

Výcvikové a vzdelávacie aktivity príslušníkov ozbrojených síl sa môžu uskutočňovať v rozmanitých podmienkach a situáciách, s rôznym počtom príslušníkov. Aby však tieto situácie nadobudli charakter edukačných situácií, musia sa vyznačovať vytýčeným cieľom a sním spätým obsahom, ako aj metódami, pomocou ktorých bude vytýčený cieľ dosiahnutý. Účinnosť tohto pôsobenia je však do značnej miery ovplyvňovaná rôznymi faktormi, medzi ktoré patrí aj schopnosť veliteľa viesť efektívne viesť ľudí a komunikovať s nimi.

Uvedené zásady efektívnej komunikácie je možné cvičiť a trénovať. Efektívne a úspešne bude človek komunikovať nielen vtedy, keď si osvojí niekoľko komunikačných návykov, ale najmä vtedy, keď sa naučí lepšie porozumieť inému človeku. Pre ozbrojené sily je veľmi dôležité, aby veliteľ ako súčasť svojej profesijnej kvalifikácie mal osvojené poznatky, rozvinuté intelektuálne spôsobilosti, praktické návyky a zručnosti na to, aby bol v rámci svojej zastávanej veliteľskej funkcie pripravený efektívne komunikovať nielen v organizačných štruktúrach Ozbrojených síl Slovenskej republiky, ale aj v medzinárodnom prostredí.

## ZOZNAM BIBLIOGRAFICKÝCH ODKAZOV

- ADAIR, J.: *Efektivní komunikace*. Praha : Alfa Publishing, 2004. 176 s. ISBN 80-86851-10-9.
- ARMSTRONG, M.: *Řízení lidských zdrojů*. Praha : Grada Publishing a.s., 2002. 856 s. ISBN 80-247-0469-2.
- BEDNAŘÍKOVÁ, I.: *Sociální komunikace*. 1 vyd. Olomouc : Univerzita Palackého, 2006. 79 s. ISBN 80-244-1357-4.
- BEDRNOVÁ, E. - NOVÝ, I. a kol.: *Psychologie a sociologie řízení*. 2. rozš. vyd. Praha : Management Press, 2004. 592 s. ISBN 80-7261-064-3.
- BOROŠ, J.: *Základy sociální psychologie*. Bratislava : IRIS, 2001. 227 s. ISBN 80-89018-20-3.
- BRATSKÁ, M.: *Metódy aktívneho sociálneho učenia a ich aplikácia*. 1. vyd. Bratislava : Univerzita Komenského, 1992. 137 s. ISBN 80-223-0511-1.
- BRUNO, T. - ADAMCZYK, G.: *Řeč těla*. Praha : Grada Publishing, 2007. 160 s. ISBN 978-80-247-2008-1.
- BUDA, B.: *Čo vieme o empatii*. Bratislava : Pravda, 1985. 301 s. ISBN 80-709-7067-7.
- CAPPONI, V. - NOVÁK, T.: *Asertivně do života*. Praha : Grada Publishing, 1994. 158 s. ISBN 80-7169-082-1.
- DE VITO, J. A.: *Základy mezilidské komunikace*. 6. vyd. Praha : Grada, 2008. 512 s. ISBN 978-80-247-2018-0.

- EHRENBORG, J. - MATTOCK, J.: *Přesvědčivé vystupování*. 1. vyd. Praha : Management Press, 1995. 120 s. ISBN 978-80-85603-97-7.
- FERENCOVÁ, M. - BAŠISTOVÁ, A.: Komunikácia v manažmente doručovateľskej akciovnej spoločnosti. In: *Manažment v teórii a praxi*, roč. 3, 2007, č. 4. ISSN 1336-7137.
- FRK, V. - KREDÁTUS, J.: *Komunikácia v personálnej a sociálnej praxi*. Prešov : Akcent Print, 2005. 207 s. ISBN 80-969274-5-0.
- GABURA, J. - GABURA, P.: *Sociálna komunikácia*. 1. vyd. Bratislava : Občianske združenie Sociálna práca, 2004. 117 s. ISBN 80-968927-7-0.
- GAVORA, P. a kol.: *Pedagogická komunikácia v základnej škole*. 1. vyd. Bratislava : Veda, 1988. 256 s.
- JANOŮŠEK, J.: Sociální komunikace. In: VÝROST, J. - SLAMĚNÍK, I. (eds.): *Sociální psychologie*. Praha : ISV, 1997, s. 127-146. ISBN 80-7178-303-X.
- KHELEROVÁ, V.: *Komunikační dovednosti manažera*. Praha : Grada Publishing, 1995. ISBN 80-7169-223-9.
- KLINCOVÁ, J.: *Neverbálna komunikácia alebo komunikujeme nielen slovami*. Banská Bystrica : Univerzita Mateja Bela, 2011. 94 s. ISBN 978-80-557-0168-4.
- KŘIVOHLAVÝ, J.: *Jak si navzájem lépe porozumíme*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1988. 235 s.
- LEWIS, D.: *Tajná řeč těla*. 1. vyd. Praha : Victoria Publishing, 1995. 229 s. ISBN 80-85605-49-X.
- MIKULÁŠTÍK, M.: *Komunikační dovednosti v praxi*. 1. vyd. Praha : Grada Publishing, 2003. 361 s. ISBN 80-247-0650-4.
- NĚMEC, P.: *Public relations : Zásady komunikace s veřejností*. 1. vyd. Praha : Management Press, 1993. 114 s. ISBN 80-85603-26-8.
- PETRUFOVÁ, M.: *Rozvoj komunikačných zručností – modelovanie cvičných situácií*. Liptovský Hrádok : LIA - Lesnícka informačná agentúra, 2004. 85 s. ISBN 80-969149-0-1.
- PETRUFOVÁ, M.: Efektívna pedagogická komunikácia – predpoklad úspešnosti pedagóga 21. storočia. In: *Vojenské obzory : teoretický časopis*, roč. 10, 2004 č. 2/3, s. 122-128. ISSN 1335-2598.
- REPKOVÁ, K.: *Personálna práca v organizácii : vybrané kapitoly*. Bratislava : Ing. Miroslav Mračko, 1999. 175 s. ISBN 80-8057-103-1.
- SZARKOVÁ, M.: *Psychológia pre manažérov a podnikateľov*. Bratislava : SPRINT vydavateľská, filmová a reklamná agentúra, 2004. 278 s. ISBN 80-89085-36-9.
- SZARKOVÁ, M. a kol.: *Komunikácia v manažmente*. Bratislava : Ekonóm, 2002. 197 s. ISBN 80-225-1585-X.
- ŠKVARENINOVÁ, O.: *Rečová komunikácia*. 1. vyd. Bratislava : SPN, 1995. 165 s. ISBN 80-08-02228-0.
- VYMĚTAL, J.: *Průvodce úspěšnou komunikací : Efektivní komunikace v praxi*. Praha : Grada Publishing, 2008. 328 s. ISBN 978-80-247-2614-4.

**POZNÁMKY****TÉMY NA VEDENIE ZÁVEREČNEJ DISKUSIE**

1. Charakterizujte komunikáciu a jej základné druhy.
2. Definujte formy verbálnej komunikácie.
3. Popíšte osem základných druhov neverbálnej komunikácie.
4. Vysvetlite rozdiely medzi efektívnou a neefektívnou komunikáciou.
5. Aké sú fázy správne vedeného rozhovoru?



# NEVERBÁLNA KOMUNIKÁCIA

Neverbálna komunikácia zahŕňa všetky prejavy komunikácie, ktoré nie sú vyjadrené slovami. Prebieha na báze emócií a myšlienok. Zahŕňa postoj, chôdzu, gestá, dotyky, mimiku alebo držanie tela. Zdôrazňuje verbálne prejavy komunikácie. Tvorí väčšiu časť informácií, ktoré sa o človeku dajú zistiť počas rozhovoru. Špecifická forma neverbálnej komunikácie existuje aj v bezpečnostných zložkách. Služi na dorozumievanie sa v situáciách, kedy nie je možné využiť verbálnu, rádiovú alebo elektronickú komunikáciu.



Neverbálna komunikácia bezpečnostných zložiek



Gestika



Posturika

ISBN 978-80-89609-27-7

